

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Ковальська Л.В.

Пархоменко О.Г.

«ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ:

ПРАКТИКУМ»

Чернігів 2024

УДК 378.147.091.33-027.22:338.483

П18

Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(Протокол №____ від _____)

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

(Протокол №____ від _____)

Рецензенти:

Філоненко Ю.М. – кандидат географічних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Чорна Л.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри туризмознавства і краєзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ковальська Л.В., Пархоменко О.Г. Літературний письмовий твір навчального характеру «Географія туризму: практикум». Чернівці: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2024. 132 с.

Практикум з дисципліни «Географія туризму» містить рекомендації щодо структури, підготовки та виконання практичних завдань для студентів очної та дистанційної форм навчання спеціальності 242 «Туризм і рекреація» та суміжних спеціальностей, де вивчаються основи туризму й туристичного бізнесу. У цьому доробку представлено теми та структуру практичних занять, самостійних та індивідуальних робіт, зразок тестового контролю, рекомендовану літературу. Деякі завдання супроводжуються короткими методичними вказівками до їх виконання, а також додатковим і графічним матеріалом. Практикум складено з урахуванням сучасних вимог відповідно до рівня туристських знань.

© Ковальська Л.В., 2024

© Пархоменко О.Г., 2024

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Компетентності та програмні результати навчання	5
Практична робота 1. Теоретико-методологічні основи географії туризму.....	6
Практична робота 2. Туристично-рекреаційна регіоналізація світу	17
Практична робота 3. Географія туризму <i>Європейського регіону...</i>	23
Практична робота 4. Географія туризму <i>Азійського регіону.....</i>	36
Практична робота 5. Географія туризму <i>Північноамериканського регіону.....</i>	49
Практична робота 6. Географія туризму <i>Південноамериканського регіону.....</i>	63
Практична робота 7. Географія туризму <i>Африканського регіону</i>	72
Практична робота 8. Географія туризму <i>Австралійсько-Океанічного та Антарктичного регіонів.....</i>	80
Практична робота 9. Географія туризму <i>України.....</i>	93
Практична робота 10. Оцінка туристичних ресурсів.....	103
Зразок тестового контролю.....	114
Політика навчальної дисципліни.....	116
Індивідуальна робота.....	116
Неформальна освіта.....	117
Глосарій.....	118
Рекомендована література.....	124
Рекомендації щодо написання й оформлення рефератів.....	131

Передмова

Практикум є однією із форм методичної підготовки та виконання практичних завдань з «Географії туризму», спеціальності 242 «Туризм і рекреація». Під час роботи з ним студенти мають можливість ознайомитись з темою, метою та структурою кожного практичного заняття; переліком основних тем, що виносяться на самостійне опрацювання студента, а також з вимогами до виконання індивідуальної та самостійної роботи; зразком тестових робіт, котрі виконуються впродовж семестру; списком рекомендованої літератури. Практичні заняття з курсу «Географія туризму» є важливим видом аудиторної (та/або дистанційної) роботи студентів.

Запропоновані у практикумі завдання різнорівневі, мають на меті:

- перевірку теоретичних знань студентів та завдання, задля полегшення засвоєння програмного матеріалу, що подається у підручниках та під час лекцій;
- формування навичок працювати у команді та аналізувати інформацію, опрацьовувати статистичні матеріали, робити висновки тощо;
- забезпечення належної професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, вчителів географії та всіх зацікавлених.

Теми занять відповідають навчальним програмам (силабусам) з «Географії туризму» університетів (Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка). Форми виконання завдань різноманітні: усний або письмовий аналіз карт, таблиць для встановлення різноманітних закономірностей; підбір необхідних даних із різних джерел; усні повідомлення тощо. Проведення практичних занять без попередньої самостійної підготовки студентів малоефективне. У зв'язку з цим до кожної теми розроблено перелік контрольних запитань, за допомогою яких студенти можуть самостійно оцінити рівень своїх знань.

Будемо вдячні за висловлені зауваження щодо покращення структури і змісту практикуму з «Географії туризму», які будуть враховані у подальшій роботі над навчальним курсом.

Контакти: кафедра туризмознавства і краєзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (вул. Галицька, 201, м. Івано-Франківськ. E-mail: lesia.kovalska@pnu.edu.ua) / кафедра екології, географії та природокористування Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (вул. Полуботка, 53, м. Чернігів. E-mail: geokafedra330@gmail.com)

Компетентності та програмні результати навчання з дисципліни «Географія туризму»

Навчальна дисципліна вивчається студентами на I рівні вищої освіти (бакалавр). Предметна область дослідження – туризм як суспільний феномен, складна соціо-еколого-економічна система, яка охоплює географічні, соціокультурні, екологічні, економічні, організаційно-правові аспекти, процеси і явища, пов'язані з комфортним та безпечним подорожуванням; та туризм як сфера професійної діяльності, яка передбачає формування, просування, реалізацію та організацію споживання туристичного продукту, послуг суб'єктів туристичної діяльності з організації комплексного туристичного обслуговування в індустрії туризму.

Згідно змісту освітньо-професійної програми бакалавра студенти повинні володіти такими загальними та фаховими компетентностями.

Загальні компетентності:

K04. Здатність до критичного мислення, аналізу і синтезу.

K05. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

K06. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

K07. Здатність працювати в міжнародному контексті.

K08. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій.

K14. Здатність працювати у команді та автономно.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

K15. Знання та розуміння предметної області та розуміння специфіки професійної діяльності.

K17. Здатність аналізувати рекреаційно-туристичний потенціал територій.

K19. Розуміння сучасних тенденцій і регіональних пріоритетів розвитку туризму у цілому та окремих його форм і видів.

Нормативний зміст дисципліни представлений у таких *результатах навчання* як:

ПР03. Знати і розуміти основні форми і види туризму, їх поділ.

ПР04. Пояснювати особливості організації рекреаційно-туристичного простору.

ПР05. Аналізувати рекреаційно-туристичний потенціал території.

ПР14. Проявляти повагу до індивідуального і культурного різноманіття.

ПР16. Діяти у відповідності з принципами соціальної відповідальності та громадянської свідомості.

ПР18. Адекватно оцінювати свої знання і застосовувати їх у різних професійних ситуаціях.

Ці компетентності зазначені у Стандарті вищої освіти і визначають специфіку підготовки бакалаврів спеціальності 242 «Туризм і рекреація».

ПРАКТИЧНА РОБОТА №1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГЕОГРАФІЇ ТУРИЗМУ

Мета: розглянути методологічні основи географії туризму як наукової дисципліни, ознайомитися з понятійно-термінологічним апаратом.

Короткі теоретичні відомості. Компаративний аналіз термінів турист, туризм. Слово «туризм» походить від французького «tourisme» (tour) – обхід, об'їзд, прогулянка, поїздка, подорож. Одне з перших визначень туризму було сформульоване професорами Бернського університету (Швейцарія) Хунзикером і Крапфом, згідно яких туризм – ряд явищ і взаємовідносин, які виникають у результаті подорожування людей до тих пір, поки це не призводить до постійного перебування і отримання будь-якої вигоди.

* У 1937 р. Комітетом експертів з питань статистики Ліги Націй вперше визначено термін «турист – особа, котра пересувається (переміщується), тимчасово перебуває у визначеному (певному) місці, не займається працею і у якої відсутній заробіток».

* У 1963 р. Римською конференцією ООН з туризму та міжнародних подорожей введено категорію поняття «тимчасовий відвідувач – будь-яка фізична особа, яка відвідує іншу територію/країну з будь-якої причини (крім занять професійною діяльністю, яка винагороджується)». Тимчасовий відвідувач охоплює категорію екскурсантів, туристів при умові знаходження поза межами постійного проживання не менше 24 год. з метою відпочинку, відпустки, лікування, освіти, релігії, спорту, у ділових цілях, у відрядженні та для участі у конференціях.

* 1985 р. на 6 сесії Генеральної асамблеї ВТО було прийнято Хартію туризму, де представлено Кодекс туриста, у якому закріплено основні права та обов'язки туристів.

* 1989 р. у Гаазі на конференції ООН запропоновано термін «іноземний турист – будь-яка особа, яка здійснює подорож до будь-якої іншої країни, основною метою подорожі якої є поїздка або перебування терміном не більше трьох місяців, за винятком тих випадків, коли дозволено перебування на більший термін або поновлено тримісячний

дозвіл, не буде вести будь-яку оплачувану діяльність у відвідуваній країні, а після завершення поїздки в обов'язковому порядку залишить відвідувану країну».

* 2003 р. у Законі України «Про внесення змін до Закону України» записано: «турист – особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування у зазначений термін».

* 1954 р. ООН трактує туризм як активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з її пересуванням за межами постійного місця проживання.

* 1979 р. Всесвітньою туристичною організацією (UN Tourism) запроваджується професійне свято – Всесвітній день туризму, з метою визначення ролі цієї галузі як елемента міжнародної стратегії розвитку. Згідно з визначенням (UN Tourism), туризм є подорожжю у вільний час, один із видів активного відпочинку.

* 1980 р. Манільська декларація світового туризму (Філіппіни) подає розуміння туризму як діяльності, що має важливе значення у житті народів з огляду на безпосередній вплив на соціальну, культурну, освітню та економічну сферу життя держав та їх міжнародні відносини.

* 1982 р. у м. Акапулько (Мексика) на Всесвітній нараді з туризму констатовано, що право на відпочинок, як природний наслідок права на працю має стати основним правом людини на щастя, а також визнання за туризмом важливості підготовки громадян до подвійної ролі: «гість/відвідувач», або як «господар/відвідуваний».

* 1985 р. 6 сесія Генеральної асамблеї (UN Tourism) констатувала, що туризм відноситься до туристичної сфери, а якість туристичного продукту залежить від працівників у сфері туризму.

* 1989 р. у Гаазі на конференції ООН акцент зроблено на удосконаленні понятійного апарату у туризмі. Під туризмом розуміється вільне переміщення людей від їх місця проживання та роботи, а також сфера послуг, створена для задоволення потреб.

* 1994 р. Осацька декларація з туризму (Японія) присвячена розвитку міжнародної індустрії туризму та її впливу на суспільство та довкілля.

* 1997 р. на Генеральній асамблеї (UN Tourism) (Стамбул, Туреччина) у резолюції зазначалася необхідність створення Глобального етичного кодексу туризму.

* 1999 р. на 13 сесії Генеральної асамблеї (UN Tourism) у м. Сантьяго було прийнято Глобальний етичний кодекс туризму.

* Квітень 1999 р. Комісією ООН із стійкого розвитку (Нью-Йорк, США) внесено пропозиції ВТО щодо розвитку приватного сектора, неурядових та трудових організацій у Глобальний етичний кодекс туризму.

* Жовтень 1999 р. на сесії Генеральної асамблеї (UN Tourism) (Сантьяго, Чилі) ухвалено Глобальний етичний кодекс туризму з поправками (9 статей Кодексу визначили «правила гри» для туристичних напрямів).

* З 1980 по 1990 рр. у науковій літературі на теренах колишнього СРСР туризм вважали різновидом рекреації, тобто субгалуззю.

* 1994 р. рекомендаційним законодавчим актом «Про основні принципи співробітництва країн-учасниць СНД у галузі туризму» термін туризм визначається як тимчасовий виїзд людей з постійного місця проживання у цілях рекреаційних, оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових без заняття оплачуваною діяльністю у місці тимчасового перебування.

* 1995 р. – Статистичною комісією ООН подано термін туризм як діяльність осіб, які подорожують і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їхнього місця проживання протягом періоду, що не перевищує одного року поспіль, з метою відпочинку, оздоровлення та іншими цілями.

* 2001 р. у Осацькій декларації тисячоліття (14 сесія Генеральної асамблеї (UN Tourism) (Сеул, Південна Корея і Осака, Японія)) зазначено роль туризму як видатного світового виробника послуг і основного джерела зайнятості; визначено завдання щодо подальшого удосконалення професійної освіти працівників сфери туризму, зокрема у інформаційних технологіях.

* 2003 р. у Законі України «Про внесення змін до Закону України про туризм» зазначено: «Туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності у місці перебування».

Дещо інша інтерпретація терміну «туризм» з позиції тієї або іншої науки. Наприклад, вчені-правознавці визначають туризм, зокрема міжнародний, як систему подорожей, що здійснюється на підставі міжнародних угод з урахуванням діючих міжнародних звичаїв.

Вчені-економісти розглядають туризм як:

- галузь економіки нематеріальної сфери (індустрія туризму) з обслуговування людей, що знаходяться поза місцем постійного проживання;
- суспільно-організовану економічну діяльність, спрямовану на виробництво товарів і послуг для задоволення потреб людей, що знаходяться за межами постійного місця проживання.

До цієї галузевої наукової спільноти відносяться визначення, що характеризують туризм як вид споживання, вид зовнішньої торгівлі, експорт інформації та вражень. Найбільш загальним у ряді економічних характеристик туризму є визначення зарубіжного вченого В. І. Азара, який визначає туризм як велику економічну систему з різноманітними зв'язками між окремими елементами у рамках, як народного господарства окремої країни, так і зв'язків національної економіки зі світовим господарством у цілому.

Деякі автори розглядають туризм як соціо-економічну систему через реалізацію її функцій. Наприклад, форму розумового та фізичного виховання, що реалізується через соціально-гуманітарні функції: формування почуття колективізму, моральних та естетичних якостей – виховну; закріплення та розширення знань з краєзнавства та країнознавства, природознавства, історії, знайомство з культурою та традиціями країн і народів світу – освітню; дотримання оптимального режиму навантажень, використання сприятливого впливу природних факторів на стан організму, дотримання правил особистої та суспільної гігієни, розвиток адаптаційних можливостей, підтримка організму на достатньо високому рівні фізичної підготовки – оздоровчу; створення бази загальної фізичної підготовки, досягнення максимальних результатів у туризмі – спортивну. У більшості визначень знаходить місце соціокультурна функція туризму – система й форма використання вільного часу за допомогою сфери послуг у подорожах, що поєднує відпочинок зі зміцненням здоров'я людини, підвищенням її загальної культури і освіти, справляє на неї виховний вплив, ефективний засіб пізнання, підвищення культурного рівня особистості.

За В. Азаром, В. Преображенським, І. Зоріним та ін. «туризм» трактують як одну з форм міграції (всі види пересування, не пов'язані зі зміною місця проживання і роботи населення), що характеризується тимчасовим його переміщенням з одного району країни до іншого, або з однієї країни до іншої.

На думку О. Любіцевої поняття «туризм» це:

- переміщення людей з метою змістовного проведення дозвілля, пізнання середовища, що слугує одним із засобів комунікації, культурного обміну, економічних контактів;

- є певною рушійною силою суспільного розвитку, спрямованою на інтенсифікацію господарювання, пом'якшення соціального і політичного напруження, поліпшення умов життя шляхом пізнання природного та соціокультурного середовища життєдіяльності.

За С. Кузиком під туризмом слід розуміти сферу діяльності, що є формою організації проведення вільного часу, і пов'язана з відвідинами об'єктів, котрі перебувають поза межами постійного місця проживання на період до року з метою задоволення фізичних, духовних, соціальних, освітніх, оздоровчих та інших потреб без нанесення шкоди довкіллю.

За І. Писаревським у трактуванні поняття «туризм» можна виокремити три основні групи. До першої групи входять визначення, що характеризують туризм як різновид рекреації (розширеного відтворення фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини); систему і форму проведення вільного часу у походах і поїздках, які поєднуються з активним відпочинком і зміцненням здоров'я людини, з підвищенням її загальної культури та освіти. Друга група визначень туризму розглядає його як одну з форм міграції населення і пов'язує з актом пересування, подорожі, перетину простору і виступає як інструмент статистики туризму. Третя група визначень характеризує туризм як складне соціально-економічне явище, розкриває його внутрішній зміст, який полягає у єдності різноманіття властивостей і відносин.

Географія туризму у системі наук. Об'єктно-предметна сутність географії туризму. Термін «географія туризму» з'явився у США у 20-ті роки ХХ ст. Дещо пізніше, через 10-15 років, наукові статті друкувалися у Франції, Великій Британії, Японії. Основи «географії туризму» в Україні (яка була складовою частиною СРСР), почали формуватися у середині 60-х років ХХ ст.

У кінці XX ст. та на початку XXI ст. «географія туризму» набуває такого змісту:

– за Н.П. Крачило, «географія туризму – це географічна наука, що вивчає територіальну організацію туристичного господарства, умови та особливості його розвитку у різних районах та країнах».

– за О. Любіцевою, «географія туризму – галузь географічних знань про просторово-часові закономірності функціонування туризму як суспільного явища».

– за І. Смалем, «географія туризму – суспільно-природнича наука, яка вивчає просторові (регіональні) закономірності виникнення, формування, функціонування, розміщення і територіальної організації туристичних просторово-часових утворень».

– за Л. Ковальською, «географія туризму – самостійна галузь знань, яка входить до системи соціально-географічних наук, вивчає територіальну організацію туристичного господарства, умови та особливості його розвитку у різних районах та країнах».

Специфіка географії туризму полягає у тому, що вона вивчає та оцінює ресурсний потенціал країни/регіону з точки зору привабливості та використання його як туристичного об'єкту/території.

Об'єктом вивчення географії туризму є людина, групи людей, суспільство та галузь туризму з усіма можливими взаємозв'язками і взаємовідношеннями між ними, а предметом – особливості геопросторово-часового розвитку і функціонування як загальних, так і конкретних об'єктів географії туризму. Місце географії туризму в ієрархічній структурі географічних наук зображено на рис.1.1. та 1.2.

Отже, географія туризму пов'язана з природничими науками, філософією, культурологією, історією і багатьма іншими. У числі суміжних їй дисциплін можна назвати екологію, соціальну психологію, територіальне планування і т.д.

Теорії, моделі, концепції. Теорію розвитку туризму розробив американський економіст-історик У. Ростоу. Суть цієї теорії полягає у тому, що суспільство налічує п'ять стадій зростання: традиційне суспільство; накопичення передумов для піднесення (стартова стадія); стадія піднесення; період досягнення економіко-технічної зрілості, тобто стабільності; період масового споживання.

Теорію периферії у розвитку туризму розробив німецький учений В. Крісталлер.

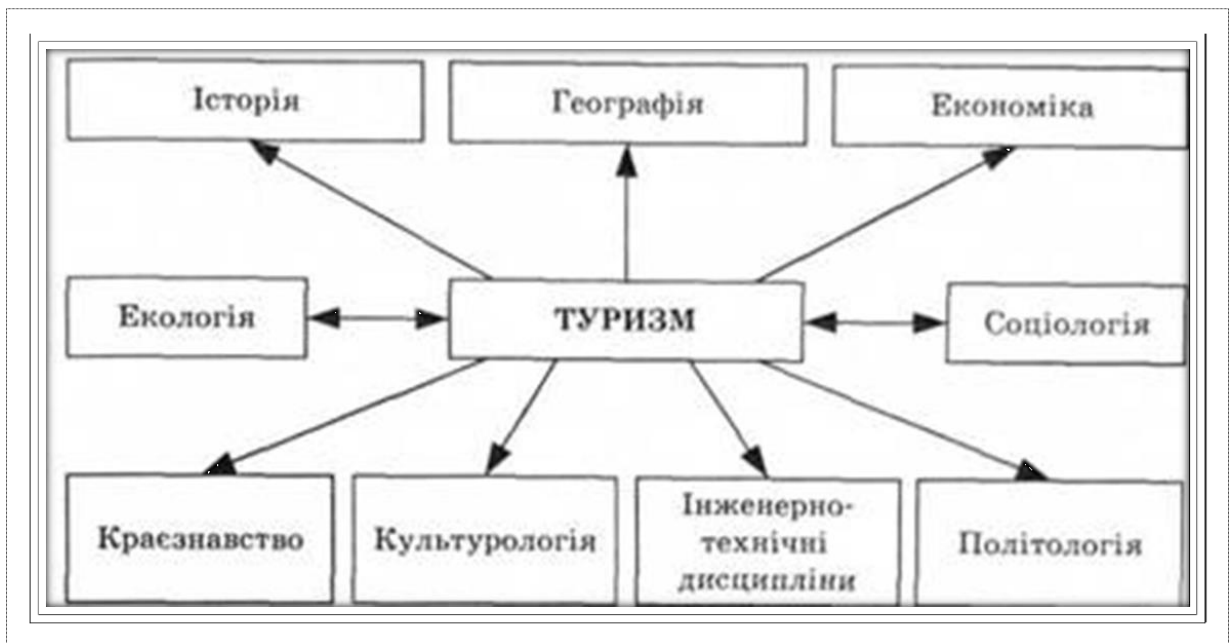

Рис. 1.1. Місце географії туризму у структурі загальних наук [33].

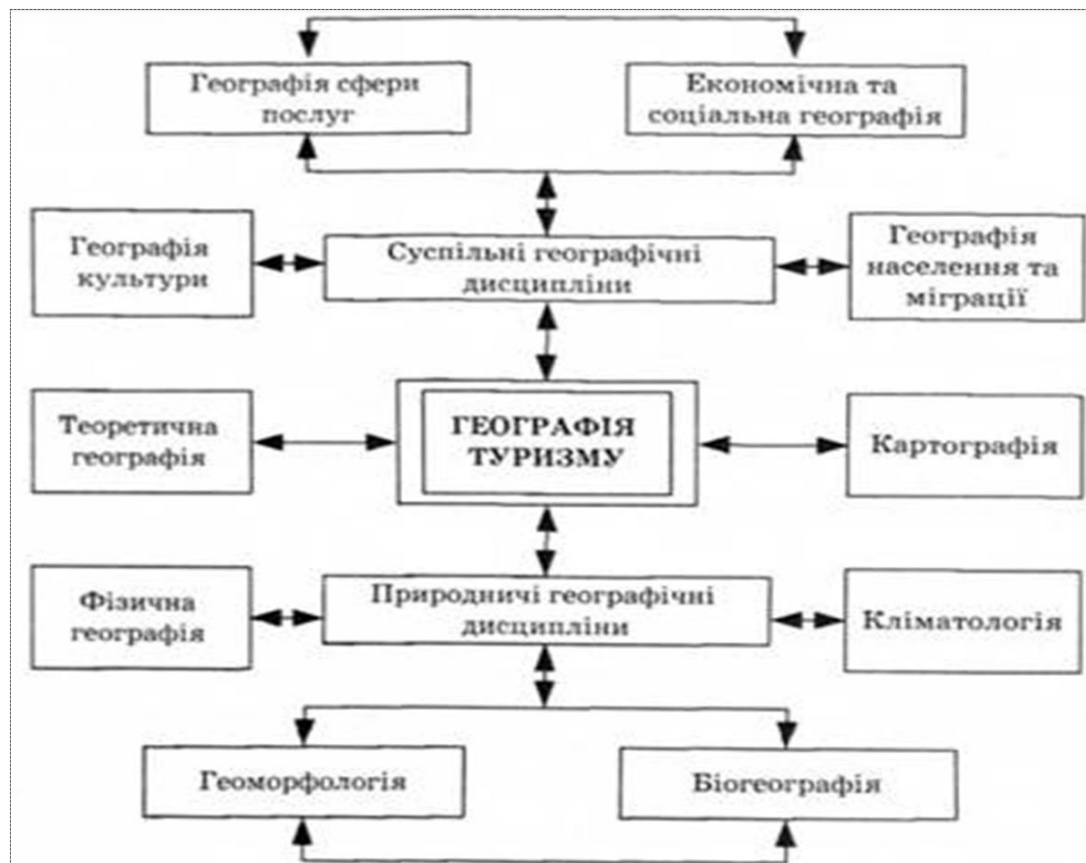

Рис. 1.2. Місце географії туризму у структурі природничих наук [33].

Суть цієї теорії полягає у тому, що потенційні та реальні споживачі туристичних послуг, котрі проживають у містах, задовольняють туристичні потреби за межами місць постійного проживання, тобто у позаміському просторі зелених зон, на лоні природи.

Теорія циклів еволюції туристського простору (від лат. *theoria* – розгляд, дослідження та грец. *kuklos* – колесо) розроблена канадським географом Р. Батлером, і пов'язана з розвитком туризму не лише в окремій місцевості, а й у всьому регіоні. Р. Батлер виділив шість етапів розвитку туристського простору: *I етап (розвідка)* – поодинокі відвідування території туристами, яке майже не впливає на життя місцевих жителів; *II етап (входження)* – туристи значно частіше відвідують місцевість, місцеві жителі починають отримувати доходи за послуги, надані туристам; *III етап (еволюція)* – туристична діяльність стає галуззю спеціалізації регіону й основним джерелом надходжень; *IV етап (консолідація)* – повний розквіт туризму, оптимізація кількості туристів, домінування місцевої промисловості на ринку туристичних товарів і послуг; *V етап стагнації* – зменшення кількості туристів, гальмування розвитку туристських функцій, зростання соціального напруження; *VI етап (занепад)* – занепад туристських функцій, відчутне зменшення кількості туристів, закриття туристичних закладів.

Теорія абсолютних переваг у туристичній індустрії. Справді, деякі країни мають унікальні туристичні ресурси, котрі визначають монопольне становище певної країни і спонукають туристів приїздити до неї. Свою абсолютну перевагу така країна може посилити інноваційною політикою, яка дозволяє їй створювати специфічні продукти туризму.

Теорію великих хвиль розвинув Н.Д. Кондратьєв, де розкрив характер сукупного впливу взаємопов'язаних факторів, що проявляються в коротко-, середньо- та довгострокових тенденціях ринкової кон'юнктури (виявлення умов та факторів, що впливають на формування попиту й пропозиції на внутрішньому та міжнародному ринках, визначення сили та напрямку їх впливу з метою прогнозування кон'юнктурних змін на певний термін).

Теорія двох туристичних секторів започаткована А. Льюїсом у 50-х роках ХХ ст. Згідно цієї теорії, розвиток економіки розглядають як систему 2 секторів: традиційного з натуральним господарством і високопродуктивного промислового у міських територіях.

Модель сприйняття туристичного простору розробив Й. Міссек (1977 р.), у якій представив туристичний простір з певною культурою, стереотипами, населенням як притягувальну силу потенційних туристів з одного боку, а з іншого – як відштовхувальну силу (незначний асортимент засобів пересування, якість доріг, стан лісонасаджень тощо).

Модель рекреаційної системи розробив А. Преображенський (1975 р.). Її розглядають як соціальну систему – складну, управляючу і частково самоуправляючу, утворену зі взаємопов'язаних підсистем – відпочиваючих, природних і культурних, територіальних комплексів, технічних систем, обслуговуючого персоналу й органу управління. Центром цієї моделі є людина (відпочивальник).

Концепція ареалу туристичної активності розроблена Ґетцом у 1933 р. Її суть полягає у тому, що у містах з розвинутою туристичною функцією туристичні послуги і більшість туристичного бізнесу сконцентровані у центральній частині міста або поблизу, оскільки тут наявні атрактивні туристичні об'єкти: пам'ятки історії й архітектури, довідкові служби, заклади розміщень та харчування тощо. Їх компактне, доступне розташування сприяє якісному обслуговуванню відвідувачів і високій туристичній активності саме у центральній частині міста.

Суть *концепції розвитку туризму як зустрічі культур* – туристичні центри є місцем зустрічі представників різних культур, носії котрих – приїжджє і місцеве населення, внаслідок чого відбувається взаємне зацікавлення, пізнання, взаємопроникання культур.

Концепція самознищення розвитку туризму пов'язана з негативною зміною (посиленням антропогенного тиску) рекреаційних територій, що відбувається внаслідок проведення масових туристично-рекреаційних занять.

Концепція туристичної урбанізації – туристичні міста є продуктом індустріалізації з розвинутою обслуговуючою функцією з наданням туристичних послуг. Утворились вони у зв'язку з необхідністю в оздоровленні людей та наданні послуг.

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Дослідіть еволюцію туризму у контексті географічної науки, розкривши періоди: початкового, активного, інтенсивного, глобального освоєння туристичного простору.

Завдання 2. Схематично замалюйте у зошиті зв'язок географії туризму з іншими науками. Висвітліть прояв взаємозв'язку кожної з дисциплін.

Завдання 3. Користуючись бібліографічними джерелами, розкрийте змістовну суть наукових теорій, моделей та концепцій географії туризму:

- теорія розвитку туризму;
- теорія периферії у розвитку туризму;
- теорія циклів еволюції туристичного простору;
- модель сприйняття туристичного простору;
- модель рекреаційної системи;
- концепція ареалу туристичної активності;
- концепція самознищення розвитку туризму;
- концепція сталого розвитку туризму.

Завдання 4. Укладіть письмово глосарій основних термінів та понять географії туризму: «туризм», «турист», «туристична діяльність», «туристична індустрія», «туристична галузь», «туристичні центри», «туристична інформація», «туристично-географічний маршрут», «атрактивність території», «туристичний об'єкт», «туристична дестинація», «туристичний ринок», «туристичне навантаження», «туристичний потік», «туристичний ресурсний потенціал», «туристична послуга», «суб'єкти туристичної діяльності», «туристичні оператори», «туристичні агенти», «туристична інфраструктура» тощо.

Завдання 5. Проаналізуйте бібліографічні та Інтернет джерела іноземних та українських дослідників з історії розвитку туризму. Узагальнену систематику представте у вигляді таблиці 1. Зробіть порівняльний аналіз розвитку туризму у світі та в Україні.

Таблиця 1

Історія розвитку туризму у світі та в Україні

Етап	Роки	Подія (характерні ознаки)	
		Світ	Україна

На основі аналізу історії розвитку туризму в Україні обґрунтуйте залежність розвитку туризму від рівня добробуту та культури суспільства.

Завдання 6. Підготуйте коротку доповідь на одну з обраних тем (за вибором студента):

1. Географія туризму як наукова дисципліна.
2. Методологія географічних досліджень у туризмі.
3. Туризм як соціо-еколого-економічна система.
4. Туристська активність людини та фактори, що її формують.
5. Психотипи туристів та їх взаємозв'язок з цілями та мотивами туристичної подорожі.
6. Характеристика складових туристичного потенціалу.
7. Принципи державного регулювання туристичної галузі та туристичної індустрії в Україні.
8. Географія туристичних потоків, доходів і витрат.
9. Туризм як чинник впливу і фактор формування індивідуума та нової філософії життя
10. Туристичний простір і туристичне середовище.
11. Розвиток туристичної діяльності у Вікторіанську епоху

Контрольні запитання до теми

1. Що собою являє поняття «туризм», яке встановлено Всесвітньою туристською організацією (UN Tourism) та Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм»»?
2. Значення туризму в життєдіяльності суспільства.
3. Назвіть міжнародно-правові норми у сфері туризму.
4. Зазначте місце географії туризму у структурі природничих наук.
5. Охарактеризуйте об'єкт та предмет географії туризму.
6. Зазначте основні етапи становлення та розвитку географії туризму в Україні.
7. Вкажіть головні принципи державного регулювання туристичної галузі в Україні.
8. Назвіть основні теорії та моделі у географії туризму.
9. Вкажіть, які концепції та закономірності використовує географія туризму.

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [28, 33, 78, 85].

ПРАКТИЧНА РОБОТА №2

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНА РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ СВІТУ

Мета: розглянути загальні засади рекреаційно-туристичної регіоналізації, ознайомитися із загальногеографічними та загальнофілософськими принципами і таксономічними одиницями регіоналізації.

Короткі теоретичні відомості. Загальні засади рекреаційно-туристичної регіоналізації. Основою для проведення рекреаційно-туристичної регіоналізації світу чи його частини або окремої країни є відмінності одних територій від інших. За найзагальнішими критеріями ці відмінності можна об'єднати у три групи: *природні, історико-культурні та соціально-економічні*. Природні відмінності визначаються об'єктивними кліматичними, геолого-геоморфологічними, гідрологічними та флоро-фауністичними особливостями окремих територій. Історико-культурна група охоплює матеріальні та духовні, рухомі та нерухомі об'єкти, зокрема: пам'ятки історії, архітектури, археології, мистецтва, а також традиції, звичаї тощо. Ці дві вищеназвані групи суттєво впливають на соціально-економічний розвиток території, а саме, визначають його спеціалізацію, кількість населення, зокрема, трудові ресурси тощо.

Регіоналізація – один з методів поділу територій, при застосуванні якого слід дотримуватися загальногеографічних принципів.

Основними принципами є:

- *конструктивність* (визначає необхідність проведення районування);
- *багатоаспектність* (при регіоналізації слід брати до уваги не один, а декілька критеріїв);
- *об'єктивність* (відображення дійсної сучасної ситуації, що притаманна певному рекреаційно-туристичному виділу на основі конкретних статистичних даних (кількість міжнародних туристів, відвідуваність рекреаційного об'єкта тощо));
- *ієрархічність* (підпорядкованість у поділі від великого до малого);
- *генетичність* (регіони виділяють на основі історичного аналізу територіальної організації рекреаційного господарства та прогнозу його розвитку);

– *соціально-економічний розвиток* (має за мету максимальне задоволення рекреаційних потреб суспільства, раціональне використання рекреаційних ресурсів, підвищення ефективності територіального поділу праці й інтеграції рекреаційних функцій, зниження витрат суспільної та індивідуальної праці на виробництво рекреаційно-туристичних послуг);

– *єдність* (відповідність рекреаційної регіоналізації економічному і адміністративно-територіальному устрою).

Рекреаційно-туристична регіоналізація – вид окремого, галузевого поділу, суть якого полягає у виокремленні на певній території менших за рангом ієрархічних одиниць, що відображають лише один аспект (рекреаційно-туристичний), який базується на теорії та методології.

Таксономічними одиницями рекреаційно-туристичної регіоналізації є:

Суперточка-тур – місце, яке виділяється як домінантна на тлі високого природного (пейзажного) чи соціально-економічного різноманіття (господарські ландшафти, міська забудова).

Рекреаційний/туристичний об'єкт – місце з обмеженою площею, яке використовується для відпочинку.

Рекреаційна/туристична територія – територія, що використовується для оздоровлення людей, масового відпочинку, туризму й екскурсій.

Рекреаційний/туристичний центр – окремий населений пункт із набором рекреаційно-туристичних закладів або окремих об'єктів, які є ядрами формування рекреаційно-туристичного вузла.

Рекреаційний/туристичний вузол – сукупність центрів або рекреаційно-туристичних закладів на компактній території.

Рекреаційні/туристичні райони – сукупність рекреаційно-туристичних об'єктів, центрів, вузлів, які спільно використовують певну територію й розташовані на ній інфраструктурні об'єкти.

Рекреаційно-туристичне районоутворення – освоєння території, яка володіє рекреаційно-туристичним потенціалом, і відповідно, рекреаційно-туристичною спеціалізацією.

Рекреаційно-туристична зона – територія, яка об'єднує у собі рекреаційно-туристичні райони й формується на основі територіальної близькості, виділяється на основі існуючих потоків рекреантів/туристів і наявної матеріально-сировинної бази.

Найвищою ієрархічною одиницею рекреаційно-туристичної регіоналізації є – рекреаційно-туристичний регіон.

Рекреаційно-туристичний регіон – значна за площею територіальна одиниця, що включає групу рекреаційно-туристичних зон, районів у межах територій, і характеризується спільністю природних, історико-культурних і соціально-економічних ресурсів, певними інфраструктурними взаємозв'язками й іншими чинниками, а також вирізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічною рисою – рекреаційно-туристичною.

Відомі науковці пропонують наступні варіанти міжнародного рекреаційно-туристичної регіоналізації:

- *Н.С. Мироненко та І.Т. Твердохлєбов* виділяють такі туристичні регіони: Європа, Північна Америка, Латинська Америка, у тому числі Карибський басейн, Африка, Азія й Австралія з Океанією, Близький Схід.

- *А.А. Романов та Р.Г. Саакянц* виділяють такі регіони: Західна Європа, Східна Європа, Північна Америка, Латинська Америка, Південно-Західна Азія (Близький Схід), Південна Азія, Південно-Східна Азія, Центральна й Східна Азія, Африка, Австралія й Океанія.

- *В.Ю. Воскресенський* виділяє такі територіальні туристичні утворення: закордонна Європа (Скандинавські країни, Середземноморський туристичний осередок, держави Західної Європи, Альпійські держави Європи, держави Центральної і Східної Європи), Америка (Північна і Центральна Америка, острівні держави і території Карибського басейну, Південна Америка), Африка (Північна Африка, Південно-Східна, Південна, Західна Африка), Азія і держави АТР (Азія, Австралія і Океанія), росія.

- *О.О. Бейдик* виділяє чотиріступеневу ієрархічну систему таксономічних одиниць: макрорайон → мезорайон → підрайон → мікрорайон. До макрорайонів належать: Європейський (13 мезорайонів), Азійський (вміщує 7 мезорайонів), Африканський (6 мезорайонів), Північноамериканський (2 мезорайони), Центральноамерикансько-Карибський (2 мезорайони), Південноамериканський (4 мезорайони), Австралійсько-Океанський (2 мезорайони), Антарктичний (3 мезорайони).

- *П.О. Масляк* адаптував схему районування за О. Бейдиком. Зокрема, автор наголосив, що всю росію не варто відносити до Європейського регіону. Її слід поділити на дві частини: європейську (до Уралу) та азійську (Сибір). Так, на його думку, буде географічно коректно. П.О. Масляк зауважив, що згідно схеми районування за О. Бейдиком до Європи треба зарахувати також Китай, Монголію або КНДР, які, безпосередньо межуючи з азійською частиною росії,

реально знаходяться до Європи значно ближче, ніж крайня східна околиця росії.

– UN Tourism розподіляє світ на 5 регіонів (Африка, Америка, Азія й Тихоокеанський регіон, Європа, Близький Схід). Ці регіони поділяються на 14 субрегіонів. У Європі (1) виокремлюють Північний, Західний, Центральний (Східний, Південний Середземноморський)); Азії (2) об'єднує Тихоокеанський регіон і поділяється на: Північно-Східний, Південно-Східний, Південний, Океанію; Американський (3) охоплює Північну Америку, країни Карибського басейну, Центральну Америку та Південну Америку; у складі Африки (4) виокремлюють Північну Африку і регіон пустелі Сахара; Близький Схід (5).

– авторами виділено трьохступеневу ієрархію регіонів: макрорегіон → субрегіон → мікрорегіон. У світі виділено 7 макрорегіонів: Північна Америка, Європа, Південна Америка, Африка, Азія, Австралія та Океанія, Антарктида та 27 субрегіонів. Останні, де є необхідність (з урахуванням площі території, туристичного потенціалу, спеціалізації тощо), поділені на мікрорегіони.

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Укладіть письмово глосарій основних термінів та понять з рекреаційно-туристичної регіоналізації: рекреаційно-туристична регіоналізація, суперточка-тур, рекреаційний/туристичний об'єкт, рекреаційна/туристична територія, рекреаційний/туристичний центр, рекреаційний/туристичний вузол, рекреаційні/туристичні райони, рекреаційно-туристичне районоутворення, рекреаційно-туристичний регіон, рекреаційно-туристична зона тощо.

Завдання 2. Користуючись бібліографічними та Інтернет джерелами заповніть таблицю 1.

Таблиця 1

Схеми рекреаційно-туристичної регіоналізації світу

Автор	Рекреаційно-туристична таксономічна одиниця			Країни, що входять до складу таксономічної одиниці
	(макрорівень)	(мезорівень)	(мікрорівень)	

На основі таблиці 1 вкажіть наукові підходи та критерії проведення рекреаційно-туристичної регіоналізації (за вибором студента).

Завдання 3. Визначте суть основних принципів рекреаційної регіоналізації:

- конструктивність ;
- багатоаспектність;
- об’єктивність;
- ієрархічність;
- генетичність;
- соціально-економічний розвиток;
- єдність.

Наведіть приклад застосування одного із принципів у рекреаційно-туристичній регіоналізації Європи.

Завдання 4. Використовуючи дані таблиці 2 вирахуйте частку туристичних прибуттів на світовому туристичному ринку для 10 країн у 2013 та 2023 рр. Розрахуйте динаміку туристичних прибуттів. Окресліть перспективи туристичних прибуттів на 2030 р.

Таблиця 2

Найвідвідуваніші країни світу у 2013-2023 рр. [91]

<i>Міжнародні туристичні прибуття</i>					
<i>Країна</i>	<i>2013 рік (млн. осіб)</i>	<i>%</i>	<i>2023 рік (млн. осіб)</i>	<i>%</i>	<i>Динаміка (2013 та 2023 рр.), %</i>
Франція	83,0		100,0		
США	69,8		66,48		
Іспанія	60,7		85,17		
Китай	55,7		67,5		
Італія	47,7		57,25		
Туреччина	37,8		55,16		
Німеччина	31,5		34,8		
Великобританія	31,2		37,22		
Мексика	32,4		41,95		
Таїланд	26,5		28,15		
СВІТ У ЦІЛОМУ	1080,0		1520,0		

Завдання 5. Користуючись науково-літературними, картографічними та іншими джерелами, розробіть та обґрунтуйте власну схему рекреаційно-туристичної регіоналізації України. Зазначте рівні таксономічних одиниць у представленій Вами регіоналізації. Нанесіть на контурну карту запропоновану Вами схему.

Методичні поради до виконання завдань.

Завдання 2. Завдання виконується у групі (2-4 студенти), за варіантами. Група отримує прізвище автор-а(ів) схеми рекреаційно-туристичної регіоналізації світу. На основі запропонованих країн вказати назви регіонів, до складу якого вони відносяться. Варіанти країн у межах регіонів: **1** – Ісландія, ПАР, Індія, Мексика; **2** – Україна, Колумбія, Австралія, США, Марокко; **3** – Німеччина, Чилі, Філіппіни, Чад; **4** – Нідерланди, Аргентина, Канада, Єгипет, Ізраїль; **5** – Швеція, Венесуела, Сінгапур, Марокко.

Завдання 5. Завдання виконується індивідуально, при цьому кожен студент обирає на свій погляд наукові підходи та критерії регіоналізації з урахуванням сучасних реалій (російсько-української війни в активній фазі, економічної стагнації України та інфляції національної грошової одиниці, зростання курсу валют тощо). Для кожної таксономічної одиниці регіоналізації зазначити адміністративні одиниці, котрі входять до її складу. Обґрунтування представленої Вами схеми оформіть у вигляді реферату.

Контрольні запитання до теми

1. Назвіть етапи рекреаційно-туристичного районоутворення.
2. Розкрийте суть поняття «рекреаційно-туристична регіоналізація».
3. Назвіть таксономічні одиниці рекреаційно-туристичної регіоналізації.
4. Наведіть схему рекреаційно-туристичної регіоналізації світу за UN Tourism.
5. Вкажіть, які критерії використовуються при рекреаційно-туристичній регіоналізації.
6. Хто і коли розробив першу схему рекреаційно-туристичної регіоналізації України?
7. Назвіть основні принципи рекреаційно-туристичної регіоналізації.
8. У чому полягає суть схеми рекреаційно-туристичної регіоналізації світу за П. Масляком?
9. Що собою являє «туристичний потенціал»?
10. Назвіть рекреаційно-туристичні зони України.

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [10, 25, 78, 91].

ПРАКТИЧНА РОБОТА №3

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ

Мета: представити схему рекреаційно-туристичної регіоналізації Європейського регіону, ознайомитися з туристичним потенціалом регіону, визначити його туристичні особливості й атракції.

Короткі теоретичні відомості. У Європі виділяють 4 субрегіони: Західна Європа, Північна Європа, Центральна-Східна Європа, Південна Європа. *Західна Європа* включає такі країни: Австрія, Бельгія, Франція, Голландія, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Німеччина, Велика Британія, британські острови каналу Ла-Манш, Швейцарія. *Північна Європа, до складу якої входять:* Данія (без о. Гренландія), Фінляндія, Ісландія, Норвегія, Свальбард (Шпіцберген), острови архіпелагу Норвегія та ін., Швеція, Овечі Острови (Данія). *Центральна-Східна Європа* охоплює Болгарію, Чехію, Польщу, Словаччину, Румунію, Угорщину, Білорусь, Естонію, Литву, Латвію, Молдову, росію (до Уралу), Україну. *Південна Європа* (Албанія, Андорра, Греція, Іспанія, Мальта, Португалія, Італія, Сан-Марино, Хорватія, Чорногорія, Словенія, Боснія і Герцеговина).

Природні туристичні ресурси. Європа – один із найбільших у світі районів туризму, який став тут важливою високоприбутковою галуззю господарства. Європа розкинулась від берегів Середземного моря до льодових піків, і від вологих лісів та заболочених місцевостей Атлантичної окраїни до напіваридних степів. Вона демонструє значну різноманітність природних ландшафтів. Розвиткові туристичної галузі у цьому субрегіоні сприяють природні чинники: багаті й різноманітні природно-туристичні ресурси; надзвичайна порізаність берегової лінії; наявність великої кількості бухт, заток, внутрішніх морів; тисячі кілометрів морських пляжів; густа річкова мережа; мозаїчність ландшафтів і поєднання на сусідніх територіях прибережних і гірських пейзажів.

Головними передумовами розвитку туристичної галузі у Європі є: туристичні можливості Карпат, Криму, Альп, Піренеїв, узбережжя Чорного (болгарські «Золоті піски», «Албена», «Сонячний берег» та ін.), Азовського, Адріатичного (Албанська Рив'єра), Середземного та

Балтійського морів; унікальні ландшафти Феноскандії, озеро Балатон, озерні ландшафти Феноскандії, Білорусії та Польщі; курорти з цілющими водами у Чехії, Угорщині, Литві, Україні; заполярне літо.

Рельєф. Центр Європи покритий горбами й невеликими плато із порослими лісом схилами та родючими долинами. Гірські масиви – Альпи, Піренеї, італійські Апенніни, Динарські пасма, Карпати, які входять до Альпійської системи і вражають своєю колоритністю на загальному морфологічному фоні земної поверхні цієї частини світу. Ці гірські території є чудовою базою для організації зимового спорту, альпінізму. Першість серед гірських країн у гірськолижному різновиді туристичної діяльності посідають Австрія, Швейцарія, Італія, Україна, Португалія та країни Скандинавії. У французьких Альпах розвинута мережа гірськолижних курортів: всесвітньовідомі курорти французької Рив'єри – Канни, Ніцца, Ментона; екстремальний гірськолижний курорт Арабба; альпіністські табори. Гірськолижні курорти Німеччини: Гарміш-Партенкірхен, район Берхтесгадена.

Туристів також приваблюють карстові печери Динарського нагір'я (Словенія), Поділля (Україна), карстові ландшафти з каньйонами, гротами та проваллями, підземними озерами й річками, а також більш ніж 400 печер у районі Моравського Карсту (Чехія), завдяки яким широку популярність отримав спелеотуризм. До природних чудес можна також віднести готи Ді Пертоза (Італія) (рис. 3.1), яким близько 35 млн років, печери Альтаміра (Іспанія) з доісторичними малюнками (рис. 3.2). Культурно-пізнавальний вид туристичної діяльності поширений у Великій Британії, основні привабливі місця – базальтові формації Ольстера.

Клімат. У переважній частині цього регіону (центральної та південної) кліматичні умови сприятливі для відпочинку та санаторно-курортного лікування, що визначило світову першість Європи в цій галузі. Найсприятливіший для відпочинку клімат долин Південної Німеччини. Північна Європа характеризується суворим кліматом, однак чисте повітря, незаймана природа, затишні мальовничі озера приваблюють туристів (передусім любителів рибної ловлі, відпочинку у сільській місцевості), кількість яких щороку зростає.

Про вплив клімату на стан здоров'я й особливості перебігу хвороби писав у своїх працях ще Гіппократ.

Рис. 3.1. Гроти Ді
Пертоза (Італія) [14]

Рис. 3.2. Печери Альтаміра (Іспанія) [69]

У наш час, за правилами курортографії, кліматогеографічна характеристика курорту подається у першу чергу, оскільки клімат виступає універсальним лікувальним фактором на курорті. У залежності від унікальної комбінації клімато-погодних факторів (температура, атмосферний тиск, сонячна радіація тощо) у межах певної території визначається профіль курорту та його сезонність (рис. 3.3).

Найвідоміші кліматичні курорти Європи знаходяться у Словенії (місто Порторож, узбережжя Адріатичного моря), які привертають увагу туристів м'яким середземноморським кліматом (рис. 3.4). Серед процедур, що супроводжують кліматотерапію – ванни й обгортання з водоростями, масажі, гідротерапія, інгаляції, електротерапія, лікувальна фізкультура, дієтичне харчування.

Кліматичний курорт Біарріц (рис. 3.5) – один із кліматичних курортів Франції. Цей курорт вирізняється чистою морською водою, яка насичена мікроелементами, ложе океану вистелене лікувальними грязями. Серед оздоровчих центрів, що практикують кліматотерапію у Біарріці, найпрестижнішим є Інститут таласотерапії Louison Bobet.

Кліматичні курорти Буковель (рис. 3.6), Алушка, Алушта в Україні притягують туристів комфортними умовами для відпочинку, а саме: тривале літо, тепла осінь, м'яка зима.

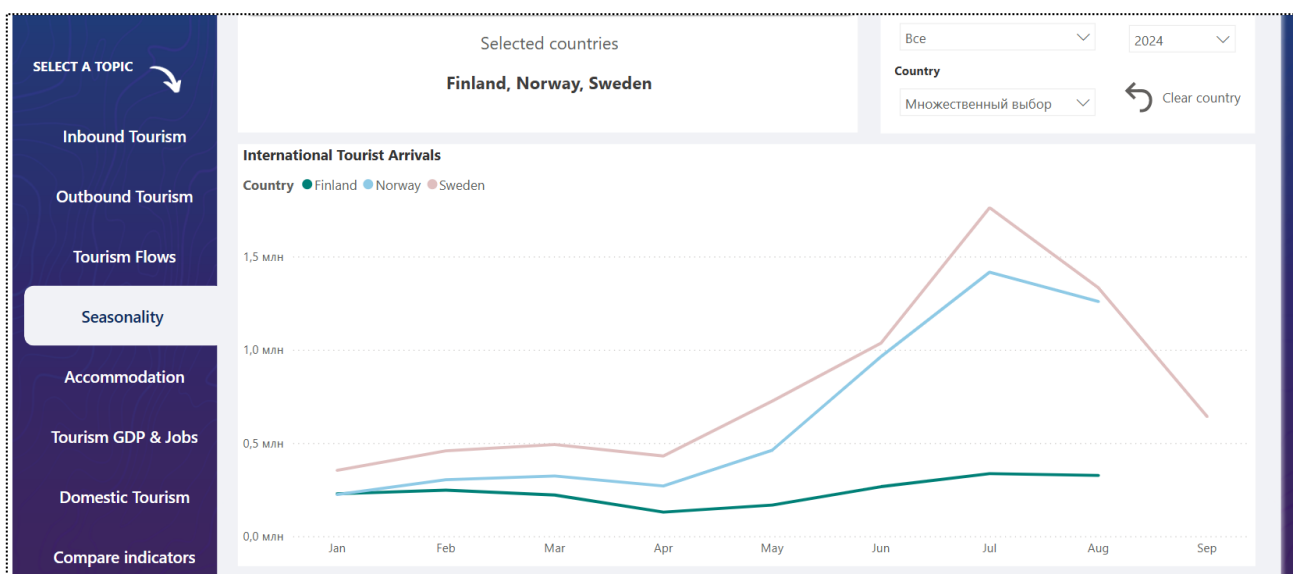

Рис. 3.3. Туристична активність у країнах Скандинавії за сезонністю [91]

Рис. 3.4. Курорт Порторож (Словенія)[39]

Рис. 3.5. Курорт Біарріц (Франція) [24]

Рис. 3.6.Курорт Буковель (Україна) [37]

Водні ресурси. Європа багата на туристичні водні ресурси. Тут знаходяться джерела цілющих мінеральних вод, найбільша кількість яких зосереджена у Німеччині та Франції. На їх основі функціонують бальнеологічні курорти – Баден-Баден (рис. 3.7), Бад-Хонейф. Також Європа відома своїми чудовими пляжами: узбережжя Атлантики (Лазурний берег, Франція); зони відпочинку в Арденнах (Бельгія, Люксембург), долина Рейну, Мозеля; Венеція та її лагуна, озера в Німеччині. Особливою популярністю користуються приморські зони відпочинку з найбільшою кількістю сонячних днів у році (Франція, Італія, Хорватія, Монако та ін.). Середземномор'я – головний район туристсько-рекреаційної діяльності не тільки в Європі, а й у всьому світі. Рекреаційні ресурси Середземномор'я та Атлантики вдало доповнюються вигідним

економіко-географічним положенням, зручними шляхами сполучення, численними археологічними, історичними й архітектурними пам'ятками.

Численні малі озера, річки й водоспади з чудовими вулканічними ландшафтами є візитною карткою Ісландії. Блакитна Лагуна – унікальне геотермальне озеро, насичене природними солями. В околицях лагуни розкинулись лавові поля, розташована геотермальна електростанція з басейном.

Курортний район озера Балатон (найбільший у Центральній Європі) зі 150 мінеральними джерелами, бальнеологічні курорти Будапешта, Шарвара створюють Угорщині славу одного із найяскравіших курортних районів Європи. У напівколі згаслих вулканів неподалік від озера знаходиться Кальський басейн солончакових озер. Береги Сентбеккалайського озера прикрашені кам'яними «бабами» – унікальними вулканічними утвореннями. Північний берег Балатона славиться «органами» – це лавові «труби» давніх згаслих вулканів. До лівого берега р. Тиси прилягає найбільший у Центральній Європі трав'янистий степ – «пуста». Особливості ландшафтного різноманіття та наявність мінеральних вод визначили привілейоване місце Угорщини в бальнеологічній галузі рекреаційної діяльності.

Бад Киссинген – німецький курорт в Баварії з лікувальними мінеральними водами, які позитивно впливають на постопераційну реабілітацію і регенерують функції організму. Найгарячіше бальнеологічне джерело знаходиться на території німецької клініки Швертбад.

Місто-курорт Чехії – Карлові Вари (рис. 3.8). На його території знаходяться 12 гарячих і одне холодне лікувальних мінеральних джерел. Саме це, укупі з м'яким кліматом гір і лісів, що оточують місто, дає приголомшливий терапевтичний ефект.

Не поступається за популярністю Карловим Варам і інший чеський бальнеологічний курорт Маріанське Лазне. Води джерел холодні, розташовані вони у живописному місці, в оточенні лісу і популярних туристичних стежок.

Україна також відома своїми бальнеологічними курортами. Один з найпопулярніших – курорт світового масштабу Трускавець (рис. 3.9), що прославився різноманіттям мінеральних вод, найвідомішою з яких є «Нафтуся».

Рис. 3.7. Баден-Баден
(Німеччина) [36]

Рис. 3.8. Карлові Вари
(Чехія) [43]

Рис. 3.9. Трускавець
(Україна) [40]

Курорти Італії, котрі розташовані на острові Іскья (північна частина Неаполітанської затоки Тірренського моря) славляться лікувальними властивостями морської води, гарячими термальними джерелами і м'яким середземноморським кліматом. На острові діє шість термальних парків – унікальних центрів оздоровлення й релаксації, що знаходяться на березі Середземного моря. Головним природно-кліматичним фактором курорту є термальна вода, насичена сульфатами, фосфатами, мінеральними солями, бромом, бікарбонатом.

Флористично-фауністичні комплекси. Баварія (Німеччина) – найбільша та найвідвідуваніша туристами земля Німеччини. Ця територія славиться різноманіттям своєї природи – саме тут простягаються знамениті Баварські Альпи, знаходиться безліч мальовничих озер, лісів та річок. У Баварії розташований унікальний національний парк – Баварський ліс (рис. 3.10). Загалом у Німеччині понад 1500 резерватів і природних парків, один з найбільших у світі зоопарків – Берлінський, ботанічний сад.

Природні заказники «Сребарна» (рис. 3.11) й Пірін (Болгарія) внесені до списку ЮНЕСКО. До найвідоміших об'єктів ПЗФ відносяться національні парки Везувіо, Горгано, численні резервати, заказники в Італії, найпівнічніший у світі ботанічний сад Рейк'яквіка (рис. 3.12), Лора-Парк (Іспанія), де знаходиться найбільша у світі колонія папуг і велетенський акваріум. Рожевий фламінго й більше 300 видів перелітних птахів заселяють біосферний заповідник Кагарг (у дельті Рони). Давне реліктове європейське рослинне угруповання збереглося в Незайманому Лісі Бубин, що відноситься до природного парку «Шумава».

Рис. 3.10. Національний парк Баварський ліс (Німеччина) [7]

Рис. 3.11. Природний заказник «Сребарна» (Болгарія) [75]

Рис. 3.12. Ботанічний сад Рейк'явіка (Ісландія) [9]

Історико-культурні рекреаційні ресурси. Розвитку рекреації в Європі сприяють культурно-історичні чинники: багатство різноманітних історичних і архітектурних пам'яток, високий рівень освіти, давні традиції культурних та інших зв'язків як у межах регіону, так і з іншими великими регіонами світу. Європа насичена цінними у пізнавальному сенсі історичними й архітектурними пам'ятками.

Історичні пам'ятки. Історичний центр Рима, Помпеї та Геркуланум, історичні центри Флоренції, Пізи (Італія); Карловий міст з фігурами святих, Градчанський замок (Чехія).

Визначні пам'ятки в історичних центрах Парижа славляться своєю неповторністю. Наприклад, Лувр (рис. 3.13), Триумфальна арка на площі де Голля з могилою Невідомого Солдата й вічним вогнем, найкрасивіша вулиця світу – Єлисейські поля, Ейфелева вежа (споруджена у 1889 р., висота становить 300 м), Будинок інвалідів із Собором і гробницею Наполеона, Пантеон – храм Слави для поховання великих людей країни з гробницями Руссо, Кюрі, Вольтера та ін., а також Сорбонна (Паризький університет, 1215 р.) – один з найбільших наукових закладів світу. На території університету знаходиться церква Сорбонни з могилою кардинала Рішельє. Неподалік розташована і найстаріша в'язниця Парижа – Консьєржері.

Афінський Акрополь (рис. 3.14), руїни Олімпії, Дельфи, середньовічні Родос і Містра, християнські пам'ятки Салонік і Хіоса, піфагорійський Герайон Самоса – найвідоміші історичні пам'ятки Давньої Греції, залишки яких збереглися до наших днів.

Рис. 3.13. Лувр (Франція) [46]

Рис. 3.14. Афі́нський Акрополь [6]

Музеї. Найголовніші музеї, архітектурні та історичні пам'ятки, безперечно, знаходяться у Франції (безліч шедеврів світового мистецтва у колишньому королівському палаці Лувр, що має 225 залів), Німеччині (одні з найбагатших у світі музейні колекції художнього мистецтва, які знаходяться у Берліні, Мюнхені, Дрездені, Кельні та інших містах), Великій Британії (найвідоміші музеї – Британський, Національна галерея і Галерея Тейт).

На території Києво-Печерської лаври знаходиться музей золота з багатою колекцією дорогоцінностей, у тому числі виробів скіфських майстрів. Серед музеїв і галерей Ватикану виділяються музей єгипетського мистецтва, музей етрусського мистецтва, музей Піо Клементіно, музей К'ярамонті.

Архітектура. Острів Сіте (Франція) на р. Сена – історична колиска та центр Парижа. На лівому березі знаходиться Латинський квартал, у якому зосереджені навчальні заклади. Резиденція президента Франції (рис. 3.15) розташована на проспекті Єлисейські поля, колишня заміська королівська резиденція – у Версалі (найбільшому архітектурному ансамблі XVII ст.). Однією з архітектурних пам'яток країни є церква Св. Андрія в стилі бароко, датована 1744–1753 роками.

Сакральні об'єкти. Церква Санта Марія-делле-Граціє з «Останньою вечерею» Леонардо да Вінчі в Мілані (Італія). На о. Сіте знаходиться Собор Паризької Богоматері (1160 р.) – шедевр готичного мистецтва. Собор вражає своїми прекрасними баштами, дзвіницею, галереями, вітражами та порталами, прикрашеними статуями.

Рис. 3.15. Резиденція президента Франції, колишня заміська королівська резиденція – у Версалі [77]

Перед собором лежить невеликий круг із позначкою «0 км» – початок відліку відстаней по всій Франції. Святе місто Ватикан і його споруди – грандіозний архітектурний комплекс, де церкви, палаці і захисні споруди співіснують із шедеврами садово-паркового мистецтва. Святковим входом у Ватикан слугує прикрашена колонадами площа святого Петра. Тут же знаходиться собор святого Петра – найбільший католицький костел світу. За собором розташований величний палацовий ансамбль XV-XVI ст.: капела Миколи V, апартаменти Борджія, Сикстинська капела (із фресками Мікеланджело і Ботічеллі), лоджії і станції, розписані Рафаелем та його учнями, палац Бельведера і Сан-Дамасцо, Священні Гроти – усипальниці багатьох пап ранніх віків християнства та трьох останніх пап. У північній частині Ватикану знаходиться вхід у Ватиканський (Папський) палац, де налічується понад 1000 кімнат.

В Україні знаходиться ансамбль Києво-Печерської лаври (1051 р.) – один зі світових центрів православ'я і безцінна пам'ятка архітектури, включена до списку скарбів ЮНЕСКО, з декількома храмами і катакомбами, в яких знаходяться мощі святих.

Археологія. Археологічні розкопки в Бассаї, Вергіні та ін. (Греція); неолітичні наскельні зображення в Альті (Норвегія).

Мистецтво. Серед культурних центрів світового значення слід виокремити картинні галереї (будинок Рембрандта в Амстердамі), концертні зали (Шекспірівський і Ковент-Гарден в Англії), бібліотеки й університети (Британська бібліотека, Оксфордський і Кембриджський університети у Великій Британії).

У Луврі зібрано близько 300 тис художніх робіт усіх стилів і епох світового мистецтва, починаючи з античності й закінчуючи серединою XIX ст., які об'єднані у сім відділів – живопис, графіка, скульптура, прикладне мистецтво, а також грецька й римська античність, староегипетські колекції та східне мистецтво. Із найдавніших часів сховищем багатьох шедеврів світового мистецтва у Ватикані є Папський палац, у якому зберігаються давньоєгипетські, сирійські й античні реліквії. Тут бережуть скульптури і полотна епохи Ренесансу, колекцію давніх географічних карт та ін.

Увагу туристів привертає наскельний живопис Танума та поселення вікінгів Бірка і Навгарден у Швеції. Знаменитий кінофестиваль щороку проходить у курортному місті Канни (Франція).

Побут. У країнах Європи протягом багатьох десятиліть проводять традиційні торгові ярмарки – в Ганновері, Франкфурті-на-Майні, Лейпцизі. У Познані (Польща), Сорочинцях (Україна) тощо. Такого роду традиційні ярмарки водночас є своєрідними етнографічними святами.

Інколи «атракції» (визначні об'єкти, які є метою подорожі) створюються штучно – наприклад, комплекс «Діснейленд» у паризькій приміській зоні.

Соціально-економічні туристичні ресурси. Розташування Європи посередині суходільної півкулі є одним із максимально ефективних у плані контактів із рештою світу, враховуючи її вигідне розташування, високий рівень урбанізації, значні транспортні зв'язки з іншими країнами тощо. Оскільки туризм – важливе джерело валютних надходжень багатьох країн, то, відповідно, Європа отримує значні надходження від потоку іноземних туристів, оскільки є улюбленим місцем відпочинку й розваг багатьох рекреантів світу та найкрупнішим туристичним центром. Країнами-лідерами міжнародного туризму незмінно виступають Іспанія, Франція та Італія. Наприклад, Італію впродовж 2023 р. відвідало 57,25 млн іноземних туристів, що забезпечило 55,9 млрд дол прибутку; Францію у 2023 р. відвідали 100 млн туристів (перше місце у світі), які витратили приблизно 71,2 млрд дол., а обслуговувало їх понад 2 млн кваліфікованих працівників [91]. У таких мікродержавках, як Андорра, Сан-Марино, Монако обслуговування туристів вже давно стало головним джерелом прибутку. Тут на кожного жителя припадає до ста туристів. До числа найпопулярніших країн відносяться також Велика Британія, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Греція, Португалія, Чехія, Угорщина. Лідером за

інвестиціями в індустрію розваг є Блекпул (Велика Британія). Розвитку рекреаційної галузі посприяв перехід 27 (станом на 2024 р.) країн – членів ЄС на єдину європейську валюту – євро.

Європа здавна була місцем контактів давніх народів і культур. Це батьківщина численних культурно-лінгвістичних груп – не лише великих романо-германської та слов'янської, а й багатьох менших (фіни, угорці, баски, кельти). Хоча таке етнічне розмаїття привертає увагу рекреантів, сприяє співпраці між народами та обміну досвідом у різних сферах, досить часто воно ставало причиною конфліктів (наприклад, серія терористичних актів у таких великих туристичних центрах, як Мадрид, Лондон).

На розвиток рекреаційної галузі у країнах Європи позитивно впливають такі соціально-економічні передумови:

- вигідне економіко-географічне положення (межування з азіатськими країнами);
- високий рівень розвитку більшості країн Європи та високий рівень життя у розвинутих країнах;
- густа мережа шляхів сполучень і зручні транспортні зв'язки з іншими регіонами світу, наявність великої кількості транспортних засобів і відносно низька вартість проїзду з однієї країни до іншої, відсутність у країнах ЄС прикордонних і митних обмежень;
- розвинута рекреаційна структура, значний досвід організації рекреаційної діяльності майже у всіх країнах Європи;
- висока доцільно-економічна ефективність туристичного господарства. Наприклад, у галузі туристичного обслуговування в Іспанії зайнято 2 634 тис чол, у Греції – 412 тис чол (станом на 2022 р.) [80]. З метою розуміння ролі та значення туристичної галузі у світовій економіці у резолюції ООН зазначено, що 2027 р. – Міжнародний рік сталого та стійкого туризму;
- політичні чинники (тривалий період мирного розвитку регіону; поглиблення процесів не тільки економічної, але певною мірою і політичної інтеграції; спрощення або відміна прикордонного паспортного режиму; формування загальноєвропейських структур, особливо у рамках ЄС).

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Розробіть картосхему «Туристичний потенціал Європи». Створіть до карти легенду, рубрикуючи її на природні (рельєф, клімат, водні ресурси, флористично-фауністичні комплекси), історико-культурні (історичні пам'ятки, музеї, архітектура, сакральні об'єкти, археологія, мистецтво, побут) туристичні ресурси. Умовні позначення презентуйте із загальноприйнятих.

Завдання 2. Позначте на контурній карті Європи місця масового відпочинку на базі геолого-геоморфологічних об'єктів (різними кольорами). Вкажіть, на території яких країн вони знаходяться.

Гірські масиви: Альпи (Монблан, 4810 м), Піренеї (Піко-де-Ането, 3404 м), Карпати (Герлаховський штит, 2 655 м), Крим (Роман-Кош, 1545 м) тощо.

Геологічні формації: базальтові формації Ольстера, силур-девонські відклади каньйону Дністра, кам'яні «баби» вулканічного утворення (береги Сентбеккалайського озера), «органи» – це лавові «труби» давніх згаслих вулканів (північний берег Балатона) і т.д.

Нагір'я: Динарське, Шотландське та ін.

Карстові печери: Оптимістична, Моравський Карст, гроти Ді Пертоза, Альтаміра тощо.

Завдання 3. Використовуючи бібліографічні джерела, Інтернет ресурси позначте на карті та охарактеризуйте курорт за планом. Вкажіть його роль в економіці адміністративної одиниці, до якої він належить.

План

- Географічне положення
- Сировинна база
- Інфраструктура курорту
- Спеціалізація та послуги
- Географія відвідувачів
- Економічний ефект курорту (кількість працівників, сплата податків (туристичний збір) у місцевий бюджет тощо).

Перелік пропонованих курортів (за вибором студента)

Гірськолижні курорти: Канни, Ніцца, Ментона; Арабба; Гарміш-Партенкірхен, Берхтесгаден, Буковель.

Кліматичні курорти: Порторож, Біарріц, Алушка, Алушта.

Бальнеологічні курорти – Баден-Баден, Бад-Хонеф, Шарвара, Бад Киссинген, Карлові Вари, Маріанське Лазне, Трускавець.

Завдання 4.

Здійсніть характеристику спеціалізацій туристичної дестинації (за вибором студента). Поясніть залежність спеціалізації від ресурсно-матеріального забезпечення:

- узбережжя Атлантики (Лазурний берег, Франція);
- зони відпочинку в Арденнах (Бельгія, Люксембург);
- долина Рейну, Мозеля;
- Венеція та її лагуна;
- Блакитна Лагуна.

Завдання 5. Підготуйте короткий опис історико-культурних туристичних ресурсів Європи (за вибором студента).

1. Історична велич давнього та сучасного Риму
2. Сакральні об'єкти України.
3. Музеї Німеччини, Франції та Польщі.
4. Традиції Португалії та Іспанії.
5. Археологія Балканських країн.
6. Об'єкти історико-культурної спадщини ЮНЕСКО у країнах Скандинавії.

Контрольні запитання до теми

1. Які умови та особливості розвитку розважального туризму у Монако?
2. Охарактеризуйте соціально-економічні умови та їх вплив на розвиток туризму у Європейському регіоні.
3. Зазначте туристичну спеціалізацію Португалії та місце туристичної галузі в економіці країни.
4. Вкажіть сиробинну базу бальнеологічного туризму Європи та його основні центри.
5. Зазначте передумови формування та географію основних напрямків міжнародного туризму в Європі.
6. Визначте спеціалізацію та місце Іспанії у Європейському туристичному просторі.

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [6, 7, 9, 14,15, 24, 25, 26, 36, 37, 39, 40, 43, 46, 69, 75, 77, 91].

ПРАКТИЧНА РОБОТА №4

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ АЗІЙСЬКОГО РЕГІОНУ (АР)

Мета: представити схему рекреаційно-туристичної регіоналізації Азіатського регіону, ознайомитися з туристичним потенціалом регіону, визначити його туристичні особливості й атракції.

Короткі теоретичні відомості. Азіатський макрорегіон поділяється на 4 субрегіони: *Центральна Азія* (Таджикистан, Казахстан, Узбекистан, Киргизія, Туркменістан) – останнім часом у країнах субрегіону велика увага приділяється розвитку туристичної галузі. Для цього є сприятливі передумови – природні (гірські системи Тянь-Шаню, Казахський дрібносопковик; Аральське, Каспійське моря; озеро Балхаш) та історико-культурні ресурси. Розвиток туристичної діяльності тут незначний у зв'язку зі спалахами національно-етнічних конфліктів (Таджикистан) і політичною нестабільністю (Киргизія).

Північна Азія – цей субрегіон відзначається сприятливими природними (гірські системи Тянь-Шаню, Алтаю, Уралу; озера Байкал, Каспій), історико-культурними (пам'ятки минулих епох – центри паломництва, екзотичність корінного населення тощо) рекреаційними ресурсами. У субрегіоні слаборозвинута туристична і загальна інфраструктура, що зумовлено бідністю країн (Монголія), а також незначною густотою населення (Сибір). Автори у цьому субрегіоні виділили Західносибірський, Середньосибірський, Східносибірський (Верхоянсько-Черський), Курило-Камчатський, Байкальський і Монгольський мікрорегіони.

Азіатсько-Тихоокеанський (Південно-Східний і прибережні острови Тихого океану) – тут одні з найкращих у світі передумов для розвитку туризму – природні (гірські ландшафти, морські узбережжя та ін.) й історико-культурні (архітектура, пам'ятки Будді тощо) туристичні ресурси. Їх доповнює самобутнє театральне мистецтво, характерні види спорту (кендо, айкідо, карате), фестивалі, інститут гейш та різноманітні церемонії. Туристичні ресурси через економічну відсталість деяких країн використовуються неповною мірою (Пакистан, Непал). Проте, у багатьох країнах субрегіону успішно розвивається внутрішній і міжнародний туризм (Сінгапур, Таїланд, Японія). Приїжджих туристів сюди приваблює не

тільки своєрідна природа й історико-культурні пам'ятки, а й розвинута сфера обслуговування, зокрема наукова та фінансова, що сприяє розвитку ділового туризму, а також екзотика населення і традиції різних народів. Наприклад, у Японію впродовж 2023 року приїхало 25,07 млн туристів, котрі витратили 98,6 млрд дол. Враховуючи значну за площею територію, яку охоплює цей субрегіон, у ньому можна виокремити такі мікрорегіони: Південний (Індогансько-Деканський), який охоплює Пакистан, Індію, Непал, Бангладеш, Бутан та острови Мальдіви, Шрі-Ланка та ін.; Індокитайський (М'янма, Таїланд, В'єтнам, Малайзія, Індонезія, Філіппіни, Камбоджа, Лаос); Східнокитайський (Тибетський, північна та східна частини Китаю, Тайвань, Північна та Південна Корея, Японія).

Близький Схід (Південно-Західний) – тут сприятливі умови для розвитку туризму (природні ресурси – гірські ландшафти, цілющі джерела, узбережжя Чорного, Червоного та Середземного морів, оазиси; історико-культурні ресурси – пам'ятки трьохтисячолітньої історії, побут корінного населення (в оазисах, у горах), центри паломництва світового значення). Розвиток туризму у цьому субрегіоні є важливим джерелом валютних надходжень для багатьох країн. Однак слід зазначити, що основним недоліком розвитку у субрегіоні туристичної індустрії є політична та економічна нестабільність таких країн, як Ізраїль, Афганістан, Ірак, Грузія. Аналогічно до попередніх, цей субрегіон можна поділити на Аравійський (Саудівська Аравія, Ємен, Оман), Індокурдський (Іран, Афганістан, Ірак), Малоазійський (Туреччина, Греція, Сирія, Йорданія, Ізраїль, Палестина) та Закавказький (Азербайджан, Вірменія, Грузія) мікрорегіони.

Природні туристичні ресурси. Азія – найбільша частина світу, яка займає 1/3 земної поверхні. В Азії сприятливі передумови для розвитку рекреації: гірські системи Гімалаїв, Тянь-Шаню, Алтаю; озера Байкал, Каспій, Балхаш; багаті та екзотичні природні ландшафти Таймиру, Алтаю, Камчатки, Курильських островів. Важливим чинником розвитку рекреаційної діяльності в Азії є її розташування на перетині основних туристичних потоків (Європа, Північна Америка).

Рельєф. Провідним рекреаційним ресурсом макрорегіону є рельєф, як всієї Азії, так і окремих її територій. Ця частина світу є найконтрастнішою за абсолютним значенням висот. Наприклад, в Азії знаходиться найвища вершина світу (г. Еверест з абсолютною висотою 8848 м) і найглибші

западини, зайняті озерами (озеро Байкал з максимальною глибиною 1620 м і Мертве озеро, яке знаходиться на 392 м нижче рівня Світового океану). Однак найбільшою популярністю у іноземних туристів користуються гірські ландшафти (Гімалаї, Тибет, Тянь-Шань, Каракорум). Неповторний рельєф (серед ідеально плоских низинних рівнин розкидані середньовисотні складчасто-брилові, сформовані гранітами, кристалічними та глинистими сланцями гори) манить туристів до Таїланду. У багатьох країнах Азії сходження туристів на гірські вершини лімітуються закриттям цих вершин для відвідин або необхідністю отримання дозволів та подальшої плати за проходження маршруту. Наприклад, в Індії розвиток міжнародного екотуризму контролюється Індійським гірським фондом (ІГФ). Дозвіл на подорож видається відповідно до списку відкритих для відвідин поточного року гірських районів і вершин. За дозвіл для групи у складі не більше ніж 12 чол. потрібно сплатити: Східний Каракорум – 4000 дол. США; сходження на вершини заввишки понад 8000 м – 8000 дол. США; першопроходження – 16000 дол. США; сходження на гору Канченджанга – 20000 дол. США.

Пік сходжень на вершну Еверест у 2023 році відбувся у весняному сезоні: з квітня по кінець травня місяця (рис. 4.1 (а), (б)).

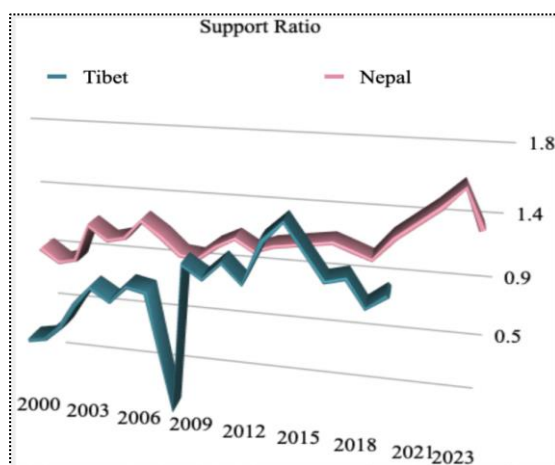

Рис. 4.1 (а). Співвідношення шерпів до кількості клієнтів зі сторони Непалу та Тибету [18]

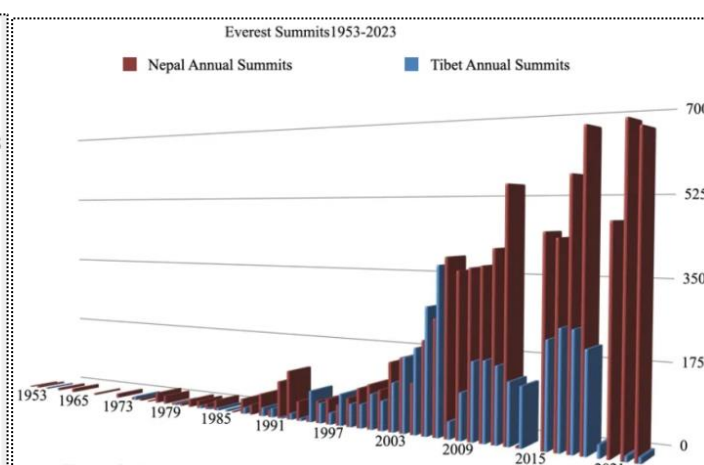

Рис. 4.1 (б). Загальна кількість сходжень на вершину Еверест зі сторони Непалу та Китаю [18]

Проте, цього рік сезон на Евересті виявився доволі трагічним: при сходженні (включно зі смертельними випадками, зафіксованими у лікарні, внаслідок гірської хвороби) загинуло 12 людей, ще 5 вважаються

зниклими безвісти – це найбільша кількість загиблих альпіністів за сезон сходження (крім статистики загиблих у 2014 та 2015 рр., спричинені природними катастрофами).

У Непалі міжнародний гірський туризм контролюється Гірським відділом Міністерства з туризму і цивільної авіації. Максимальна чисельність групи – не більше 12 чол. Вартість дозволу на подорож складає: Еверест (через Південне сідло) – 70 000 дол. США; Еверест (інші маршрути) – 50 000 дол. США; вершини від 7501 до 8000 м – 4 000 дол. США; від 6501 м до 7000 м – 2 000 дол. США; нижче 6500 м – 1 500 дол. США. Грошова застава з метою дотримання групою правил збереження навколишнього середовища (заборонено полювання, збір рослин, мінералів, розпалювання багать і т. д.) необхідна у районі льодовика Кхумбу.

У Пакистані гірський туризм контролюється відділом туризму Уряду Пакистану. Для групи з 5 чоловік вартість дозволу на гірську подорож складає від 9000 (вершина К2 (Чогорі)) до 12000 дол. США (вершини заввишки від 6000 до 7000 м). Проте через прикордонні конфлікти влада Пакистану закрила найцікавіші райони гірських маршрутів – льодовики Балторо й Сикарду. Найпопулярніші райони для сходження на гірські вершини в Індії: Сикким, Кумаон, Гархвал, Кулу-лахул, Падар, Жанськар, Ладак.

Також туристів приваблюють вулкани Камчатки, гори Сиракамі (Японія), гора Брюк-Аррі (Великий Арарат). За біблійними переказами, саме до цього згаслого вулкана (5165 м над рівнем моря) пристав Ноїв ковчег. Археологічні експедиції продовжують його пошуки, створюючи базу для подальшого розвитку туризму в цій частині Туреччини.

Серед гірських курортів на увагу заслуговує Пахалгам, Гулмарг (Індія). Із Пахалгама туристи відправляються до священної печери Амарнатх, до льодовика Келахої (триденна мандрівка). Гулмарг – справжній рай для любителів гольфу (найбільше поле у світі) та зимових видів туризму з облаштованими лижними трасами. Однак найпривабливішим є підземний рельєф. Так, за 12 км від міста Сурсок (Ліван) знаходиться карстова печера Джейта (рис. 4.2), у якій тече підземна ріка. Відвідувачі, сидячи у човнах, впродовж подорожі двокілометровою ділянкою можуть милуватися фантастичною картиною величних сталактитів і сталагмітів в електричному освітленні.

Рис. 4.2. Печери Джейта, Ліван [70]

Клімат. Значна протяжність суходолу, безліч бар'єрів і замкнутих западин визначають різноманітність кліматичних умов. Низька температура повітря на півночі впродовж тривалого зимового періоду і коротке та прохолодне літо, бідний рослинний і тваринний світ, рівнинність території робить більшу частину Сибіру непридатною для розвитку рекреації на відміну від півдня та південного сходу, де тривале літо з високими додатними показниками температур і достатньою відносною вологістю повітря (літній мусон) сприяють розвитку пляжно-купального відпочинку. Проте восени поблизу східноазіатських берегів нерідко проходять тропічні циклони (тайфуни), які супроводжуються ураганними вітрами та зливами, що робить прибрежну зону небезпечною для проведення відпочинку у цей період. Некомфортні кліматичні умови для розвитку рекреації у літній період (t становить $+30^{\circ}\text{C}$ і більше, відносна вологість менше ніж 30%) у Передній і Середній Азії, пустелях Такла-Макан і Тар.

Отже, у межах АР знаходяться майже всі кліматичні пояси, які по-різному використовуються у рекреації. Наприклад, увагу туристів

привертає м'який клімат в еміраті Фуджейра, який знаходиться у затоці Омана, що на узбережжі Індійського океану. Значною популярністю користуються комфортні кліматичні умови узбережжя Перської затоки (температура води влітку 19-33°C і вище, взимку на півдні країни Оман вона становить 22-24°C, а на півночі може опуститися до 16°C) тощо.

Водні ресурси. Чудові сонячні пляжі, цілющі масажі з давніх-давен привертають увагу туристів до Азії. До найкращих у світі належать піщані пляжі Малабарського узбережжя Корала (південь Індії). Серед найвідоміших і найвідвідуваніших місць – курорти Гагри (рис. 4.3), Боржомі (Грузія), Арсенія, Лож Базар (Бангладеш) та інші. Чудові морські узбережжя Мальдів, річки Янцзи і Хуанхе, водоспад Хукоу на р. Хуанхе, «Три краєвиди» (Японія), затока Кагасіма, о. Байкал (росія), о. Іссик-Куль (Киргзстан), гарячі джерела Хіераполіс-Памуккале (Туреччина) і протока Босфор, яка своєю красою захоплювала ще античних аргонавтів. Сучасні курорти на Середземному та Червоному морях, унікальне Мертве море формують багату привабливу рекреаційну структуру.

Популярне чисте смарагдове Андаманське море з білосніжними пляжами з дрібного білого піску у поєднанні з чудовими тінями пальмових алей, екзотичною кухнею на о. Пхукет (Таїланд) є ідеальним місцем для відпочинку. Любителів дайвінгу відпочинок на Мальдівах приваблює величезною кількістю дивовижних рибок, казковими коралами, і головне, відмінними дайвінг-центрами. Риболовля подарує вам масу азарту, і можливо багатокілограмовий трофей. Багато готелів на Мальдівах включають відмінно оснащені SPA-центри та масажні кабінети.

Гоа – перлина індійського узбережжя, всесвітньо відомий курорт (рис. 4.4). Привертає увагу туристів мальовничими піщаними пляжами та прозорою водою океану.

На Сейшельському архіпелазі розташовані найвідоміші екзотичні курорти світу – Мае (рис. 4.5), Ла Діг, Праслін, Санта Анна та інші прекрасні курорти Індійського океану, серед них СПА курорти, які вважаються одними з найкращих у світі. Тут, у водах Індійського океану також можна зайнятися дайвінгом.

Флористично-фауністичні комплекси. Субекваторіальна частина Азії запам'ятовується туристам дикими джунглями.

Не менш привабливими є й інші території: Національний парк Каппадокії (Туреччина) (рис. 4.6), національні парки Казіранга, Манас

(Індія), долина Катманду, національні парки Непалу, Тхунгіай-Хуай-Кха-Кхаенг (Таїланд), океанічний парк «Рифи Туббатаха», рисові тераси Філіппінських Кордильєр (Філіппіни), національний парк «Внутрішнє Японське море». Національні парки Японії дуже своєрідні.

Рис. 4.3. Курорт Гагри [41] Рис. 4.4. Курорт Гоа [38] Рис. 4.5. Курорт Мае [42]

Тут відсутнє виключення земель з традиційної експлуатації місцевим населенням, навіть тоді, коли ця експлуатація завдає шкоди природі. Наприклад, половина території національного парку Сато-Найкай (загальна площа – 66 тис. га, а з акваторією – 183 тис. га) знаходиться у приватній власності (рис. 4.7). Територія парку густо заселена, ведеться інтенсивне сільське господарство, використовуються природні ресурси. У цьому випадку місцеве населення вітає проголошення їхньої території заповідною, оскільки це не несе для них ніяких обмежень, а навпаки, збільшує прибутки за рахунок туризму.

В Ірані в останні роки створено вісім національних парків і резерватів на площі від 30 до 25 тис га. В Ізраїлі є три національні парки загальною площею понад 25 тис. га. Дванадцять резерватів створено в Лівані. В Йорданії створено національний парк Азрак (рис. 4.8).

Рис. 4.6. Національний парк Гереме (на скелі Каппадокії, Туреччина) [61]

Рис. 4.7. Національний парк Сато-Найкай (Японія) [26]

Рис. 4.8. Національний парк Азрак (Йорданія) [60]

Ще один туристичний об'єкт у Бангкоку (Таїланд) – відома крокодилова ферма, де відбуваються екзотичні шоу під назвою «Ловля

крокодилів руками». На фермі не лише розводять крокодилів (40 тис. особин), а й проводять шоу з ними та зміями. Знаменитий також зоопарк у Сінгапурі (з 1973 р.). Тут знаходиться близько 1400 тварин, з яких 140 видів – рідкісні, птахів – близько 8 тис. видів з усіх континентів світу.

Історико-культурні туристичні ресурси. Туристів також приваблюють історичні й культурні реліквії та екзотика місцевого способу життя: культурні скарбниці ламаїстських монастирів, індуїзм і йога, індуїстська та монгольська архітектура, монументи буддистів, фестивалі, релігійні свята. В азіатських країнах багато пам'яток минулих епох: мавзолей Тамерлана (рис. 4.9) у Самарканді (найстаріше місто Середньої Азії), датований XV ст.; комплекс Ічан-Кала (рис. 4.10) у Хіві, історичний центр Бухари, культурні пам'ятки трьохтисячолітньої історії (археологічні розкопки, печерні буддійські монастирі), релігійні пам'ятки (мінарети, мечеті, середньовічні мавзолеї в Афганістані) тощо. Одним із цікавих культурних об'єктів є місто Сінгапур – великий економічно розвинутий центр із багатою культурною спадщиною. Тут зосереджено ряд цікавих пам'яток: буддійські храми, мусульманські мечеті та християнські церкви. Серед них – Султанська мечеть Тіан Хон-Кенг, індуїстський храм Шрі-Маріамман (рис. 4.11), англіканський собор св. Андрія.

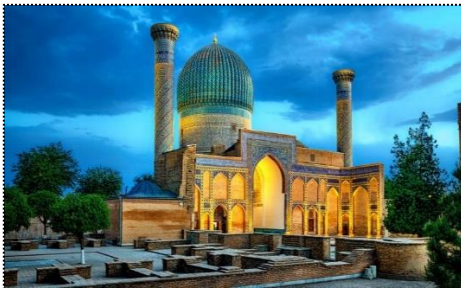

Рис. 4.9. Мавзолей Тамерлана у Самарканді (Узбекистан) [48]

Рис. 4.10. Комплекс Ічан-Кала (фортеця) у Хіві (Узбекистан) [29]

Рис. 4.11. Індуїстський храм Шрі-Маріамман (Малайзія) [26]

Культурно-історичні пам'ятки відіграють важливу роль у розвитку рекреації в Азійському макрореґіоні. Найвідоміші серед них – Великий Китайський мур (IV-V ст. до н. е.) завдовжки понад 4000 км у Північному Китаї, утворений земляним валом і кам'яною стіною заввишки 10 м; імператорський палац династії Мін і Цинь у Пекіні (сьогодні державний музей КНР – Гугун). Тут налічується близько 100 будівель різної

величини, де зберігаються понад 800 тис експонатів; мавзолей першого імператора Цінь; храм і цвинтар Конфуція (Китай).

Численних туристів приваблює у Шрі-Ланці багата культурна спадщина – зокрема, старовинні міста, палаці, храми, монастирі, пам'ятники й твори мистецтва. У м. Коломбо знаходиться оригінальний форт (стара частина міста), Президентський палац та інші історичні об'єкти.

Архітектура. Найбільше об'єктів пізнавального туризму зосереджено у столиці Таїланду. Особливо приваблює туристів Гран Палас (великий королівський палац). Ця резиденція королів Сіаму знаходиться у центрі міста. Архітектурний комплекс включає палаці Дусит, Амаринда, Маха Прасад і Чакрі. Тут проходять пишні церемонії коронації королів країни. До ансамблю Гран Паласу входить відомий храм Смарагдового Будди. Значна кількість архітектурних пам'яток зосереджена у місті Токіо: замок Едо (XV ст.), палацовий комплекс XVII ст. Сучасна архітектура представлена спортивними спорудами, побудованими для проведення Олімпійських ігор.

Музеї. Ознайомитися з історією, культурою і побутом сингапурців можна, відвідавши Національний музей, заснований у 1887 р. У його експозиції – предмети матеріальної культури народів Сингапура та країн Південно-Східної Азії. У галереї розташовано 20 діорам, що відображають важливі дати в історії країни; представлено понад 100 картин місцевих художників. У Бейруті (Ліван) – музей національної історії мистецтв.

Археологія. Місцем археологічного та пізнавального туризму є знаменитий горб Гісарлик поблизу міста Чанаккале (Туреччина). Тут знайдено рештки всесвітньовідомої Трої, досліджено понад десяток давніх поселень різного віку. Особливу увагу серед туристів привертає стоянка первісної людини – синантропа у Китаї. За описами очевидців у Непалі живе знаменитий еті (снігова людина).

Сакральні об'єкти. Азія – найбільший у світі центр паломництва (Єрусалим, Віфлеєм, Назарет, береги Галілейського озера, Хеврон, Багдад, Мекка, Медина). В Азії розташовані гори, котрі є священними для даосистів та буддистів, наприклад, Палац Потала та буддійський храмовий комплекс у Тибеті, Китай (рис. 4.12).

У місті Мекка (Саудівська Аравія) – духовному центрі ісламу, священному місті мусульман усього світу, близько 570 р. н. е. народився

пророк Мухаммед. Тут знаходиться Священна мечеть Харам (1570 р.) площею 309 тис. м², яка вміщує одночасно до 700 тис людей. Дев'ять мінаретів мечеті досягають висоти 95 м. У центрі мечеті знаходиться святилище Кааба (священний дім), вкрите чорним шовковим покривалом.

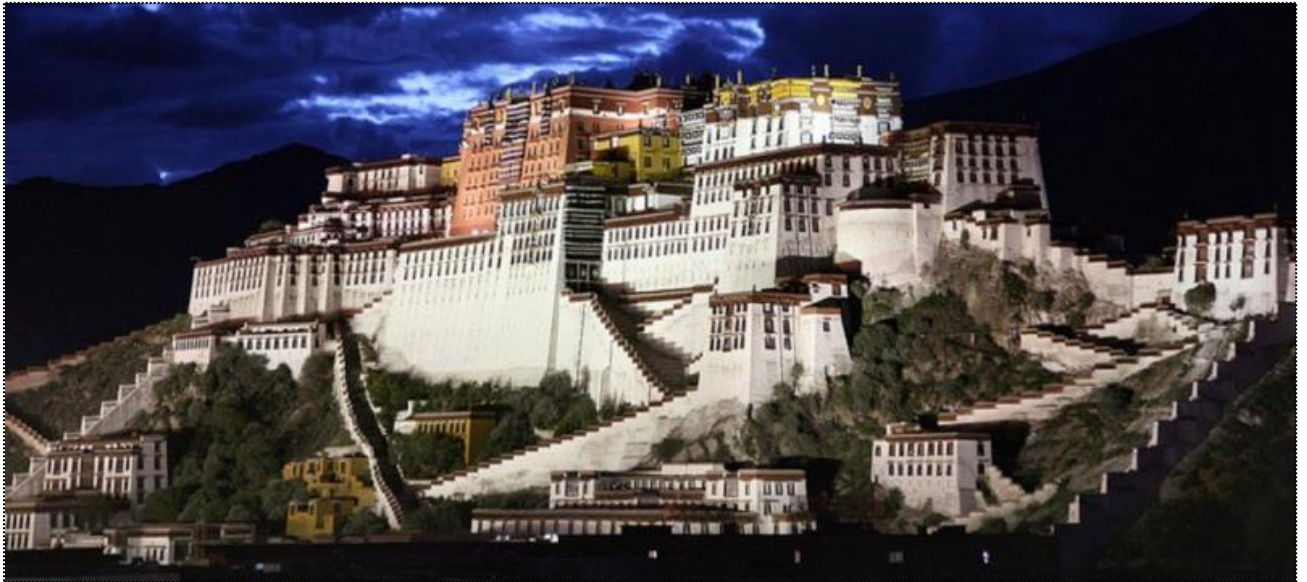

Рис. 4.12. Палац Потала та буддійський храмовий комплекс у Тибеті, Китай [65]

Двері в Каабу зроблені з чистого золота. У східному куті святилища вмонтований Чорний камінь. Згідно з легендами, цей камінь Бог подарував вигнаному із раю Адаму після його розкаяння. За іншою версією, це метеорит, який упав із неба. Поряд із Каабою знаходиться й інша святиня ісламу – камінь Макам Ібрахім, на якому зберігся відбиток ступні Ібрахіма (Авраам із Біблії). У мечеті також знаходиться священний колодязь Замзам. У Медині (Саудівська Аравія), одній із найвеличних святинь мусульманського світу, знаходиться мечеть пророка Мухаммеда. Увагу туристів привертають й мечеть Джані-аль-Омрі, перебудована 1291 р. із християнської базиліки, а також мечеть-медресе Буртасія (1324 р) у Бейруті (Ліван).

До культурних визначних пам'яток острова Шрі-Ланки відносяться такі святині: Пік Адамса (2243 м) – свята гора (за легендою, на цій скелі залишилися відбитки ніг Будди), храм Зуба в Канді (храм зовні схожий на зуб), дерево Бо (за легендою, саме під ним спочивав святий Будда).

Тут єдиний у світі печерний буддійський храм Соккурам (Південна Корея). Цікаві для туристів екзотичний спосіб життя в оазисах, горах, а також сучасна екзотика багатьох «золотих князівств» Перської затоки.

Непал також вважається батьківщиною Будди (згідно з переказами, у м. Лумбіні 2600 р. тому народився Будда), тому в країні розташована значна кількість буддистських храмів.

Соціально-економічні туристичні ресурси. Аналіз розвитку туристичної галузі, за даними UN Tourism, висвітлює значні зміни, які відбулися у прибутках та надходженнях від міжнародного туризму. Наприклад, в Індії кількість міжнародних прибуттів туристів становить 14,33 млн осіб станом на 2022 р., у Туреччині цей показник – 0,66 млн. осіб (станом на 2023 р), а в Японії – 25,07 млн осіб (станом на 2023 р). Відповідно, до бюджету Індії надійшло 32,2 млрд дол, а до бюджету Японії – 38,6 млрд дол (станом на 2023 р). Обслуговуючий персонал в Індії становить 29,683 тис чол. (станом на 2020 р.), у Японії – 5,588 тис чол. (станом на 2020 р), у Філіпінах – 5,350 тис чол. (станом на 2022 р.) [91]. Це демонструє розвиток економіки, що відбувається у конкурентному середовищі цих країн. До цього списку також увійшли такі країни, як: Гонконг, Корея, Сінгапур, Таїланд та ін.

Туристичні центри Азії є специфічним ринком для туристськогенеруючих країн. Для багатьох країн Азії туризм став важливим джерелом валютних надходжень (Ізраїль, Кувейт, Бахрейн та ін.). Наприклад, у Непалі джерелом доходу жителів багатьох гімалайських поселень стало відвідування альпіністів з усього світу. Туристична інфраструктура у більшості країн Азії знаходиться на етапі розвитку. Однак у цій частині світу зосереджено близько 136 готелів всесвітньовідомої мережі готелів «HILTON» у Тихоокеанському регіоні, 18 – у Китаї, а французька мережа готелів «FCCOR» налічує 180 готелів в Азії, з них 50 – у Китаї.

Основними постачальниками туристів у країни Азії є розвинуті країни Європи (Велика Британія, Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди, Бельгія, Скандинавські країни), а також США, Канада, Австралія, Нова Зеландія. Із країн Африки найбільші потоки рекреантів спостерігають під час паломництва у Мекку та Медину.

На розвиток рекреаційної галузі країн Азії позитивно впливають такі передумови:

- сусідство з потужним рекреаційним ринком Європи;
- найбільш містка за кількістю населення територія світу;

- наявність поблизу території океанів, морів та заток, через які проходять важливі водні транспортні комунікації;
- надзвичайно різноманітні природні та культурно-історичні рекреаційні ресурси;
- розміщення у межах регіону важливих центрів паломництва;
- надзвичайна етнічна строкатість населення.

Однак в Азії спостерігається наявність і деяких негативних для розвитку рекреації чинників:

- несприятливі для організації масового відпочинку на великій території природні рекреаційні ресурси (пустелі, високогірні області, важкодоступні райони із джунглями та заболоченими ділянками тощо);
- низький рівень економічного розвитку більшості країн;
- слабкий розвиток транспортних комунікацій і нестабільне внутрішньополітичне становище у країнах (Ірано-Іракська війна 1980–1988 рр., індійсько-пакистанський конфлікт і християнсько-мусульманське протистояння у Лівані, уже понад 50 років триває арабо-ізраїльський конфлікт).

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Нанесіть на контурну карту та охарактеризуйте групу флористично-фауністичних об'єктів.

Національні парки: Каппадокія (Туреччина), Казіранга, Манас (Індія); долина Катманду (Непал), Тхунгіай-Хуай-Кха-Кхаєнг (Таїланд); Океанічний парк «Рифи Туббатаха»; рисові тераси Філіппінських Кордильєр (Філіппіни); «Внутрішнє Японське море» (Японія); Крокодилова ферма у Бангкоку (Таїланд); зоопарк у Сінгапурі; Батумський ботанічний сад (Грузія).

Завдання 2. За допомогою Інтернет ресурсу (Google Map) огляньте віртуальний туристичний маршрут історико-культурною спадщиною одного із міст (за вибором студента).

Пропонований список міст: Хіві, Бухари, Сінгапур, Софія, Коломбо тощо. Після перегляду прокладіть нитку маршруту на карті.

Завдання 3. Здійсніть характеристику туристичного потенціалу, у тому числі й туристичної інфраструктури країн-лідерів туристичного бізнесу в АР. Зазначте туристичну спеціалізацію цих країн, вказавши центри туризму, схематично представте напрямки туристичних потоків з(в) країну.

Завдання 4. За літературними та іншими джерелами підготуйте презентацію у програмі Power Point про основні релігії та конфесії АР; держави, де вони поширені; відомі культові споруди відповідних релігій.

Завдання 5. Користуючись статистичними даними UN Tourism [91], побудуйте діаграму в'їзних/виїзних туристичних потоків країни АР (за вибором студента) за останні роки. Визначте вплив міжнародних в'їзних туристичних потоків на величину фінансових надходжень в країну.

Методичні поради до виконання завдань.

Завдання 1. Завдання виконується у групі, при цьому кожен студент обирає один природний об'єкт, після чого проводиться збір інформації та її аналіз. При отриманні інформації здійснюється опис об'єкта, в якому вказується його унікальність; види туризму, які там представлені; регіони постачальники туристів; економічний ефект від функціонування туризму. На основі зібраної інформації (з трьох об'єктів) створіть презентацію.

Завдання 2. Завдання виконується у групі, за варіантами (кожне місто інший варіант). Студенти входять на платформу Google Map, де вишуковують історико-культурні об'єкти, знайомляться з їх геопросторовим розташуванням, виглядом (фотографіями, панорамними зйомками тощо), з відгуками відвідувачів та графіком роботи. Закінчивши перегляд віртуального туру формують власний відгук й залишають під атрактивним туристичним об'єктом.

Контрольні запитання до теми

1. Охарактеризуйте природні туристичні ресурси АР.
2. Які чинники впливають на розвиток туризму у Таїланді?
3. Чим приваблює туристів Японія? Які особливості розвитку внутрішнього туризму в країні?
4. Проаналізуйте головні переваги розвитку туризму у Сінгапурі. Зазначте країни-донори туристів.
5. Які особливості функціонування міжнародного туристичного ринку у Китаї?
6. Які тенденції розвитку туризму у країнах Близького Сходу з урахуванням сучасних реалій?

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [15, 18, 26, 29, 38, 41, 42, 48, 60, 61, 65, 70, 91].

ПРАКТИЧНА РОБОТА №5

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Мета: розглянути схему рекреаційно-туристичної регіоналізації Північноамериканського регіону, ознайомитися з туристичним потенціалом регіону, визначити його туристичні особливості та атракції.

Короткі теоретичні відомості. У Північній Америці є 5 субрегіонів.

Північний (США (Аляска), Канадський Арктичний архіпелаг, Північна частина Канади (до 60° пн. ш.) вирізняється суворістю кліматичних умов. Відноситься до перспективних рекреаційних субрегіонів. Приваблює туристів специфічними природними ресурсами, побутом населення, зокрема рибною ловлею (північ Канади) та гірськолижним туризмом (Аляска). Розвивається інфраструктура туризму.

Західний – у його межах виокремлюють *Кордильєрський мікрорегіон* та *Тихоокеанське узбережжя*, які за природними рекреаційними ресурсами досить сильно відрізняються. *Кордильєрський* вирізняється первісними природними ландшафтами гірської системи Кордильєр (рис. 5.1), які збереглися у національних парках Канади та США, розвинутою мережею гірськолижних курортів. Тут також розвинутий орнітологічний вид туризму, полювання та ін. Державна політика у туристичній галузі спрямована на лімітованість та зменшення кількості бажаючих відвідати цей мікрорегіон з метою збереження та відтворення біорізноманіття території.

Територія *Тихоокеанського узбережжя* за розвитком туризму поділяється на: непридатну (Долина Смерті – у 1933 р. проголошена національною пам'яткою природи. Це міжгірська западина-грабен протяжністю понад 250 км, що розташована на півдні Великого Басейну. Долина Смерті – найнижче місце у Північній Америці й одна з найглибших пустельних і безводних западин на Землі, дно якої знаходиться на 85 м нижче від рівня моря. Свою назву долина отримала у 1849 р. після загибелі кількох золотошукачів від спраги); малопридатну (північна частина островів Королеви Шарлотти, Принца Уельського та ін.: тривалий сухий зимовий період із низькими температурами та коротке прохолодне літо створює несприятливі умови для масового відпочинку); придатну

(середземноморський клімат, пляжі й морські курорти (Каліфорнія), а також численні історико-культурні пам'ятки (місячний міст у Сан-Франциско, хмарочоси, центр кіноіндустрії Голлівуд тощо).

Центральний – найменш привабливий туристичний регіон, оскільки більша частина його розміщена в межах Великих рівнин і в основному задіяна в сільському господарстві. Тут немає міських агломерацій і вагомих історико-культурних надбань. Однак туристів приваблюють скотарські ранчо, популярні печери Міннесоти, національні парки Вінд-Кейв (Вітряна печера) (рис. 5.2). У штаті Арканзас (США) на базі мінеральних джерел зведено бальнеологічні курорти.

Рис. 5.1. Кордильєри, гора Мак-Кінлі, 6193м [30]

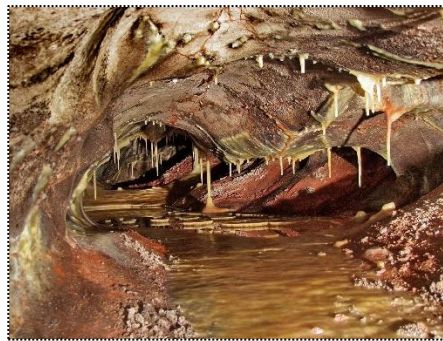

Рис. 5.2. Національний парк «Вітряна печера» (Вінд-Кейв) (Південна Дакота) [59]

Увагу туристів привертають і величезні статуї чотирьох президентів США (рис. 5.3), висічені у скелях Блек-Хіллс (Південна Дакота), а також ярмарки у Канзасі. Туристична інфраструктура слаборозвинута.

Східний – простягається в основному вздовж узбережжя Атлантики, займаючи східні райони США та Канади. Туристів тут приваблюють комфортні кліматичні умови, облаштованість пляжів, історико-архітектурні пам'ятки, міські агломерації, розвинута туристична інфраструктура, зокрема, високий рівень обслуговування клієнтів. Тут зосереджена найбільша кількість заможного населення. У цьому субрегіоні формуються найбільші туристичні потоки, зокрема, міжнародні.

У межах субрегіону за неоднорідністю рельєфу можна виокремити менші за рангом *мікрорегіон Великих озер, Аппалацький і Південно-Східний мікрорегіони*.

У межах *Аппалацького* знаходяться визначні природні об'єкти: національні парки, заповідники, туристичні стежки, найдовша у світі печера у карбонатах (вапняках) – Флінт-Мамонта. Відповідно, мікрорегіон

славиться розвинутим спелеологічним та маршрутно-пізнавальним туризмом, що зумовлено пологими схилами старих гір і пейзажністю та оглядовістю території. Відомими пам'ятками у Нью-Йорку є Сіті-Холл (будинок ратуші, 1803-1811) (рис. 5.4), церква Святого Павла (XVIII ст.), артистичний квартал Гринвіч-Вілледж, 102-поверховий хмарочос «Емпайр Стейт Білдінг» (1930-1931). *Мікрорегіон Великих озер* приваблює туристів мальовничими озерними ландшафтами, зокрема берегами, пляжами, Ніагарським водоспадом (щохвилини 450 тис т води падає з висоти 51 м). У Чикаго знаходяться відомі хмарочоси «Джон Хенкок Центр» і «Сірс і Робак», побудовані у 70-тих роках XX ст. *Південно-східний мікрорегіон* охоплює південну частину Атлантичного узбережжя та береги Мексиканської затоки. Півострів Флорида – один із найбільших курортних центрів (Маямі-Біч).

Мексикано-Карибський – охоплює території, які безпосередньо знаходяться в межах Карибського моря (Багамські, Антильські острови) чи займають прибережну територію (Мексика, Панама). Територія популярна завдяки облаштованим пляжам, мережі курортів Акапулько, розвинутій інфраструктурі та загадковим історико-культурним об'єктам (піраміди, пам'ятки тощо). На півострові Юкатан збереглися пам'ятки цивілізації індіанців майя – піраміди (рис. 5.5), священні колодязі, зразки ієрогліфічної писемності, руїни давніх міст-держав.

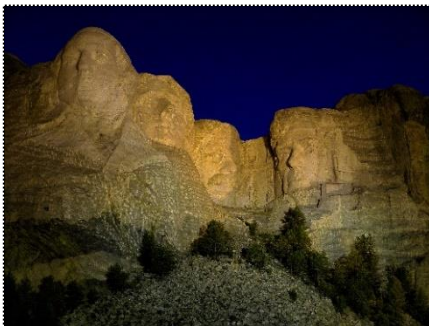

Рис. 5.3. Статуї чотирьох президентів США (Південна Дакота) [12]

Рис. 5.4. Сіті-Холл у Нью-Йорку (США) [81]

Рис. 5.5. Піраміди Майя (Мексика) [72]

Природні туристичні ресурси. Турист, що потрапляє у Північну Америку, має можливість подорожувати у межах всіх географічних поясів північної півкулі, а також споглядати різноманіття поверхневих та

підземних форм рельєфу, відвідувати атрактивні гідрологічні об'єкти, знайомитися з унікальним біорізноманіттям природних комплексів.

Рельєф. Рельєф Північної Америки різноманітний. Плоскі рівнини у центральних областях чергуються з горбистими просторами. На сході вони межують з порівняно невисокими Аппалацькими горами. На заході підносяться Кордильєри. Найвища її вершина – гора Мак-Кінлі сягає висоти 6193 м. У широкій системі меридіональних гірських хребтів виділяють дві основні гілки: західна – власне Кордильєри і східна – Скелясті гори (найвища вершина – гора Елберт – 4399 м). Ці дві смуги гір розділені високими плато, нагір'ями.

Серед найбільш вражаючих природних об'єктів на метерику слід відзначити: на півночі материка – найбільший у світі острів Гренландія, на захід від нього – велика група островів – Канадський Арктичний архіпелаг, що є одним із найбільших на планеті; один із найглибших гірських каньйонів у світі (1800 м) – Великий Каньйон, створений річкою Колорадо у середній течії (його протяжність за течією річки становить 320-340 км, ширина – 8-25 км, а стіни у деяких місцях нагадують різнокольорові бастіони); найдовшу на земній кулі карстову печеру – Флінт-Мамонта, яка утворилась унаслідок розчинення підземними водами вапняка.

Особливої уваги серед туристів заслуговують такі визначні природні пам'ятки як гори Святого Іллі, Скелясті гори (Канада), Гавайські вулкани (згаслі й діючі) та Карлсбадські печери (США). Значну популярність мають Білі Піски – унікальний дюнний ландшафт, що виник на білосніжних гіпсових пісках у пустелі Тулароси (Мексика). Приваблює відвідувачів Кораловий острів – найбільший у світі штучно створений кораловий риф з підводною обсерваторією.

Різноманітність форм рельєфу, їх відносні та абсолютні висоти, крутизна схилів, а також генезис і вік атрактивних об'єктів неживої природи сприяють розвитку таких видів туристичної діяльності, як спелеотуризм, скелелазіння, маршрутно-пізнавальний туризм, дельтапланеризм тощо.

Клімат. Велика протяжність регіону з півночі на південь зумовила зміну кліматичних умов у різних його частинах. Тут можна побувати у місцях з найвищою температурою повітря, що була зареєстрована у Долині Смерті, і найнижчою – у долині річки Маккензі (біля Північного полярного кола). Найсприятливіші кліматичні умови для розвитку туризму

(значна кількість сонячних днів із відносною вологістю повітря понад 38%) мають Східний (зокрема Південно-Східний) і Карибський субрегіони. Саме тут функціонують найпопулярніші міжнародні кліматичні курорти Акапулько, Канкуна (Мексика) та інші. Тривала сніжна зима у горах (із значною крутизною схилів гір) сприяє розвитку сноуборду та гірськолижного туризму. Найкращим лижним курортом у Північній Америці є Раслер Вейл, який заслужено отримав звання «Найулюбленіший курорт Америки». Вейл – це найбільша у США територія, відведена спеціально для занять лижним спортом (21,5 тис м²). Серед інших розваг можна пограти у хокей чи покататися на собачих упряжках.

Водні ресурси. Відпочивальників приваблює один з найяскравіших і найпотужніших водоспадів планети – Ніагарський (знаходиться на однойменній річці). Якби водою, що за добу протікає через водоспад, заповнити залізничні цистерни, то утворений ними ланцюг тричі оперезав би земну кулю. Шум падаючої води можна почути на відстані 25 км, а туристи, які перебувають біля водоспаду, змушені кричати, щоб почути один одного. Водяний пил піднімається на висоту до 100 м. Острів Гоут (Козій) поділяє водоспад на два потоки: лівий (канадський, 95% обсягу води) має форму підкови, його висота становить 48 м; правий (США) має висоту 51 м.

Світовим об'єктом неживої природи є також найбільше за площею прісноводне озеро тектонічного походження у світі – Верхнє, що було поглиблене льодовиком.

Враховуючи різноманіття водних ресурсів материка, найсприятливішими субрегіонами для розвитку рекреації є Східний і Карибський. Зокрема на Карибських островах розвинута мережа морських курортів. Найвідоміший серед них – Сандалі, де пропонується комплексне обслуговування (all-inclusive). До числа популярних також слід віднести курорти Флориди та Гавайських островів.

Прибережні води океану – це найкращі місця для серфінгу. Основними центрами слід вважати Ель-Сальвадор, Каліфорнію та ін.

Флористично-фауністичні комплекси. Різноманітність збережених флористично-фауністичних комплексів туристи можуть споглядати на об'єктах ПЗФ, до яких входять національні парки, пам'ятки, резервати. Особливо значущими є власне національні парки, кількість яких постійно зростає. Так, наприкінці 80-х років у США налічувалось 50 національних

парків загальною площею 20 млн га, що перевищує площу більшості країн Європи. На сьогодні у Штатах нараховується близько 350 різних паркових зон (з котрих 63 національні парки) загальною площею понад 30 млн га (3,2% усієї території країни).

Основне призначення парків – збереження біорізноманіття території та природних ландшафтів, але водночас вони широко використовуються для рекреації й туризму, щорічно приймаючи приблизно 300 млн відвідувачів. Переважна більшість таких парків зосереджена на заході, в гірських і тихоокеанських штатах. Найвідоміші серед них – Єллоустонський, (найстаріший на планеті (1872); тут зосереджені численні гейзери та гарячі мінеральні джерела, а також велика кількість рідкісних тварин), Йосемітський, Глейшер, Секвойє, Гранд-Каньйон, Гранд-Тетон. Каліфорнійський національний парк Йосеміті знаменитий тим, що тут знаходиться найвищий водоспад Північної Америки – Йосеміт-Фол, який падає з висоти 800 м у вигляді каскаду водоспадів. За висотою він поступається лише каскадам водоспадів Анхель у Венесуелі та Тугела у ПАР. Тут збереглися також ареали секвої. Гігантська вічнозелена секвойя також росте у парку Секвойє. Це дерево досягає 100 метрів заввишки при товщині 8-9 м. З одного такого дерева можна було б побудувати 25 чотириповерхових будинків.

Декілька національних парків розташовані на плато Колорадо і майже всі вони знаходяться вздовж течії однойменної річки. Найвідоміший з них – Гранд-Каньйон Колорадо площею 170 км, розташований у середній течії річки. Щорічно його відвідують понад 20 млн чол. Як правило, вони споглядають красу Великого Каньйону зі спеціальних оглядових майданчиків.

Далі на схід ланцюжком витягнулися парки, пов'язані із системою Скелястих гір. Серед них і Єллоустонський – перший національний парк не тільки в США, але і у світі. Його більша частина розташована у північно-західній частині штату Вайомінг на висоті 2300 м над рівнем моря. Сам парк займає площу 900 тис га. Щорічно його відвідують понад 3 млн туристів.

До числа найпривабливих об'єктів парку можна віднести такі: озеро Єллоустон – найбільше гірське озеро Північної Америки; річка Єллоустон, що витікає з нього, утворює живописний каньйон і ланцюжок водоспадів; знамениту долину гейзерів, серед яких найбільшою популярністю

користується гейзер Олд-Файтфул (Старий служака), який кожні 65 хвилин викидає на поверхню водяну пару; травертинові тераси у районі Мамонтових гарячих джерел. Тут під охороною знаходяться хвойні ліси, популяції американського оленя-вапіті та білого пелікана, стада лосів, бізонів. На південь від Єллоустонського парку розташований національний парк Гранд-Тетон. Крім того, у північній частині Скелястих гір, на межі з Канадою, знаходиться національний парк Глейшер, а в їх середній частині – парк Рокі-Маунтін із живописним льодовиковим рельєфом. Також тут розташований відомий курортний комплекс Колорадо-Спрінгс.

На східній околиці Скелястих гір, на стику з Великими рівнинами, також розташовані декілька відомих національних парків: у північній частині, в штаті Південна Дакота, – національний парк Бедленд. Його назва означає «погані землі», сильно розчленовані, з важкопрохідним рельєфом, що зазвичай утворюються там, де пласти стійких порід чергуються з товщами, які піддаються розмиву. У південній частині, у штаті Нью-Мексико, знаходиться широковідомий національний парк у районі Карлсбадських карстових печер, а південніше – парк Біг-Бенд, куточок колишнього «дикого» Техасу.

У східній частині США національних парків значно менше: Айкейдія у Новій Англії; Еверглейд на крайньому півдні у Флориді, де мешкають рожеві фламінго та зберігається первинна природа субтропіків; Шенадоа. Але найпопулярніший із парків сходу, безумовно, – Грейт-Смокі-Маунтінс, розташований у самому серці Аппалацьких гір, на межі штатів Теннессі і Північна Кароліна.

Національні парки на Алясці стали створюватися порівняно недавно, але до початку 90-х років XX ст. їх було вже 8. Як правило, вони вирізняються дуже великими розмірами – наприклад, парк Деналі займає територію площею близько 23 тис км². Два національні парки розташовані на Гавайських островах, зокрема Гавайський вулканічний парк, на території якого знаходяться активні вулкани Кілауеа і Мануа-Лоа.

Серед об'єктів ПЗФ Північноамериканського макрорегіону значна частка припадає на заповідники, кількість яких досягає 800; найбільшого поширення набули заповідники для мігруючих видів птахів. До об'єктів ПЗФ також відносяться окремі визначні природні пам'ятки – наприклад, знаменита Долина смерті у Каліфорнії та національні резервати

(категорія, яка була введена у 1980 р.), у межах яких дозволено полювання.

Кожен національний парк щорічно приймає понад 1 млн туристів. Американці проводять тут відпустки, подорожують, здійснюють ознайомлювальні туристські поїздки, відпочивають на лоні природи. Для цього по території парків прокладені автомобільні дороги, використання яких контролює федеральна влада. У національних парках є водні маршрути, по яких туристи плавають на байдарках або моторних човнах. Можна здійснити кінні прогулянки по відведених для цього гірських стежках. У спеціально відведених місцях влаштовані кемпінги, майданчики для відпочинку з кафетеріями, пунктами прокату, магазинами, де торгують необхідними для подорожі товарами, сувенірами і навіть деревним вугіллям для багать.

Система національних стежок, створена у 1968 р., об'єднує близько 250 об'єктів завдовжки кілька тисяч кілометрів. Найбільша із стежок простягнулася на 5,2 тис. км – від штату Нью-Йорк через Північну Дакоту і далі на захід. Створені комплексні парки різноманітної тематики. Наприклад, парк в Огайо збудовано як розважальний центр для сімейного відпочинку. Він розділений на 6 зон: Інтернаціональна вулиця, Перше жовтня, Річкове місто, Ханна-Барбера Ленд, Коні-Молл, Дикі тварини в місці свого існування. Інший приклад – парк «Велика Америка» в Каліфорнії, центр сімейного відпочинку, де на площі 100 акрів розміщені Площа рідного міста, Територія Юкон, Гавань Янкі, Сільська ярмарка та Новий Орлеан.

Історико-культурні туристичні ресурси.

Історичні пам'ятки. У столиці Мексики розташовані численні культурні та архітектурні пам'ятки: кафедральний собор на площі Сокало (1563-667), Національний палац (1692-1699), численні монастирі XVII ст. У передмісті збереглися давні піраміди ацтеків. Піраміди індіанців майя збереглися у давньому місті Чічен-Іцу. Візитною карткою цього міста можна вважати статую Чак-Моол перед Храмом воїнів. Увагу туристів заслуговує і місячний міст у Сан-Франциско, США (рис. 5.6).

Музеї. Музеї пластичних мистецтв у Мехіко, музеї штату Халіско у Гвадалахарі, музей у Монреалі – Біосфера (фр. Montreal Biosphère), Квебек, Канада, що належить Департаменту довкілля Канади та

присвячений довкіллю і водним ресурсам, розташований у парку Жан-Драпо на острові Святої Єлени посеред ріки Святого Лаврентія.

Національний поштовий музей (англ. National Postal Museum), розташований у Вашингтоні у США, Національний історичний музей в замку Чапультепек (рис. 5.7).

Рис. 5.6. Місячний міст, Сан-Франциско, США [51]

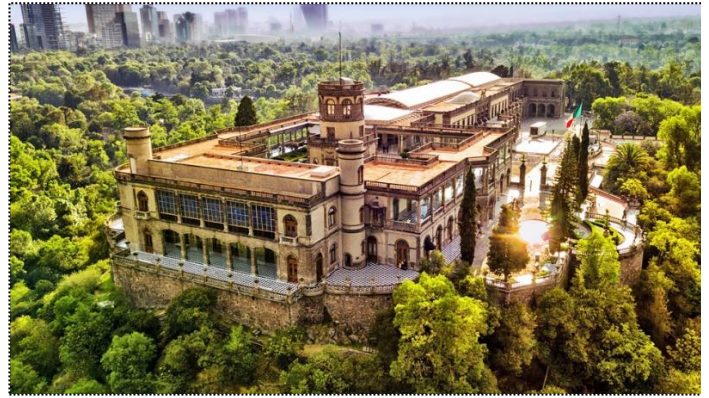

Рис. 5.7. Національний історичний музей у замку Чапультепек [26]

У столиці США – Капітолій (приміщення парламенту – конгресу США), Білий Дім (резиденція президента держави), пам'ятник Дж. Вашингтону (висота 152 м), пам'ятник А. Лінкольну (храм у грецькому стилі) (рис. 5.8), Смітсонівський інститут (комплекс науково-дослідних інститутів, музеїв, художніх галерей), бібліотека конгресу, приміщення Верховного суду. На березі р. Потомак навпроти столиці знаходиться Арлінгтонське меморіальне кладовище (рис. 5.9). У Нассау знаходиться бібліотека (рис. 5.10) і Національний музей «Багамія», де представлена історія заселення та розвитку Багамських Островів.

Рис. 5.8. Пам'ятник А. Лінкольну [66]

Рис. 5.9. Арлінгтонське кладовище [5]

Рис. 5.10. Публічна бібліотека, Нассау [88]

Сакральні об'єкти. У 1919 році декілька груп українців у США організували автономну українську православну церкву. У 1924 році прибув її очолити єпископ Української автокефальної православної церкви Іван Теодорович. Згодом, 12 березня 1995 р. церква відійшла під юрисдикцію Константинопольського патріархата, а у наступному році до неї приєдналася менш чисельна УПЦ Америки.

Сьогодні УПЦ (англ. Ukrainian Orthodox Church of the USA) – найбільша із православних юрисдикцій українців у США. Привертають увагу туристів також храм св. Андрія, Саут-Баунд-Брук (рис. 5.11), у Гвадалахарі – церкви Сан-Франсиско XVI-XVII ст., Санта-Моніка (1720-1733); в Оагані – собор XVI-XVIII ст., монастир Санто-Домінго (1535) та ін.

Замки та фортеці. Кастелло ді Амороса – середньовічний італійський замок (рис. 5.12), побудований сучасним виноробом у Каліфорнії, який здобув популярність серед любителів винного туризму. Кастелло ді Амороса знаменитий також своїми підземними лабіринтами з камерами катувань. Багато років поспіль, туристи, які приїжджають до Мексики відвідують величний замок, який підноситься над столицею цієї країни (2325 м над рівнем моря). Будівництво замку розпочалося у 1785 році за наказом віце-короля Бернардо де Гальвес. Йменували замок як пагорб, на якому він споруджувався – Чапультепек.

Це місце є історично унікальне, адже нижче кам'яних підвалів старовинного замку зберігаються свідчення того, що тут було давнє городище цивілізації ацтеків – Теотиуакан.

Архітектура. У Північноамериканському макрореґіоні розташовані сучасні архітектурні комплекси: Університетське місто (1949-1954), Олімпійський стадіон (1951-1953), Національний музей антропології, Галерея сучасного й давнього мистецтва.

Свого часу іспанське правління вплинуло на релігію, культуру, архітектуру Північної Америки. Багато храмів і будинків тут збудовано в іспанському стилі. У містах збереглися давні церкви, палаці, монастирі, будинки XVI-XVIII ст., зокрема у Мехіко – Національний собор XVI ст., Муніципальний палац (1720), Національний палац (1792), площа Трьох Культур (рис. 5.13), замок Чапультепек, базиліка св. Діви Гваделупської, у Мериді – собор і будинок Монтехо XVI ст.

Рис. 5.11. Свято-
Андріївський
православний собор,
штат Нью-Джерсі [79]

Рис. 5.12. Замок
Кастелло ді Аморо-
са, штат Каліфорнія, США
[21]

Рис. 5.13. Площа Трьох
культур, Мехіко [73]

Туристів приваблюють казино Лас-Вегаса, атракціони Діснейленду у Каліфорнії, Голлівуд, Статуя Свободи тощо.

Характерні особливості населення. Поспілкуватися з корінним населенням туристи зможуть на півночі материка, де проживає близько 1 млн осіб, серед яких 5% жителів – ескімоси. Найбільшою агломерацією Північної Америки та світу є Мехіко (20 млн чол.). На материку розташовані країни з різними культурами, мовами й різним рівнем економічного розвитку, проте у минулому вони були європейські колонії. Масово привертає увагу туристів поєднання декількох культур у межах певної території. Приклад – Коста-Ріка, де панує суміш іспанської, індіанських, афро-карибських, північноамериканських та інших культур. Своєрідністю вирізняється культура перуанських індіанців та руїни Мачу-Пікчу. У країні популярні карибські й мексиканські мелодії. У Канаді (Онтаріо) проводиться Шекспірівський фестиваль, в Оттаві – фестиваль канадських культур. Мерида (Мексика) є центром художніх промислів. Тут виробляють сомбреро та прикраси з панцира черепахи. Канада славиться виробництвом традиційного посуду, сувенірів, різьбою по каменю, кістці, традиційною ескімоською скульптурою та графікою, що мають високий художній рівень. У декоративно-прикладному мистецтві США традиційно використовують негритянські та індіанські мотиви.

Соціально-економічні туристичні ресурси. Розвитку рекреації у Північній Америці сприяє соціально-економічний чинник, зокрема вигідне економіко-географічне положення, високий рівень економічного розвитку та рекреаційної інфраструктури (включаючи всі види транспортних комунікацій і значне насичення транспортними засобами). Регіон знаходиться на перетині важливих морських комунікацій, має значну

площу території з потужним соціально-економічним потенціалом і людськими ресурсами. За показниками розвитку туризму регіон є другим у світі після Європи. Згідно з даними Національного офісу подорожей і туризму (NTTO) США, загальна кількість прибуттів міжнародних відвідувачів у 2023 р. склала 66.48 млн, що на 31% більше, ніж у 2022 р. За прогнозами кількість міжнародних відвідувачів у 2025 р. досягне 85,2 млн осіб. Нью-Йорк був найвідвідуваним містом закордонних туристів у 2023 р., далі йдуть Маямі та Лос-Анджелес. Проте, тут основними є внутріконтинентальні потоки туристів – між США та Канадою. Також відбувається інтенсивний обмін туристами з країнами Центральної Америки, насамперед із Мексикою.

Країни з високим рівнем розвитку економіки – США і Канада, отримують від туризму найбільші у світі прибутки. Наприклад, у 2023 р. прибутки від іноземних туристів США становили 189,1 млрд дол, Канади – 38,5 млрд дол., Мексики – 30,7 млрд дол. США має найбільшу у світі готельну та транспортну індустрію, що є важливою передумовою для розвитку туризму. Кількість місць у готелях та мотелях перевищує 6 млн. У країнах Латинської Америки прибуток від туризму досить часто є основним джерелом валютних надходжень (наприклад, у Коста-Ріці, Кубі). У 2023 р. Коста-Ріку відвідало 2,73 млн зарубіжних туристів, що становить майже 2,75 млрд дол. прибутку [91]. Ця країна посідає перше місце у Латинській Америці за відвідуванням туристів. До Куби у 2022 р. приїхало 1,61 млн туристів, а у 2021 р. – 0,36 млн осіб, що дозволило державі отримати 0,4 млрд дол прибутку (у 2021 р.) [91]. В основному мандрівники обирають автомобільний транспорт (90%), відчутно менша кількість – авіаційний, дуже мало – залізничний.

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Здійсніть характеристику гірськолижних курортів Північної Америки. На основі зібраної інформації, згенеруйте дизайнерський Q-ар для одного із курортів (за вибором студента). У центрі коду помістіть логотип курорту. Розробіть макет інформаційного стенду курорта, з Q-ар кодом у ньому.

Завдання 2. Позначте на карті та порівняйте між собою субрегіони Північної Америки: *Північний, Західний (Кордильєрський мікрорегіон та Тихоокеанське узбережжя), Центральний, Східний (район Великих озер, Аппалацький та Південно-Східний мікрорегіони), Мексикано-Карибський.*

Завдання 3. Зазначте роль місцевого населення у розвитку туризму Північноамериканського регіону. Охарактеризуйте особливості корінного населення, нанесіть на карту ареали його поширення.

Завдання 4. Коротко зазначте вплив європейських колонізаторів на релігію, культуру, архітектуру Північноамериканського макрорегіону. Позначте на карті відомі давні та сучасні архітектурні комплекси.

Університетське місто (1949-1954), Олімпійський стадіон (1951-1953), Національний музей антропології, Галерею сучасного і давнього мистецтва, Національний собор XVI ст., Муніципальний палац (1720), Національний палац (1792), площу Трьох Культур, замок Чапультепек, базиліку св. Діви Гваделупської, собор і будинок Монтехо XVI ст, казино Лас-Вегаса, Діснейленд атракціон, Голлівуд, Статую Свободи тощо.

Завдання 5. Здійсніть порівняльну характеристику розвитку туризму північних берегів Карибського та Середземного морів за наведеним планом.

План

1. Географічна характеристика.
2. Кліматична характеристика.
3. Рівень розвитку туристичної інфраструктури.
4. Всесвітньовідомі туристичні центри та комплекси.
5. Види туризму.
6. Економічний ефект туристичної галузі (на прикладі одного із комплексів).

Методичні поради до виконання завдань.

Завдання 1. Завдання передбачає роботу зі програмою Google.com. Студентом самостійно обирається один із запропонованих туристичних курортів і проводиться збір та аналіз інформації по ньому. Отриману інформацію потрібно впорядковувати, з урахуванням логіки, послідовності та інформативності туристичних даних. Далі, на сайті Google потрібно ввести у пошук «створити Q-ar код». Далі обрати посилання «Безкоштовний генератор QR (<https://online-qr-generator.com/uk>, <https://www.websiteplanet.com/uk> та інші).

Контрольні запитання до теми

1. Назвіть національні природні парки гірської системи Аппалач, на території яких розвивається екотуризм.
2. Які передумови розвитку розважального туризму у Північній Америці?
3. Яке місце посідає Північноамериканський туристичний регіон у структурі світової туристичної індустрії?
4. Як співвідносяться рекреаційний і культурно-пізнавальний туризм у Мексиці та США?
5. Чим приваблива нематеріальна культурна спадщина корінного населення Північноамериканського регіону для міжнародних туристів?
6. Назвіть центри екстремального туризму у Канаді. Чим можна пояснити їх розвиток у сучасному світі?
7. Назвіть головні чинники розвитку рекреаційного туризму у країнах Карибського басейну. Які тенденції розвитку його на Північноамериканському ринку послуг?
8. Назвіть характерні риси розвитку туризму у Кордильєрському та Аппалацькому гірських масивах та зазначте основні види туризму, що мають місце на їх території.
9. Які особливості гастрономічного туризму у Мексиці? У чому полягає специфіка взаємодії гастротуризму із сільським зеленим туризмом?
10. Охарактеризуйте розвиток екотуризму у Канаді. Як співвідносяться поняття «екологізація туризму» та «екотуризм»?
11. Назвіть центри ділового туризму у США та Канаді. Чи має місце регіональна специфіка ділового туризму у цих країнах?
12. Яке значення подієвого туризму на внутрішньорегіональному ринку. Вкажіть центри його розвитку.
13. Назвіть головні чинники розвитку лікувально-оздоровчого туризму та територіальну його приуроченість до Північноамериканського регіону.

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [5, 12, 21, 26, 30, 51, 59, 66, 72, 73, 79, 81, 88, 91].

ПРАКТИЧНА РОБОТА №6

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ ПІВДЕННОАМЕРИКАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Мета: розглянути схему рекреаційно-туристичної регіоналізації Південноамериканського регіону, ознайомитися з туристичним потенціалом регіону, визначити його туристичні особливості та атракції.

Короткі теоретичні відомості. Південна Америка поділяється на 4 субрегіони. *Північний* субрегіон – представлений Орінокською низовиною, Гвіанським плоскогір'ям. Має сприятливі природні (узбережжя Карибського моря, лагунне озеро, річки, багатий фауністично-флористичний комплекс, сприятливий рельєф, клімат), історико-культурні (містобудування, архітектурні пам'ятки та ін.) і соціально-економічні ресурси. Основні центри розвитку міжнародного туризму – Каракас та ін.

Центрально-східний субрегіон охоплює Амазонську низовину, Бразильське плоскогір'я (Бразилія, Болівія). Субрегіон характеризується багатими й різноманітними природними, історико-культурними ресурсами та при цьому слаборозвинutoю інфраструктурою, зокрема, туристичною. Основні центри розвитку туризму – Сальвадор, Ресіфі, Кампу-Гранді, Ріо-де-Жанейро. Тут сприятливий клімат, значна за протяжністю берегова лінія з облаштованими пляжами та мережею туристичних закладів. Найменш сприятливими для туризму є центральні частини субрегіону, що обрамляють гірську систему Анд і вирізняються агрокультурним ландшафтом (більша частина території зайнята сільськогосподарськими угіддями) та Амазонська низовина, для якої характерні значна заболоченість території, непрохідні твердолисті вологі ліси, велика кількість хижаків тощо. Тут проживає населення з невисоким і середнім достатком. Субрегіон приймає переважно іноземних туристів.

Південний субрегіон займає в основному Ла-Платську низовину. Основні туристичні центри – Буенос-Айрес, Мар-дель-Плата. Його частка у міжнародному розвитку туризму незначна через віддаленість від розвинутих туристичних регіонів та низький рівень соціально-економічного розвитку субрегіону тощо.

Андський субрегіон вирізняється гірськими ландшафтами, які сприяють розвитку гірсько-лижного виду туризму. У його межах виділяють Власне Андський (Північний, Центральний і Південний) і Західно-Тихоокеанський (репрезентує західно-тихоокеанське узбережжя та острівну частину – Галапагоси, о. Пасхи і т. д.) мікрорегіони.

Природні туристичні ресурси. Південна Америка має сприятливі природні ресурси для розвитку туризму. Туристів приваблюють мальовничі природні ландшафти (гірські озера з кристалево чистою водою), величні Анди зі сніговими вершинами, пальми та чудові водоспади, горбисті рівнини й тихі річки центральної частини, безкраї простори пампи і т. д. Різноманіття природних умов зумовлене розмірами материка, великою протяжністю у меридіальному напрямку (11 тис. км), зокрема, гірської системи Анд, наявністю широтної зональності й висотної поясності. Територія розташована у західній, північній та, більшою частиною, у південній півкулях загальною площею 17,8 млн км². Із заходу материк омивають води Тихого океану, зі сходу – Атлантичного, на півночі – Карибського моря, на півдні – найбільшої у світі протоки Дрейка.

Рельєф. Найвищий на Землі діючий вулкан Котопахі, 5897 м (за даними Global Volcanism Program станом на 2016 рік має висоту – 5911 м) (рис. 6.1), найсухіша берегова пустеля Атакама (рис. 6.2), що піднімається схилами Анд до висоти 3000 м. Особливість Гвіанського плоскогір'я (рис. 6.3) полягає, зокрема, у тому, що його центральна частина – плосковершинний масив із майже вертикальними стінками, місцями зруйнованими ерозією, що нагадують середньовічні замки-фортеці.

Рис. 6.1. Діючий вулкан Котопахі (5897 м) [27]

Рис. 6.2. Пустеля Атакама [76]

Рис. 6.3. Гвіанське плоскогір'я [11]

Поверхня порізана глибокими каньйонами та проваллями. Все це сприяє розвитку маршрутно-пізнавальної туристичної діяльності.

Клімат. Сприятливі кліматичні умови протягом усього року (амплітуда коливань температурних показників незначна, оскільки південний тропік перетинає материк майже посередині) сприяють розвитку туризму. Найтеплішим місяцем є січень, а найхолоднішим – липень. Проте, материк водночас є найвологішим у світі, але найменше вологи отримує західне та південно-східне узбережжя. Найкомфортніші кліматичні умови (значна кількість сонячних днів, високі додатні температури повітря (більше, ніж $+23^{\circ}\text{C}$) і вод (вище, ніж $+17^{\circ}\text{C}$)) сприяють розвитку туризму на східному узбережжі материка та у басейні Карибського моря (південна акваторія). Сприятливі кліматичні умови у Чилі також приваблюють туристів протягом року. Зокрема популярністю користується лижний курорт у Портільйо.

Сприятливі кліматичні умови для туризму і на острові Маргарита (Венесуела). Тут температура коливається від $+27^{\circ}\text{C}$ у січні і до $+32^{\circ}\text{C}$ у вересні. Сонячних днів 320 на рік. Дощі тривалістю 1-2 години випадають переважно вночі або зранку, що не впливає на туристичну діяльність.

Водні ресурси. Найвищий у світі водоспад Анхель (1054 м), на річці Чурун, яка стікає з гори Буян-Тепуї у національному парку Канайма (рис. 6.4). Цей водоспад входить до визначних природних пам'яток Венесуели. Не менш цікавий для туристів водоспад Ігуасу, який індіанці називають «Велика вода». Маючи не значну висоту, він переносить великі об'єми води. У період дощів вниз зривається понад 6500 м^3 води за секунду. Підраховано, що Ігуану проходить через 270 уступів-каскадів, утворених покарбованою тріщинами й розломами базальтовою товщею. Окремі уступи мають власні назви – «Адам і Єва», «Три Мушкетери». У гірській системі Анд туристів приваблює найбільше високігірне озеро світу тектонічного походження – Тітікака (абс. висота 3812 м); найбільше лагунне озеро у світі – озеро Маракайбо (на півночі Південної Америки); найбільша у світі Амазонська низовина з однойменною найповноводнішою та найбільшою за площею басейну річкою. Враховуючи довжину берегової лінії (морської та океанічної), а також наявність водних поверхонь на суші та сприятливі кліматичні умови, Південна Америка достатньою мірою підходить для розвитку рекреаційного виду туристичної діяльності, зокрема пляжно-купального. Наприклад, уздовж бухти Гуанабара (Бразилія) розташований мальовничий пляж Копакабана з однотипними готелями та ресторанами,

в Аргентині популярними є океанські пляжі Вінья-дель-Мар (рис. 6.5.). Лікувально-оздоровчий туризм з напрямом бальнеологічний розвивається на базі мальовничих озер (наприклад, у курортному районі Барилоче) (рис. 6.6), мінеральних і термальних джерел (Аргентина). Пізнавальний та орнітологічний вид туризму розвивається на південному узбережжі острова Вогняна Земля, де під час морської екскурсії можна побачити лігвище тюленів і велику колонію бакланів. Острів Вогняна Земля – це Земля кінця світу з головним містом Ушуайя, що означає «затока, що проникає на захід». Це найпівденніше місто світу і ворота в Антарктиду.

Рис. 6.4. Найвищий у світі водоспад Анхель (1054 м) [26]

Рис. 6.5. Пляжі Вінья-дель-Мар, Аргентина [74]

Рис. 6.6. Курортний район Барилоче, Аргентина [44]

Флористично-фауністичні комплекси. Туристів приваблює екзотика рослинного покриву та тваринного світу. Безмежний простір сільв – «легенів» планети налічує понад 40 тис видів рослин (найбільше з-поміж усіх лісів планети), серед них – какао, молочне й динне дерево, дивовижне латаття вікторія-регія, листя якої досягає 2 м у діаметрі та витримує масу до 50 кг. Серед різноманітних представників тваринного світу – ягуар, удав анаконда (найдовша у світі змія), найменший птах – колібрі, хижий птах-гарпія (завдовжки 1 м) та риба піранья.

Унікальні флористично-фауністичні комплекси переважно розташовані у гірських системах Анд. Серед гірських національних парків світу, що належать до природної спадщини людства, вирізняється Уаскерон (на висоті 2500-6768 м). Гірські відроги у нижніх ярусах національного парку вкриті вічнозеленими лісами (ярус між 3200-3900 м представлений чагарниками, окремі з них виростають до шестиметрової висоти). Далі, до снігової лінії, розмістилася високогірна пустеля, вкрита переважно жорсткими травами. Тут росте дерево, яке досягає висоти 12 метрів, не цвіте впродовж 80-150 років, а потім розкриває суцвіття завдовжки 6-8 м.

Після визрівання плодів дерево вмирає. Найвище на схили забираються подушкоподібні рослини. Цими рослинами живиться вікунья – маленька дика «сестра» лами. Вона зустрічається в Андах на висоті до 5500 м. Мешкає тут і очковий ведмідь – вегетаріанець, що належить до найменших видів. У пташиному світі парку багато велетнів, зокрема, тут мешкає найбільший у світі колібрі, якого вчені охрестили «гігантським гномом».

Історико-культурні туристичні ресурси. Історико-культурна спадщина країн Південної Америки відображена у ратуші (1725-1754), невеликих будинках колоніального минулого в Буенос-Айресі.

Музеї. Національний музей антропології, Музей живопису та скульптури «Сан-Карлос», Музей природознавства, Національний та Етнографічний музей у Ріо-де-Жанейро (у 2018 р. в ньому сталася пожежа) (рис. 6.7), музей завтрашнього дня (рис. 6.8), музей сучасного мистецтва у Сан-Паулу. До найбільших музеїв Аргентини належать Національний музей мистецтв (1895) (рис. 6.9), Етнографічний музей тощо.

Рис. 6.7. Національний та Етнографічний музей у Ріо-де-Жанейро [64]

Рис. 6.8. Музей завтрашнього дня, Бразилія, Ріо-де-Жанейро [53]

Рис. 6.9. Музей мистецтв, Аргентина, [54]

Сакральні об'єкти. Визначними історико-культурними пам'ятками Буенос-Айреса є церква Сан-Ігнасіо (1710-1734) (рис. 6.10), Ель Пілар (1716-1732). У Сан-Хосе – столиці Коста-Ріки, є кафедральний собор XIX ст. собор і церква Мерседес XVIII ст., собор у м. Хередія XVIII ст. та ін. У Чилі на особливу увагу заслуговують собор (1541-1619), церква Сан-Франциско (1618). У Каракасі (столиці Венесуели) на центральній площі знаходиться кафедральний собор, побудований у 1664-1674 роках.

Архітектура. Поєднання колоніальної архітектури із сучасними будівлями помітні у столиці Коста-Рики (Сан-Хосе). Визначними пам'ятками архітектури міста є Національний палац, Палац президента, Муніципальний палац, а також лікарня Сан-Хуан-де-Діас (1790) та ін. До уваги туристів у Бразилії Пінаотека штату Сан-Паулу (рис. 6.11), культурний центр Банка Бразилії (рис. 6.12) і т.д. У Чилі серед значної кількості культурно-архітектурних пам'яток слід відзначити площу Пласа де Армас із будівлями колоніальної епохи у стилі бароко. На площі Ла Конститусьон знаходиться Монетний двір.

Рис. 6.10. Церква Сан-Ігнасіо (1710-1734) у Буенос-Айрес [90]

Рис. 6.11. Пінаотека штату Сан-Паулу, Бразилія [71]

Рис. 6.12. Культурний центр Банка Бразилії, Бразилія, Бразилія [35]

У Ріо-де-Жанейро (Бразилія) є багато світських та релігійних пам'яток архітектури різних стилів та епох, серед них – всесвітньовідомий символ міста: фігура Христа Спасителя з простягнутими руками, що знаходиться на пагорбі Коркова (Цукрова голова).

Столиця Венесуели Каракас – великий культурний центр країни. Славиться він такими архітектурними об'єктами як: Національний пантеон, де похований Сімон Болівар; президентський палац Мірафлорес; будинок капітолію з позолоченим куполом. У давніх містах Мерида й Валенсія збереглися квартали колоніальної архітектури, а також одна з найбільших на материку арен для кориди.

Археологія. Привертає увагу численних туристів колишній центр імперії інків, що знаходиться у Перу. Ця територія була завойована іспанськими конкістадорами у XVI ст., і до сьогодні тут, у джунглях на території країни, знаходяться численні храми-піраміди, обсерваторії, палаци, амфітеатри, фортеці – пам'ятки інкської культури. Особливий інтерес викликає острів Пасхи із залишками зниклої культури полінезійців, де збереглося приблизно 600 величезних статуй віком до 1000 років. Місцеве населення вважає, що ці статуї наділені чарівною силою.

Заняття шопінгом передбачене у типовому мегаполісі – столиці Аргентини Буенос-Айресі. У Ріо-де-Жанейро (Бразилія) знаходиться найбільший у світі стадіон «Естадіо Маріо Фільо», який вміщує понад 200 тис осіб.

Містобудівництво. Містобудування більшості держав Південної Америки формується за такою схемою: у центрі майже всіх великих міст зосереджений діловий район із високими будівлями й залишками давньої іспанської забудови – центральною площею та церквою. Із серцевини міста бере початок комерційна вісь, що оточена з боків елітним житлом. Тут розміщуються не лише високоякісні житлові будівлі, а й парки, майданчики для гри у гольф, зоопарки. Далі починається багате передмістя, яке є продовженням елітного сектора за межами міста. Інші три концентричні зони є місцем розселення менш успішних мешканців міста, яких переважна більшість. У найвіддаленіших околицях знаходяться домівки найбідніших некваліфікованих верств населення.

Культура. Мистецтво Бразилії сформувалося на основі національних традицій, хоча бразильська культура має елементи європейської. Всесвітньовідомий щорічний карнавал починається в останню суботу перед Великим постом і триває до пізнього вечора вівторка наступного тижня. Вулиці Ріо-де-Жанейро й Сальвадора наповнюються у цей час піснями і танцями.

Соціально-економічні туристичні ресурси. Туристична індустрія у Південній Америці є молодю галуззю економіки. На міжнародному туристичному ринку вона починає формуватися, незважаючи на сприятливі передумови для її розвитку у східному та північному регіонах. У 2023 р. Бразилію відвідало 5,91 млн приїжджих туристів, що інвестували в економіку 6,9 млрд дол. Ще однією DESTИНАЦІЄЮ цього регіону є Аргентина. Впродовж 2023 р. цю країну відвідало 7,29 млн туристів, що дозволило країні отримати прибуток 5,5 млрд дол. [91]. У решті країн (південний та західний райони) туристична галузь розвинута недостатньо, що зумовлено її територіальною віддаленістю від інших регіонів світу, несприятливим кліматом, низьким рівнем економіки, слаборозвинутою туристичною інфраструктурою, бідністю населення. Наприклад, Чилі відвідали 3,73 млн міжнародних туристів, прибуток становить 2,4 млрд дол. Заселення й туристичне освоєння внутрішніх просторів із великими

річковими басейнами та масивами тропічних лісів унеможлиблюється через спекотний та вологий клімат.

До несприятливих факторів впливу на туризм у регіоні у цілому слід віднести:

- віддаленість від інших густонаселених регіонів, де формуються значні рекреаційні потоки (основними іноземними туристами є громадяни із сусідніх держав – переважно Північної Америки та з європейських країн: Іспанії, Італії, Німеччини, Великої Британії, Франції);

- не значний розвиток туристичної інфраструктури у більшості країн, зокрема, слаборозвинуті транспортні комунікації (основним видом транспорту, який використовується для перевезення туристів, є авіаційний, а на другому місці – автомобільний, залізничний вид транспорту у цьому регіоні практично не використовується. До таких країн відносяться: Еквадор, Колумбія, Парагвай, Уругвай тощо);

- низький рівень економічного розвитку та важке матеріальне становище населення в окремих країнах регіону (Болівія, Перу й ін.);

- політична нестабільність у більшості країн (військово-морське зіткнення між Колумбією і Венесуелою 1987 р., війна між Перу і Еквадором (1995)).

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Нанесіть на карту основні геоморфологічні складові туристичного потенціалу Південної Америки.

Вулкани: Котопахі (5897 м), Пурас, Пулулаха, Чімборасо (6310 м); пустеля Атакама; Гвіанське, Бразильське плоскогір'я; низовини: Амазонська, Ла-Платська, Орінокська; гори Анди.

Завдання 2. Ознайомтесь з музеями Південноамериканського макрорегіону та заповніть таблицю 1, ранжуючи їх за спрямуванням та розміщенням.

Таблиця 1

Музеї Південноамериканського регіону

Назва	Вид музею за профілем	Країна (місто) розміщення

Завдання 3. Проаналізуйте передумови та географію розвитку подієвого туризму у Південноамериканському регіоні.

Завдання 4. Позначте у спосіб фону на карті Південної Америки напрями туристичних потоків: внутрішніх (синім), міжнародних в'їзних (коричневим), виїзних (червоним) кольорами. Зазначте роль міжнародного туризму в економіці регіону.

Завдання 5. Проаналізуйте характерні риси розвитку внутрішнього туризму країн Південної Америки.

Контрольні запитання до теми

1. Вкажіть географію кліматичних курортів Уругваю та Аргентини. Чим вирізняються або уподібнюються спеціалізація та послуги?
2. Які Національні парки у гірській системі Анд надають послуги з екотуризму?
3. Назвіть основні центри екстремального туризму у Південноамериканському регіоні. Завдяки чому Болівія є лідером з цього виду туризму?
4. Які релігії поширені у Південній Америці? Чи має місце тут паломницький туризм?
5. Світські та релігійні пам'ятки архітектури Південної Америки. Яку роль вони відіграють у розвитку туризмі?
6. Археологічна культурна спадщина Південноамериканського регіону та її роль у розвитку туризму
7. Назвіть стримуючі чинники розвитку туризму у Південноамериканському регіоні. У який спосіб їх можна мінімізувати?
8. Назвіть слабкі та сильні сторони внутрішнього туризму Венесуели. Яка роль державної політики у розвитку туризму?
9. У чому полягають особливості пустелі Атакама? Вкажіть її роль у розвитку туризму.
10. Міжнародні (в'їзні та виїзні) туристичні потоки Бразилії.
11. Зазначте географію країн-донорів та країн-реципієнтів міжнародного туризму Південноамериканського регіону.

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [11, 26, 27, 35, 44, 53, 54, 55, 64, 71, 73, 74, 76, 90, 91].

ПРАКТИЧНА РОБОТА №7

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ АФРИКАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Мета: розглянути схему рекреаційно-туристичної регіоналізації Африканського регіону, ознайомитися з туристичним потенціалом регіону, визначити його туристичні особливості та атракції.

Короткі теоретичні відомості. В Африці виділяють 4 субрегіони.

Південно-східний – вирізняється різноманітними ландшафтами (гірськими, рівнинними – савани, ліси). Активно розвивається такий вид туризму, як сафарі. Туристів приваблюють, в основному, піщані пляжі Маврикію, Реюньйону, Мадагаскару, Сейшельських островів та материкового узбережжя, а також річки та водоспади. Історико-культурних пам'яток на території регіону збереглося порівняно мало. Субрегіон охоплює Ефіопію, Сомалі, Танзанію, Замбію, Мозамбік, Зімбабве, Ботсвану, ПАР, Намібію та острівну частину Індійського океану. Його природна межа проходить в основному уздовж рифового розлому.

Північний – природні умови сприятливі для розвитку туристичної діяльності. Відвідувачів приваблюють курорти субтропічного узбережжя Середземного, Червоного морів, численні й унікальні історико-культурні пам'ятки – піраміди та палаци арабських халіфів у Тунісі, Марокко, Лівії. Цей субрегіон приймає найбільше туристів. До його складу входять: Судан, Єгипет, Лівія, Алжир, Марокко, Західна Сахара, Мавританія та острови – Мадейра і Канарські.

Західний – острови Зеленого Мису, Гвінея, Гамбія, Кот-д'Івуар, Гана, Нігер, Нігерія та ін. Розмаїття природних умов, самобутня культура народів і племен, архітектурні пам'ятки колоніальної епохи, морські узбережжя Сенегалу, Гамбії, численні природні національні парки з рідкісними видами флори та фауни зумовлюють привабливість субрегіону. Проте, незважаючи на ці сприятливі умови, регіон втрачає перспективи через соціально-економічні проблеми та військово-політичні конфлікти (С'єрра-Леоне, Ліберія, Кот-д'Івуар та ін.).

Центральний – Чад, Камерун, Екваторіальна Гвінея, Габон, Демократична Республіка Конго, Ангола. За рівнем соціально-економічного розвитку в Африці вони є найвідсталішими. Слаборозвинута тут і туристична інфраструктура. Несприятливі природні умови: часті посухи (Чад), опади понад 12000 мм (узбережжя Гвіанської затоки), непрохідні джунглі. Туристів в основному приваблює екзотика флористично-фауністичних комплексів і нечисленні історико-культурні об'єкти. Розвиток туристичної індустрії стримують військово-політичні конфлікти (Ангола, Чад), а також складний санепідеміологічний стан субрегіону (поширення малярії, СНІДу тощо).

Природні туристичні ресурси. Розмаїття природних умов – морські узбережжя Сенегалу, Гамбії, Середземного й Червоного морів, численні національні парки з рідкісними видами флори та фауни – зумовлюють привабливість африканського континенту для іноземних туристів. Африка – другий за розмірами материк після Євразії, який майже посередині перетинається екватором і простягається на південь і на північ від нього до субтропічних широт обох півкуль. Найбільшим островом макрорегіону є Мадагаскар, дрібні острови розташовані в Атлантичному та Індійському океанах, що омивають Африку. Середземне море й вузька Гібралтарська протока (максимальна ширина 14 км) відокремлює материк від Європи, Червоне море та Суецький канал – від Азії.

Рельєф материка переважно рівнинний, за винятком крайніх північної і південної його частин та окремих гір. Рекреантів особливо приваблюють Драконові, Капські гори, зокрема, відома Столова гора поблизу Кейптауна (біля Мису Доброї Надії), а також найвища точка Африки – Кіліманджаро (Танзанія). На території Атлаських гір набули популярності зимові види спорту й альпінізм.

Спелеотуризм розвивається на основі підземних карстових форм. Наприклад, печера Ану Іффліс (фр. Anu Ifflis «печера леопарда» або «печера плямистої гієни») – вертикальна карстова форма на півночі Алжиру (рис. 7.1). Розташована у південній частині провінції Тизи-Узу, на території національного парку Джурджура. Сформована у вапняках гірського хребта, Джурджура відкрита у 1980 р. Довжина печери становить 3800 м, глибина – 1170 м, що дозволяє її віднести до числа найглибших печер Африки.

Клімат. Африка – найспекотніший материк, оскільки значна його частина простягається між тропіками. Середньорічна температура на континенті перевищує $+20^{\circ}\text{C}$, на півночі $+25^{\circ}\text{C}$, що сприяє розвитку рекреації. Однак мала кількість опадів, крім території приекваторіальних широт, обмежує у багатьох країнах можливість розвитку рекреації через малу відносну вологість повітря (сухе й гаряче повітря створює дискомфортні кліматичні умови для відпочивальників). Такі умови характерні, наприклад, для Східної Сахари, пустелі Калахарі, м. Тріполі та ін. Тому основні туристичні локації розташовані на узбережжях морів та океанів, а також водосховищ, озер та ін. водних об'єктів. Значна кількість сонячної енергії прогріває водні маси, створюючи сприятливі умови для відпочинку (вище $+17^{\circ}\text{C}$ майже впродовж року), а наявність вод сприяє підвищенню відносної вологості повітря (через випаровування), що створює комфортні умови для різних видів відпочинку. Вертикальна зміна кліматичних умов і, відповідно, ландшафту також спостерігається на Кіліманджаро (рис. 7.2), в Атлаських, Капських (рис. 7.3) і Драконових горах, що створює сприятливі умови для розвитку маршрутно-пізнавального виду туризму. У ПАР розташований всесвітньовідомий кліматичний курорт Дурбан, у Єгипті – Асуан. Ці курорти масово приваблюють відпочивальників.

Водні ресурси. Теплі води морів та океанів, що омивають материк, наявність найбільшого у світі оазису – долини річки Ніл і великих річок (Конго, Замбезі тощо), прісних і високогірних озер, сприяє розвитку рафтингу, дайвінгу, пляжно-купального виду рекреаційної діяльності тощо. Дайвінг (підводне плавання) набув значного розвитку у прибережних водах Червоного моря. Центр підводного полювання розташований у Малінді (Кенія) – на узбережжі Індійського океану із чудовими пляжами, дорогими готелями, фешенебельними ресторанами й нічними клубами. Пляжно-купальний вид відпочинку розвинений на узбережжі Червоного моря (Єгипет) з всесвітньовідомим курортом Хургада.

Також туристів приваблюють водоспади Вікторія на р. Замбезі (ширина 1800 м, висота 120 м), на кордоні Замбезі з Танзанією – водоспад Каламбо (висота 221 м), мальовничі водоспади на Голубому Нілі тощо. Всі ці природні об'єкти визначають атрактивність африканського материка та сприяють розвитку регіону.

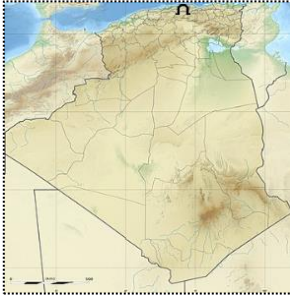

Рис. 7.1. Печера
Ану Іффіліс
(Алжир) [68]

Рис. 7.2. Гора та вулкан
Кіліманджаро (Танзанія)
[13]

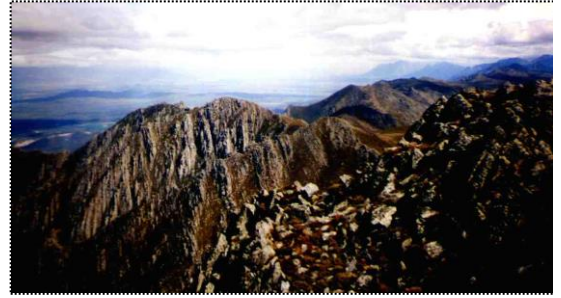

Рис. 7.3. Капські гори на
крайньому півдні Африки, у
межах ПАР [20]

Флористично-фауністичні комплекси. Із флористично-фауністичних комплексів найбільшої уваги заслуговують національні парки з різноманітними, ендемічними та реліктовими видами флори та фауни: ботанічний сад Мунда-Ванга, парк Блу-Лагун, Ісангано, Казанка (Замбезі), Рас-Мохаммед, резерват Ваді-Рмираш (Єгипет), Аб'ята-Шала, Аваш, Бале (Ефіопія), Акфаду, Бабор, Белезма, Шреа (Алжир), Вікторія-Фолс (Зімбабве), місто-заповідник Мозамбік – справжній музей просто неба, морський національний парк Базаруту (Мозамбік), заповідники з ендемічними представниками флори та фауни Андрингітра, Андухахела (Мадагаскар); парк Серенгеті (Танзанія), де під охороною знаходяться трав'яні, хижаки. Цікавий він тим, що це єдиний парк на земній кулі, де відбувається природна сезонна міграція тварин. До атрактивних природних об'єктів належать флора та фауна національних парків Нігерії, які через ліцензоване полювання на диких тварин (передусім під час сафарі) приваблюють туристів.

Отже, регіони Африки дуже відрізняються природними особливостями: локальною забезпеченістю вологою, специфічністю форм рельєфу, різноманіттю рослинного та тваринного світів. Спільним є тільки один елемент – велика кількість тепла. Найбільш сприятливі райони для розвитку рекреації – пустелі й екваторіальні ліси.

Історико-культурні туристичні ресурси. Історико-культурна спадщина Африки різноманітна. Туристів в основному приваблюють піраміди, руїни міських мурів, споруд різних епох, палаці, сакральні об'єкти тощо. До найвідвідуваніших місць належать: Місто Мертвих (Каїр) (рис. 7.4) – величезний цвинтар, захоронення на якому датуються II тис. до н. е.; в Ель-Гізі (сучасна назва великого некрополя Латополя) – головні

пам'ятки: піраміда Хеопса (висота – 137 м, довжина – 233 м, об'єм – 2350000 м³), Хефрена та Мікери́на (єдине з 7 чудес світу, що дійшли до наших днів) та Сфінкс – колосальна скульптура лева з людською головою, що уособлює фараона Хефрена (висота – 21 м, довжина – 73 м) (рис. 7.5); у Саккарі – великий некрополь фараонів усіх династій із погребальним комплексом Джокера.

Архітектура. До найважливіших архітектурних об'єктів макрорегіону слід віднести вежу Трояна (130 р.), руїни міських мурів із брамами (XI ст.) у Єгипті; старовинну цитадель Касба, кам'яні брами Баб-аль-Джадід (1276) і Баб-аль-Манара (XIV ст.) – у Тунісі; руїни міських мурів давньоримської та візантійської доби – у Сфаксі; старе місто з мурами (1556), турецьку фортецю (XVI-XIX ст.), палаці Дар Азіс-бей (XVI-XIX ст.) – у столиці Алжиру; палац імператора Менеліка II (1894), Будинок Африки (штаб-квартира Організації африканської єдності (1961) – в Ефіопії.

Сакральні об'єкти. Всесвітньовідомі сакральні об'єкти – це монастир св. Катерини (рис. 7.6), що знаходиться на Синайському півострові на висоті 1570 м із церквою Неопалимої купини, де Бог з'явився Мойсею; католицький федеральний собор, колишній палац королів Імерина у столиці Мадагаскару Антананаріву; собор святого Георгія (XIX ст.), собор св. Трійці (1941) в Ефіопії; унікальний комплекс із 11 монолітних церков (XII-XIII ст.), вирубаних у вулканічному туфі, розташований у Лалібелі (на півночі Ефіопії).

Рис. 7.4. Місто Мертвих (Каїр) – цвинтар II тис. до н. е. [50]

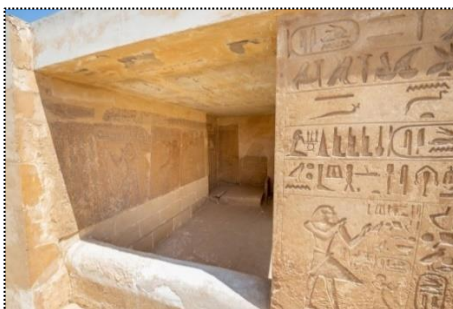

Рис. 7.5. Великий некрополь фараонів, Саккарі [83]

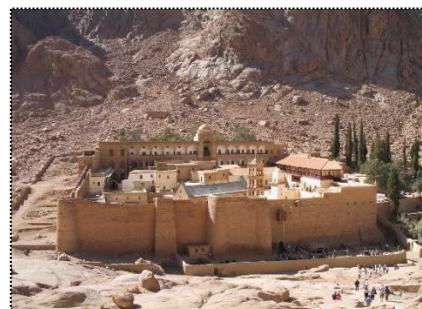

Рис. 7.6. Монастир св. Катерини, Синайський півострів [52]

Музеї. Серед визначних культурно-історичних пам'яток – національні музеї історії, колекції археологічних, палеонтологічних та антропологічних експонатів (ПАР і Ботсвана), давні палаці королів (Мадагаскар, Свазіленд, ПАР); у столиці Алжиру – національний музей старожитностей,

первісної історії та етнографії. У музеях Єгипту знаходиться велика колекція експонатів епохи Давнього Єгипту, у тому числі скарби гробниці Тутанхамона.

Побут. Значного поширення у макрорегіоні набули народні промисли – візерункове ткацтво, килимарство, багатокольорова вишиванка, карбування на міді, інкрустація кісткою та перламутром дерев'яних і металевих виробів.

Соціально-економічні туристичні ресурси. Більшість африканських країн – невеликі, слабкі в економічному відношенні держави з нечисленним населенням і малоосвоєними природними ресурсами. Ці країни здебільшого економічно залежні від своїх колишніх метрополій. Однак економіка окремих країн (ПАР, Єгипет, Марокко) безпосередньо залежить від туристичної галузі, яка розвивається доволі успішно.

У 2023 р. Єгипет відвідало 14,91 млн туристів, що забезпечує державі понад 14,1 млрд дол прибутку, у Марокко – 14,52 млн туристів й 10,3 млрд дол, у ПАР, відповідно – 8,46 та 5,7 [91]. Крім того, якість обслуговування тут повністю задовільна, ціни помірні, а валютний курс вигідний. За даними Turizm Güncel, кількість турків, які відвідали Єгипет у 2024 році, збільшилась утричі і становила 250 тис осіб завдяки доступності країни та безвізовому режиму [92]. Якщо така тенденція буде продовжуватися, то у перспективі туристична індустрія Єгипту та і Африканського регіону у цілому може стати потужним інструментом боротьби з безробіттям та основним джерелом валютних надходжень.

За даними UN Tourism у туристичній галузі в Єгипті зайнято 1 993 тис. людей, а у ПАР – 460 тис осіб. Вони надали туристські послуги 210 365 внутрішніх туристів та 8,48 млн туристів з інших країн (станом на 2022 р.) [91]. Слід відзначити також тенденцію до переважання відвідувачів із сусідніх африканських країн (69%) у загальному потоці іноземних туристів (наприклад, ПАР відвідують туристи із Мозамбіка, Ботсвани, Зімбабве).

Слід зазначити, що переважну більшість туристів, які відвідують Африканський материк, приймають країни Північної Африки. У країнах північної, східної та південної частин материка успішно розвивається не лише пізнавально-розважальний, а й подієвий та діловий туризм – проведення міжнародних симпозіумів і самітів (наприклад, у Єгипті

відбулася міжнародна виставка Food Africa 2024). Туристів також приваблює значна етнічна розмаїтість населення країн Африки, більшість якого проживає у сільській місцевості.

До негативних факторів впливу на розвиток міжнародного туризму в Африці слід віднести:

– національно-визвольні рухи; військові перевороти; постійну боротьбу між етнічними та релігійними групами; військові конфлікти між країнами, що призводять до політичної нестабільної ситуації та появи у різних районах материка значної кількості біженців;

– високий рівень злочинності. Практика засвідчує, що в Африці туристи, зазвичай є жертвами корисливих пограбувань на відміну від інших країн, де напади здійснюються на політичному, національному, релігійному, культурному чи расовому підґрунті. Рівень злочинності також залежить від щільності населення, яка у пік сезону різко збільшується. Традиційний масовий туризм призводить до підвищеної концентрації людей на певній території, внаслідок чого значно зростає чисельність правопорушень. Для окремого типу порушників закону райони накопичення туристів – від популярних курортів до транзитних пунктів – є основними місцями «роботи»;

– низький рівень національного доходу, що знаходить відображення у слаборозвинутій інфраструктурі, зокрема мережі шляхів сполучення, особливо у віддалених районах;

– несприятливі природні явища у деяких регіонах (нестерпна спека, суховії або надмірна кількість опадів).

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Проаналізуйте схеми рекреаційно-туристичної регіоналізації Африканського макрорегіону. Зазначте спеціалізацію регіону на рівні рекреаційно-туристичних таксономічних одиниць. Заповніть таблицю 1.

Таблиця 1

Спеціалізація Африканського макрорегіону

Рекреаційно-туристична таксономічна одиниця			Країни, що входять до його складу	Туристична спеціалізація
(макрорівень)	(мезорівень)	(мікрорівень)		

Завдання 2. Дослідіть об'єкти природної та історико-культурної спадщини Африканського регіону, що внесені до списку ЮНЕСКО.

Завдання 3. Зазначте передумови та стан розвитку сафари та джипінгу в Африканському регіоні. На карті зазначте центри їх розвитку.

Завдання 4. На основі бібліографічних та Інтернет джерел проаналізуйте сучасний стан та перспективи розвитку туризму в Африканському регіоні. На основі інформації заповніть таблицю 2.

Таблиця 2

SWOT-аналіз туристичної галузі Африканського регіону

	<i>Корисно для досягнення цілі</i>	<i>Шкодить</i>
<i>Внутрішні властивості організації</i>	Сильні сторони	Слабкості
<i>Зовнішні властивості оточення</i>	Можливості	Загрози

Завдання 5. Підготуйте коротке повідомлення на одну із тем:

1. Історія розвитку туризму в Африканському регіоні.
2. Сучасний стан та перспективи рекреаційного (пляжно-купального) туризму.
3. Дайвінг і серфінг туризм: реалії та перспективи.
4. Етнічний та культурний колорит населення Африки. Його роль у міжнародному туризмі.

Контрольні запитання до теми

1. Туристичний потенціал, види та особливості розвитку туризму ПАР.
2. Вкажіть на особливості та перспективи розвитку Північного туристичного субрегіону Африканського регіону.
3. Назвіть основні історико-культурні об'єкти Єгипту, Тунісу та Лівії.
4. Які найважливіші тенденції у розвитку культурно-пізнавального туризму Африканського регіону Вам відомі?
5. Назвіть активні та пригодницькі маршрути в Єгипті.

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [13, 20, 26, 50, 52, 68, 83, 91, 92].

ПРАКТИЧНА РОБОТА №8

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ АВСТРАЛІЙСЬКО-ОКЕАНІЧНОГО ТА АНТАРКТИЧНОГО РЕГІОНІВ

Мета: розглянути схему рекреаційно-туристичної регіоналізації Австралійсько-Океанічного та Антарктичного регіонів, ознайомитися з туристичним потенціалом регіонів, визначити їх туристичні особливості та атракції.

Короткі теоретичні відомості.

АВСТРАЛІЙСЬКО-ОКЕАНІЧНИЙ РЕГІОН. В Австралії та Океанії нараховується 5 субрегіонів.

Східний – виокремлюється на основі специфічного унікального рельєфу – Великого Бар'єрного рифу та Великого вододільного хребта. Тут розташовані основні курортні міста Австралії – Таунсвіль, Тувумба і найпопулярніший Золотий Берег із відомим морським парком з акулами й дельфінами, казино та чудовими умовами для серфінгу. У горах (Австралійські Альпи) розташовані гірськокліматичні курорти з добре обладнаними центрами зимових видів спорту. Субрегіон приваблює можливостями відпочинку біля моря, добре розвинутою інфраструктурою. Припливу туристів також сприяють традиційні ярмарки у великих містах.

Північний – приваблює туристів сприятливими природними (кліматичні умови, морські узбережжя), історико-культурними (архітектурні пам'ятки – оперний театр) і соціально-економічними (розвинута туристична інфраструктура) ресурсами.

Південний – приваблює можливістю відпочинку на березі моря, екзотичністю природи зі своєрідним рослинним і тваринним світом (коали, качкодзьоби, собаки дінго та ін.). Припливу туристів сприяють щорічний фестиваль мистецтв і гонки «Формула-1» в Аделаїді, кінні та водні змагання, відкритий чемпіонат Австралії з тенісу, який проходить у Мельбурні.

Центрально-західний – найменш перспективний через несприятливі природні (сухість клімату, пустелі – Велика піщана і Вікторія) та соціально-економічні (слаборозвинута транспортна мережа, рекреаційні заклади) ресурси.

Океанія – острівна частина здебільшого Тихого океану (острови Фіджі, Нова Гвінея, Нова Зеландія тощо), де розвинута мережа курортів на узбережжі.

Природні туристичні ресурси. Туристи, які хоча б один раз відвідали Австралію або один з островів Океанії, стверджують, що це найпривабливіші землі світу з ідеальними для розвитку рекреації природними умовами.

Рельєф. Туристів найбільше приваблюють схили Блакитних гір, прикрашені малюнками аборигенів, стрімчаки Мотвінги у пустелі, піщані пасма Граміон (біля Мельбурна), давні пустельні гори Гамерслі і Маунт Огюст. На 455 км південно-західніше «столиці пустелі» Аліс-Спрінгс знаходиться найвідоміша пам'ятка материка – червона гора Айерс-Рок, найбільший моноліт у світі – Улуру (348 м заввишки та 9,4 км) (рис. 8.1), який аборигени вважають своєю святинею. Туристів приваблює його міфічне походження. Уздовж північно-східного узбережжя Австралії простягається пасмо островів та атолів протяжністю понад 2000 км – Великий Бар'єрний риф (рис. 8.2), який австралійці вважають чудом світу. Понад 150 різновидів коралів усіх форм і кольорів привертають увагу любителів дайвінгу. На сході країни підноситься Великий Вододільний хребет із крутими розчленованими східними схилами й пологими західними. Найвищі південні хребти – Австралійські Альпи (рис. 8.3) з найвищою вершиною г. Косцюшко (2230 м). Західну частину країни займає плоскогір'я. Його висота становить 400-500 м. Тут зустрічаються хребти та столові гори. Внутрішня частина країни вкрита пустелями та напівпустелями, які мало використовуються у рекреації. Не менш привабливим є рельєф Океанії. Наприклад, острів Фрезер (східне узбережжя Австралії) – найбільший піщаний острів у світі. Він був занесений до списку світової спадщини ЮНЕСКО у 1992 р. Основними визначними пам'ятками, які приваблюють туристів, є прісні озера, піщані дюни, тропічні ліси та багатокілометрові пляжі з білого піску. Більшість відвідувачів проводять тут декілька днів і оглядають острів під час екскурсій на джипах, ночуючи у невеликих готелях.

Клімат. На території Австралії панує клімат пустель і напівпустель. Висока температура повітря упродовж року над пустелями визначає малу відносну вологість повітря, що створює дискомфортні кліматичні умови для відпочивальників.

Рис. 8.1. Улуру – Айерс Рок в Австралії [26]

Рис. 8.2. Великий бар'єрний риф. [26]

Рис. 8.3. Австралійські Альпи [1]

Оскільки материк знаходиться у південній півкулі, липень є найхолоднішим місяцем, а січень – найтеплішим. Середні температури липня коливаються від $+12^{\circ}\text{C}$ до $+20^{\circ}\text{C}$, січня – від $+20^{\circ}\text{C}$ до понад $+30^{\circ}\text{C}$. Отже, Австралія – країна постійного літа. На сході у рік випадає до 1500 мм опадів, на заході – 250-300 мм. Враховуючи таку особливість, туристи приїжджають сюди переважно взимку і зосереджуються у східних та північних районах Австралії, де панує вологий і теплий клімат. Південні та західні акваторії – посушливі й більш прохолодні. Сніг влітку можна побачити на о. Тасманія та на г. Косцюшко.

Один з найпрестижніших австралійських кліматичних курортів Хайман-Айленд розташований на приватному острові. Тут створено всі умови для відпочинку: прекрасна кухня (10 ресторанів), пустельні пляжі, відмінний дайвінг, океанські круїзи. До послуг туристів тут також водні лижі, віндсерфінг, катамарани, парасейлінг, теніс (6 освітлених кортів), бадмінтон, гольф, фітнес-центр, яхти, риболовля та ін.

Голд-Кост (Золоте Узбережжя) – головний курорт Австралії, один з найкращих і найпопулярніших курортів світу, розташований між Сіднеєм і Брісбеном. М'який тропічний клімат, чудовий 42-х кілометровий нескінченна кількість розваг роблять Золоте Узбережжя ідеальним місцем для відпочинку, а також одним з найкращих у регіоні місцем для серфінгу.

Водні ресурси. Австралія все більше приваблює туристів теплими морями, пляжами. Східний берег Австралії омиває Тихий океан, решту берегів – Індійський. Основні курортні міста знаходяться на східному узбережжі, найвідоміше – Голд-Коуст (Золотий Берег) із морським парком (акули, дельфіни), казино. Тут сприятливі умови для серфінгу. Поцінувачам дайвінгу варто оцінити підводний світ острова Роттнерт, що нагадує за формою кенгуру. Найповноводніша австралійська річка – Муррей (Маррі), а найдовша – Дарлінг'. Басейн цих річок – найбільший

водозбірний басейн. Близько 60% території країни належить до безстічних районів – наприклад, мілке, з непостійними берегами озеро Ейр. У більшості річок вода буває лише протягом періоду випадання дощів. Проте країна багата на підземні води, які охоплюють 40% території.

Однак туристів тут приваблює розкішний п'ятизірковий спа-курорт у межах Бар'єрного рифу Chakra Nauman, що знаходиться на приватному острові Хаймана (Nauman). Цей курорт не одноразово визнавався найкращим в Австралії, як і узбережжя острова Магнетик-Айленд, що є найкращим на Землі місцем для занять дайвінгом і яхтингом. Не обминає увагу туристів і узбережжя острова Фрейзер, який лежить практично посередині східного узбережжя материка, – найбільший на Землі піщаний острів, що входить до списку Світової Спадщини ООН. Острів славиться своїми піщаними дюнами, прісноводними озерами (само по собі незвичайне явище для піщаного острова, з усіх боків оточеного океаном), наявними китами та дельфінами у прибережних водах.

Флористично-фауністичні комплекси різноманітні й унікальні, що сприяє розвитку туризму на цій території. Із 22 тис видів рослин Австралії 90% характерні лише для цього континенту. Більшість рослин вічнозелені. Досліджено 500 видів евкаліптів. Окремі дерева сягають висоти 90 м. Близько 70% птахів, 88% рептилій і 94% жаб материка можна зустріти лише у цьому регіоні. Більшість місцевих ссавців – сумчасті (найвідоміший представник – кенгуру).

На найбільш екологічно чистому материка 5% території відведено під національні парки й заповідники, одинадцять з яких віднесені ООН до територій, що мають виняткове значення для людства. Однак найбільшої уваги туристів заслуговують Національні парки Грейт-Вікторія-Дезерт, Какаду, Маунт-Косцюшко, Ройял, Сіднейський, підводний Грін-Айленд та колонія справжніх пінгвінів (на острові Пилипа).

У національному парку Блакитні гори (104 км на схід від Сіднея) збереглися реліктові ліси, де вік окремих дерев сягає 2000 років (рис. 8.4). «Блакитні гори» названі через колір марева, що утворюється над прекрасними евкаліптовими лісами. Особливою популярністю тут, як і в інших подібних парках, користується «бушволкінг» – австралійська назва пішохідного туризму по гірській місцевості. Центром національного парку є невелике містечко Катумба, через яке проходить багато піших маршрутів

різного ступеня складності. Тут знаходяться скелі, що мають назву «Три сестри». Є унікальна можливість проїхатися найшвидкішою у світі залізницею або скористатися канатною дорогою.

Увагу туристів привертає і національний парк Порт Кемпбелл (рис. 8.5). Значна кількість національних парків розташована на крайній півночі Австралії – у тропічній зоні, з різноманітними видами рослин і тварин. Тут варто відвідати знаменитий національний парк Какаду (рис. 8.6), розташований на площі 20 тисяч квадратних кілометрів, де мешкає понад 60 видів ссавців, 290 видів птахів і 120 видів рептилій.

Рис. 8.4. Національний парк «Блакитні гори» [58]

Рис. 8.5. Національний парк Порт Кемпбелл [63]

Рис. 8.6. Національний парк Какаду [62]

Пейзаж національного парку Намбург, розташованого неподалік від Перта, вражає своєю фантастичністю. Перші дослідники цих місць прийняли кам'яні стели за руїни стародавнього міста. Не слід забувати, що деякі представники фауни Австралії небезпечні для людини. Тут водиться два види крокодилів, один із них – гребенястий – досягає завдовжки 6 м.

У прибережних водах – близько 70 видів акул, зокрема, тигрова акула. Водиться австралійська медуза, яку ще називають «морською осою». Контакт із нею може закінчитися летально. Смертельним може бути й укусу морської змії, довжина якої становить 3 м. Перебуваючи у лоні австралійської природи, варто дотримуватися порад гідів та інших обізнаних людей.

Не менш привабливою є й Океанія. Наприклад, острів Тасманія цікавий своєю незвичайною природою – це єдине місце у регіоні, де переважає помірний тип клімату – у Південній півкулі подібне зустрічається лише на півдні Чилі та Аргентини. Практично вся територія острова – це великий заповідник. Майже чверть його території досі не зазнала антропогенного впливу. Тут збереглися непрохідні джунглі,

дивовижні лісові звірі, величезна кількість рідкісних видів птахів, риби в гірських озерах та річках. Один із легендарних мешканців лісів Тасманії – тасманський диявол.

Тасманські джунглі – це фрагменти колосального стародавнього вологого лісу (представник – атротаксис кипарисовий та остистий), що покривав континент Гондвану. Його велика ділянка – парк Крейдл Маунтін-Лейк Сейнт Клейер (Cradle Mountain-Lake Saint Clair) – визнана об'єктом світової природної спадщини. Ці дикі місця розташовані на південному заході острова й тягнуться від узбережжя до серця Тасманії, піднімаючись на 1615 м над рівнем моря. У деяких місцях хащі евкаліпта, найвищої рослини у світі, утворюють лісову завісу на висоті 90 м. Однак найбільше привертає увагу туристів північна частина парку – гори Крейдл. Їх зубчаті контури дають уявлення про незаймані первозданні ландшафти. По схилах стікають каскади талих вод, а біля підніжжя блищать льодовикові озера. У горах ростуть стародавні дощові ліси, вересові луки, посадки бука, які відкривають багаті можливості для екологічних досліджень. На території парку створений центр зі збереження рідкісних видів тварин і рослин.

У самому серці ділянки Крейдл Маунтін-Лейк Сейнт Клейер знаходиться парк Диких річок. Тут, серед буйної рослинності, протікають два водні потоки – річки Франклін і Гордон. Узбережжя озера Сейнт Клейер (найглибше озеро Австралії, що сформувалося під дією льодовиків протягом останніх 2 млн років) ідеально підходить для прогулянок.

Парк «Стіни Єрусалиму» також розташований на території об'єкта світової природної спадщини. Оскільки він знаходиться далеко від доріг, то є по-справжньому диким. Для прогулянок цим місцем потрібне хороше спорядження.

Гора Філд – один із найпопулярніших національних парків Тасманії. Парк багатий на живописні місця, дику флору й фауну та пропонує широкий вибір послуг для відвідувачів. Він вирізняється значною різноманітністю екосистем – від болотних до альпійських, наявністю водоспаду, папоротникового лісу, системи озер Добсон, оточених багатою альпійською рослинністю тощо.

Парк Дуглас-Апслі (Douglas-Apsley) вражає різноманітністю пейзажів. Тут є глибокі річкові долини, водоспади, базальтові плато, сухі евкаліптові

ліси, вересові пустки, дощові ліси. Цей парк є одним із небагатьох, де зберігається багатство твердолистих посухостійких рослин, що виростають у східній частині Тасманії.

Парк Бен-Ломонд (Ben Lomond) розташований на схилах однойменного плато. Тут на висоті понад 1000 м зберігається флора й фауна альпійських ділянок Тасманії. На цій ділянці представлені льодовикові ландшафти, що вважаються національним надбанням.

Парк Фрейсинет (Freycinet) розташований на однойменному півострові. Він складається з ряду гранітних гір, оточених блакитними затоками та пляжами з білого піску. Тут можна здійснювати піші прогулянки у гори, на пляжі, досліджувати дику природу або просто купатися.

Парк у горах Хартц (Hartz) представляє дику природу південно-західної частини острова. Тут можна спостерігати льодовикові форми рельєфу, водоспади, невеликі льодовикові озера. Прогулянка на вершину гори, розташовану на висоті 1255 м, відкриває прекрасний краєвид околиць.

Група островів Кент, що включає шість великих островів і ряд невеликих острівців, є найпівнічнішим національним парком Тасманії. Загальна площа парку складає 2374 га, а площа найбільшого з островів – 1576 га. На островах збереглися релікти культури аборигенів.

Парк Моул Крік (Mole Creek) був заснований у 1996 р. для охорони однієї з найвідвідуваніших визначних пам'яток штату – карстових печер. Найбільш вражаючими є Маракупа та печери Царя Соломона. Тут також можна побачити ущелини, підземні річки та джерела.

Парк на горі Вільям (William) – це довгі і безлюдні пляжі, багата дика природа та значна кількість історичних місць. На узбережжі можна купатися, рибалити, займатися орнітологічним видом туризму.

Характерні ландшафти характерні й для Тасманійського національного парку, на мисі Рокі (Rocky), у парках Шржелецки (Strzelecki) й Наронтапу (Narawntapu), на острові Лай (Bruny). Цей острів обов'язково слід відвідати тим, хто любить споживати екологічно чисті овочі та фрукти – вони вирощуються тут у величезних кількостях. Сезон збору яблук і груш зазвичай триває з лютого по перший тиждень травня, урожай полуниць збирають із листопада до кінця квітня, червона смородина досягає до «Різдвяних» свят. Тут також проводять свято вина на основі «північних»

сортів винограду, хоча для Австралії їх слід було б назвати навпаки – «південними». Поцінувачам варто скуштувати місцеві каберне, шардоне і рислінг, виготовлені з винограду, вирощеного «на іншому краю землі».

Історико-культурні туристичні ресурси. Історико-культурна спадщина Австралії багатогранна й різноманітна.

Сакральні об'єкти. У столиці (Канбера) – кафедральний собор Святого Йоана Предтечі (рис. 8.7), англіканська церква Олл-Сентс, баптистська церква Сент-Джон, пресвітеріанська церква Сент-Ендрю. У Мельбурні – собор Сент-Джеймс (1841), собор Сент-Пол (1880), собор Сент-Патрик, католицька церква Сент-Френсіс, методистська церква. У Сідней – католицький собор Сент-Мері, англіканський собор Сент-Ендрю, англіканська церква Гаррісона, англіканська церква Сент-Джеймс.

Музеї. Порт-Артур (рис. 8.8) – це колишня виправна колонія, яка була відкрита 1830 року, як деревообробна фабрика. У 1833 р. вона стала в'язницею для злочинців-чоловіків і швидко отримала репутацію «пекла на землі». В'язницю закрили у 1877 р., а колонію переіменували, щоб забулися колишні асоціації, пов'язані з нею. Проте у 1927 р. назва Порт-Артур повернулась. Сьогодні в'язниця відкрита для екскурсій, тут знаходиться музей.

У Мельбурні – Національний музей Вікторії, Музей сучасного австралійського мистецтва, Залізничний музей, Музей старої тюрми, У Сідней – музеї Австралії, геологічний і гірництва, морський, прикладних мистецтв і науки, старожитностей, природничої історії, анатомії та антропології, Мельбурнського порту. У Канберрі (столиця) – Австралійський військовий меморіал, військовий музей, Австралійська національна галерея.

Туристів приваблюють Сідней, заснований 1788 р., а також Королівський монетний двір у Мельбурні, меморіал Джеймса Кука у парку Фіцрой-Гарденз, Національна художня галерея Вікторії, Художня галерея Нового Південного Уельсу (рис. 8.9). Багата архітектурна спадщина у поєднанні із зеленими кварталами й піщаними пляжами, серед яких знаходиться відомий Бонді-біч, виводить Сідней у ряд провідних туристичних центрів світу.

Рис. 8.7. Кафедральний собор Святого Йоана Предтечі у Канбері [22]

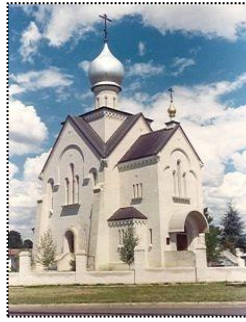

Рис. 8.8. Історичне місце Порт-Артур [19]

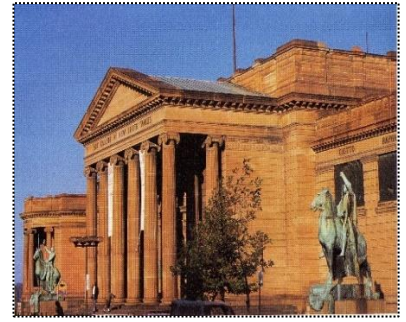

Рис. 8.9. Художня галерея Нового Південного Уельсу [89]

Щороку туристи масово приїжджають сюди на відкритий чемпіонат Австралії з тенісу, що входить до серії «Великого шолома» і проводиться у Мельбурні.

Особливу цікавість у туристів викликає культура аборигенів – корінного населення материка, познайомитися з якою можна у містечку Улуру, що вважається столицею. Тут заборонено будь-яке втручання у традиційний життєвий устрій. Неподалік розташована кам'яна скеля – сакральне місце для аборигенів, які вважають, що тут був створений увесь світ. Більшість екскурсій у район Улуру організовуються вранці або перед заходом сонця, і це не випадково – саме у променях призахідного сонця або удосвіта моноліт змінюється у результаті фантастичної гри кольорів на його стінах. В останні роки набули популярності мотоекскурсії навколо скелі, а також вертолітні, у ході яких можна поглянути на святиню аборигенів, вкрити наскельними малюнками, з висоти пташиного польоту. Поклоніння місцевих племен моноліту має багатотисячолітню історію. Також тут іноді можна постежити за стародавніми ритуалами, що у ряді випадків включають жертвопринесення у вигляді вбитих страусів ему.

Поцінувачам вин і гурманам варто здійснити поїздку у район Маргарет-рівер на південному заході Австралії. Тут виробляється 15% від усього обсягу кращих марочних вин країни, а продегустувати їх можна у десятках спеціально відкритих для цього закладів. Крім того, тут можна оцінити кращі сорти австралійського пива, спробувати вишукані місцеві сири, насолодитися продукцією місцевих кондитерських. Прихильникам активного відпочинку тут пропонують різноманітні види розваг – від риболовлі й альпінізму до прогулянок на каное по власне річці Маргарет.

У Тасманії часто проводяться різні фестивалі, найпопулярнішим серед яких є Літній фестиваль – зазвичай він проходить наприкінці грудня – на початку січня. У дні фестивалю, які часто збігаються з новорічними святами, відвідувачі серед безлічі розваг особливу увагу приділяють дегустації вин і різних страв – як місцевої кухні, так і зарубіжних, приготованих «у тасманійському стилі». Цей кулінарний і винний «фестиваль усередині фестивалю» має назву «Смак Тасманії» і є форумом для багатьох представників ресторанного бізнесу. Інша, не менш популярна частина фестивалю, включає виступи величезної кількості вуличних музикантів, які приїжджають на острів зі всієї Австралії.

Соціально-економічні рекреаційні ресурси. Австралія знаходиться далеко від туристичних ринків, а також від транзитних повітряних і морських ліній. Однак на материку останнім часом спостерігається швидкий розвиток рекреації. Приїзду туристів в Австралію та Океанію сприяє налаштований сервіс та розвинута інфраструктура (довжина залізниць становить понад 37 тис км, автошляхів – 800 тис км, досить великий морський флот, наявність великих морських портів (Сідней, Мельбурн, Фрімонтл), розвинутий авіаційний транспорт (внутрішні та зовнішні перевезення), проте практично відсутній внутрішній водний транспорт з огляду на природні чинники.

Незважаючи на сприятливі передумови, міжнародні потоки туристів незначні, що зумовлено територіальною віддаленістю макрорегіону від інших регіонів світу. Однак для деяких країн Океанії туристична галузь є пріоритетною, оскільки значні валютні надходження є наслідком відвідин іноземних туристів. Наприклад, на Таїті рекреаційна галузь зайняла друге місце (після експорту кокосового горіха) за надходженням іноземної валюти. На Гавайських островах у цій галузі зайнята більш, ніж третина працездатного населення, і галузь більш прибуткова, ніж експорт цукрової тростини або бананів. У більшості туристів викликає інтерес мистецтво та побут аборигенів.

Найбільша кількість туристів відвідує Австралію та Океанію у зимові місяці, коли у Європі та Північній Америці спадає рекреаційна активність. Це, по-перше, сприяє пом'якшенню світових сезонних коливань у сфері відпочинку, а по-друге, відкриває перед Австралією та Океанією широкі можливості для подальшого розвитку рекреаційної галузі. У 2023 р. Австралію відвідало 7,19 млн туристів, які забезпечили 46,1 млрд дол.

прибутку. Внутрішні туристи склали 303,626 тис осіб. За даними UN Tourism у туристичній галузі задіяно 501 тис осіб станом на 2022 р.[13].

АНТАРКТИЧНИЙ РЕГІОН.

Природні туристичні ресурси. Материк Антарктида майже повністю знаходиться у межах Південного полярного кола. Від інших материків Антарктида відокремлена холодними течіями Тихого, Атлантичного й Індійського океанів. Таке географічне положення визначило особливості клімату, рельєфу та унікальність флористично-фауністичних комплексів на материку. Антарктика приваблює туристів пошуками метеоритів, відвідуванням антарктичні бази тощо.

Рельєф. Рельєф Антарктиди представлений двома ярусами: земним і льодовиковим. Перший знаходиться нижче від рівня моря (1/3 території), що зумовлено тиском льодовика. Решта 2/3 території – гірські системи (старі – Трансантарктичні гори (рис. 8.10), молоді – продовження Анд Південної Америки) та рівнини. Другий ярус завтовшки близько 2 км майже повторює обриси першого і використовується у рекреації для гірськолижного спорту, альпінізму. Тут туристи катаються на аеросанях, подорожують на Південний полюс.

Клімат. Клімат материка суворий: тривалий холодний літній період із полярними ночами (до $-89,2^{\circ}\text{C}$), коли сонце взагалі не сходить, і короткий прохолодний зимовий період із полярними днями. Низькі температури, постійні стічні вітри створюють несприятливі кліматичні умови для масового відпочинку.

Водні ресурси. Положення материка та суворість кліматичних умов зумовили відсутність вільних водних поверхонь на материку. Проте туристів часто приваблює Антарктида – регіон постійної міграції айсбергів. Айсберги (рис. 8.11) утворюються внаслідок відламування країв льодовиків, що сповзають до океанів. Спостереження за ними – один із видів туризму.

Флористично-фауністичні комплекси. Специфічний антарктичний тваринний світ привертає увагу туристів. В основному туристи спостерігають за пінгвінами, буревісниками, альбатросами, бакланами, тюленими, а у водах Антарктики – за китами й кашалотами.

Історико-культурні туристичні ресурси. Оскільки Антарктида – найхолодніший материк Землі, вкритий значною товщею снігу і не заселений постійними мешканцями, кількість історико-культурних об'єктів

тут незначна. Однак, враховуючи той факт, що материк є ареною наукових досліджень країн міжнародної співдружності, на увагу туристів заслуговують законсервовані науково-дослідні станції різних країн (тут діє Українська антарктична станція «Академік Вернадський») (рис. 8.12), аварійні бази, пам'ятні хрести, меморіальні дошки, уламки суден тощо.

Рис. 8.10. Трансантарктичні гори [87]

Рис. 8.11. Айсберги [2]

Рис. 8.12. Станція В. Вернадського [3]

Соціально-економічні туристичні ресурси. Рекреаційна діяльність, поряд із науковими дослідженнями, є єдиною галуззю господарства в Антарктиді. Для покращення рекреаційної діяльності у межах материка створена Міжнародна асоціація антарктичних туроператорів, яка налічує понад 80 компаній. Основна функція туроператорів цих компаній – забезпечення й дотримання умов висадження та правил поведінки на території макрорегіону. Аналізуючи статистичні дані, можна стверджувати, що кількість відвідувачів материка щороку неухильно зростає приблизно на 10-15%. Перевезення туристів здійснюється в основному авіаційним та морським видами транспорту. Авіаційний вид переважає над круїзним через меншу затрату часу на перевезення. Основні центри-постачальники туристів – Північна Америка, Західна Європа, Австралія.

Рекреаційно-туристична регіоналізація. Антарктида – єдиний материк, який не поділяється на субрегіони через малу освоєність території та суворість клімату.

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Позначте на карті національні природні парки Австралії.

Національні природні парки: Блакитні гори, Намбург, Кемпбелл, Грейт-Вікторія-Дезерт, Какаду, Маунт-Костюшко, Ройял, Сіднейський, підводний Грін-Айленд, Крейдл Маунтін-Лейк Сейнт Клейер, «Стіни Єрусалиму», Гора Філд, Дуглас-Апслі, Бен-Ломонд, Фрейсинет, Хартц, Моул Крік, Вільям, Шржелецки, Наронтапу.

Вкажіть особливості їх використання у туризмі (на одному з прикладів).

Завдання 2. Охарактеризуйте історико-культурні туристичні ресурси регіонів. Зазначте види туризму, які їм притаманні. Зробіть прогнозну модель розвитку культурно-пізнавального туризму у регіонах та обґрунтуйте її.

Завдання 3. Використовуючи Інтернет ресурси та бібліографічні джерела вкажіть специфіку життєвого устрою австралійських аборигенів. У чому проявляється вплив корінного населення на розвиток міжнародного туризму у регіоні?

Завдання 4. Підготуйте реферативне повідомлення на одну із запропонованих нижче тем:

1. Релігійний туризм в Австралії та Океанії.
2. Центри екотуризму в Океанії.
3. Види туризму в Антарктиді, особливості та перспективи розвитку.
4. Музеї та археологічні об'єкти Австралії та їх роль у розвитку туризму.
5. Проаналізуйте позитивні та негативні фактори розвитку туризму в регіонах.

Контрольні запитання до теми

1. Назвіть центри розвитку релігійного туризму в Австралії. Які сакральні об'єкти світового значення Ви можете назвати?
2. Охарактеризуйте соціально-економічні передумови розвитку туризму в Океанії. Яке місце туризм посідає в економіці цих країн?
4. Назвіть морські курорти східного узбережжя Австралії. Які послуги та спеціалізація їх?
5. Вкажіть на стримуючі фактори розвитку туризму в Антарктиді. Чи можна їх мінімізувати?

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [1, 2, 3, 19, 22, 23, 26, 58, 62, 63, 87, 89, 91].

ПРАКТИЧНА РОБОТА №9

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Мета: розглянути туристичний потенціал України, визначити основні види туризму.

Короткі теоретичні відомості. Туристичний потенціал.

Рельєф. Рельєф України досить різноманітний, представлений низовинами 70 %, височинами 25 %, горами 5 %, які всі придатні для розвитку рекреації. Для науково-пізнавальних цілей – об'єкти неживої природи (валуни скандинавського походження та глинисто-валунні моренні відклади часів нижньоплейстоценового материкового зледеніння, розміщених на надзаплавних терасах річки Верещиці (Українське Розточчя)). Увагу туристів привертають також травертинові скелі, котрі знаходяться поблизу села Летяче Тернопільської області (рис. 9.1). Для спелеотуризму – територія Поділля та Криму. Наприклад, у Криму близько 800 печер. Всі вони – пам'ятки природи. Печера Оптимістична занесена до Книги рекордів Гінесса як найдовша у світі гіпсова печера, найдовша печера Євразії та друга за довжиною серед печер світу. Не менш привабливий для туристів і Дністерський каньйон, утворений річкою Дністер, розташований на межі 4 областей: Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької та Хмельницької. Він починається біля містечка Нижнів Івано-Франківської області і є унікальним геологічним відслоненням юрського періоду, а закінчується поблизу села Трубочин у Мельнице-Подільській селищній громаді Тернопільської області найбільшим у світі відслоненням силурійських та девонських порід (рис. 9.2).

Клімат. Зміна пір року впливає на види та тривалість туристичної діяльності. У зимовий період, з переважно стійким сніговим покривом (від 3 до 1 м у горах) та температурними показниками 0-10°C, розвивається активний вид туризму. Літній період з величинами 5200 МДж/см² на південному узбережжі Криму упродовж майже шести місяців є сприятливий для рекреаційного (пляжно-купального) туризму.

Клімат сприяє оздоровленню людей. Основним чинником досить часто виступає вологість повітря, яка на північному заході та північному сході становить – 80 %, на південному сході – 75 %, на узбережжях Чорного та Азовського морів – 76-78 %, а на південному березі Криму – 67-69 %. Такі показники зволоженості повітря корелюються із кількістю опадів: 650-700 мм – у північно-західній частині, 600 мм – на північному сході, 380-400 мм – на узбережжях Чорного та Азовського морів, що також впливає на розвиток туризму. В Українських Карпатах, де кількість опадів є найбільша, вони часто обмежують тривалість та період маршрутно-пізнавальних сходжень.

Слід зазначити, що на розвиток рекреації клімат може впливати й негативно. Наприклад, інтенсивні та тривалі дощі можуть призупинити будь-які види туристичної діяльності (в окремих випадках, крім екстримальних) на невизначений період, або сприяти виникненню стихійних явищ, зокрема повеней.

Водні ресурси. Одним з унікальних гідрографічних об'єктів, що приваблює туристів, є Джуринський водоспад (рис. 9.3), який вважається найбільшим рівнинним водоспадом в Україні (16 метрів). Він виник внаслідок людської діяльності, коли татари під час облоги замку спрямували річку в інше русло.

Рис. 9.1. Травертинова скеля біля села Летяче Тернопільської обл. [86]

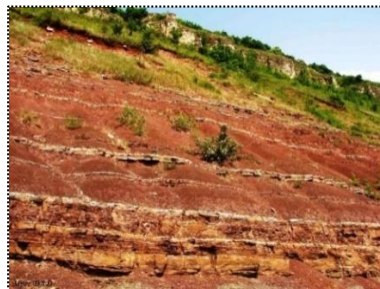

Рис. 9.2. Відслонення девонських пісковиків у каньйоні р. Дністер [16]

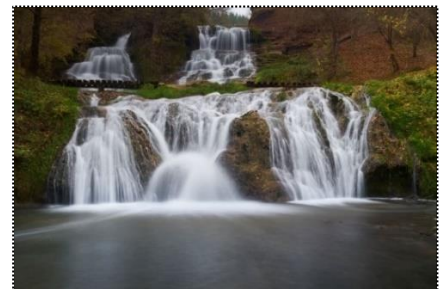

Рис. 9.3. Джуринський водоспад [17]

Джуринський водоспад сам по собі є каскадним, тому для екстремалів, любителів джакузі, експериментаторів є безліч можливостей. Україна славиться значної кількістю і видовим складом мінеральних вод (у межах Українських Карпат – Нафтуся, Свалява, Поляна Квасова та ін., Українського щита – Хмільник, Миронівка та ін., Дніпровсько-Донецької западини – Миргород). Прославлена на всю

країну копанська джерельна вода, а село Велика Копаня Виноградівського району Закарпатської області занесено до Книги рекордів України. Тут народжується найбільша кількість двійнят і за переказами місцевого населення цьому сприяє джерело Чоргіва.

Привертає увагу туристів і річкова мережа України. Наприклад, Чорний Черемош – одна з найпопулярніших річок серед рафтерів. Причина популяризації рафтингу – розвиток внутрішнього туризму, тому на сьогодні він розвинутий і на рівнинних річках, таких як Дністер і Південний Буг.

Знамениті Шацькі озера з волинською перлиною Світязь упродовж останнього десятиліття є справжніми туристичними «мекками» Волинського регіону, які привертають увагу туристів, починаючи з кінця травня й аж до останніх теплих днів осені.

Флористично-фауністичні комплекси. Урочище Криве – ботанічний заказник загальнодержавного значення, розташований у межах Заліщицького району Тернопільської області, південніше села Касперівці. Площа природоохоронної території 56 га. Створений у 1978 р. на стрімких лівобережних схилах долини Дністра з дубово-грабовими лісами. Цікавими для туристів є скелясті останці вапнякових порід з химерними формами вивітрювання, поруч з якими на схилах зростає рідкісна скельно-степова флора і реліктові види – мигдаль степовий і ефедрa двоколоскова, а також горлиця весняний.

Унікальний заповідник Асканія-Нова на Херсонщині – єдиний у Європі куточок степу із унікальною рослинністю, яку ніколи не розорювали. Тут створено зоопарк, де зібрано тварин та птахів майже з усього світу. Велику частину займає парк, у якому відтворено різні кліматичні зони Землі.

Карпатський національний природний парк є унікальним для Центральної Європи різноманіттям природних ландшафтів, що відзначається багатим генофондом, наявністю рідкісних пралісових екосистем і значним рекреаційним потенціалом. Тут прокладено еколого-пізнавальні стежки «Женець-Гук», «Петрос» тощо. Не поступається йому своєю величиною і природний національний парк Святі Гори, розташований уздовж русла Северського Дінця, від Харківської області на північному заході і до Луганської та Донецької областей на сході.

Історико-культурні туристичні ресурси.

Історичні пам'ятки. Перлиною і життєдайним духовним джерелом України без перебільшення є Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», що знаходиться у Чернігівській області (місто Батурин). Державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» охоплює палацово-парковий ансамбль К. Розумовського, Будинок генерального судді В. Кочубея, Музей археології Батурина, Воскресенську церкву-усипальницю гетьмана К. Розумовського, парк «Кочубеївський», Микола-Крупицький монастир, Цитадель Батуринської фортеці, пам'ятник жертвам Батуринської трагедії 1708 року, Могилу П.І. Прокоповича – фундатора вітчизняної науки з бджільництва та винахідника рамкового вулика. Значну кількість туристів до себе привертає Державний історико-архітектурний заповідник «Стара Умань», що включає у себе 156 об'єктів культурної спадщини (XVIII - початку XX століть), що розташовані на площі 80 гектарів у центральній (старій) частині міста Умань.

Музеї. В Україні на сьогодні існує 470 музеїв. Серед державних та комунальних музеїв: історичних – 140, краєзнавчих – 146, художніх – 73, природничих – 5, технічних – 2, літературних – 45; етнографічних – 8. У державних і комунальних музеях зберігається майже 12 млн музейних експонатів.

Набільш відвідувані музеї: Національний історико-культурний заповідник у Чернігівській області «Гетьманська столиця» (рис. 9.4) та розміщений на його території Парк «Кочубеївський» (рис. 9.5), Національний музей історії України (рис. 9.6) – провідний історичний музей України, розташований з 1944 р. у м. Києві, на Старокиївській горі.

Рис. 9.4. Національний заповідник «Гетьманська столиця», Чернігівська області [56]

Рис. 9.5. Парк «Кочубеївський», Чернігівська область [67]

Рис. 9.6. Національний музей історії України, м. Київ [57]

У музеї історії України зберігаються етнографічні, археологічні експонати, твори живопису і скульптури, нумізматичні колекції, стародруки та інші історичні артефакти; Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років», розташований на схилах правого берега Дніпра, на Печерську. Він займає площу понад 10 га. До нього входять: музей з монументом «Батьківщина-мати», головна площа з Алеєю міст-героїв і скульптурними композиціями «Форсування Дніпра» й «Передача зброї», галерея героїв фронту і тилу з бронзовими горельєфними композиціями, чаша «Вогонь Слави», виставка бойової техніки та озброєння, окрема споруда, де розгорнуті постійно діючі реліквійні експозиції «Трагедія і доблесть Афгану», «На чужих війнах». Відкриті для відвідування екскурсантів гелікоптер Мі-24В. Головний експозиційний корпус музею – триповерхова споруда з площею перед нею, яка вміщує до 30 тис чоловік. Будівля музею є одночасно п'єдесталом для монумента «Батьківщина-мати» з листової нержавіючої сталі, звернутого обличчям до Дніпра; Львівська національна галерея мистецтв (до четвертого лютого 1998 – Львівська картинна галерея) – найбільший художній музей України, який знаходиться у Львові (понад 50 тис експонатів).

Архітектура. Серед унікальних архітектурних пам'яток України слід відзначити Акерманську фортецю (баштово-стінового типу) – наймогутнішу та найцікавішу на півдні країни (рис. 9.7). Вона є унікальною пам'яткою оборонної архітектури XIII-XV ст., її чудово збережені мури височіють на скелястому березі Дністровського лиману на місці Тіри – давньогрецького поліса V-IV ст. до н. е. Неабияку популярність серед туристів має Воронцовський палац в Алупці і нині вражає відвідувачів красою інтер'єрів та архітектури. Під час його будівництва був настільки майстерно використаний рельєф місцевості, що, здається, ніби палац є продовженням навколишньої природи, зокрема, величної гори Ай-Петрі. Палац будувався з 1828 по 1848 рр. за проектом англійського архітектора Едуарда Блора – «батька» Вестмінстерського абатства та частини фасадів Букінгемського палацу. Не поступається своєю величиною на півночі України серед архітектурних шедеврів і Луцький Верхній замок (рис. 9.8), який є центральною спорудою Луцького державного історико-культурного заповідника «Старе місто». Зведений останнім великим князем Галицько-Волинського

князівства Дмитром Любартом у 1340-1383 рр., Верхній замок включає у себе В'їзну, Владичу та Стирову башти, сполучені мурами; будинок шляхетських судів XVIII ст.; повітову скарбницю поч. XIX ст., а також рештки соборної церкви Іоанна Богослова XII ст. та князівського палацу XIV-XVI ст. Найвизначніший шедевр архітектури Західної України – колишня резиденція митрополитів Буковини і Далмації була збудована за проектом відомого чеського архітектора Йозефа Главки у 1862-1882 рр. Споруда створена у мавритансько-візантійському стилі.

Сакральні об'єкти. Біля залізничнодорожньої площі у м. Одеса красується храм з п'ятьма золотими куполами та високою дзвіницею – храм св. Іллі (рис. 9.9). У храмі знаходились святині – хрестоподібна частина дерева Животворящего Хреста Господнього, ліва стопа св. ап. Андрія Першозванного, чудотворна ікона Богоматері «Млекогодувальниця». На правому березі Сіверського Дінця на білих гострих крейдяних скелях в обіймах зелені виблискує православна перлина – Святогірська Успенська Лавра – одна з найбільших і найшановніших святинь сходу України.

Рис. 9.7. Акерманська фортеця, Білгород-Дністровський [4]

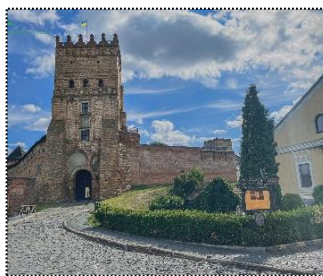

Рис. 9.8. Луцький замок (Замок Любарта) [47]

Рис. 9.9. Свято-Іллінський чоловічий монастир, м. Одеса [80]

Археологія. Археологічні пам'ятки – основне джерело для вивчення минулого нашого краю. На території Броварів і Броварського району зосереджено численні археологічні пам'ятки – поселення, городища, стоянки, могильники, кургани та курганні групи, що належать до різних історичних епох, починаючи з кам'яного віку і закінчуючи пізнім середньовіччям. Увага туристів прикута також до археологічних знахідок у Михайлівському Золотоверхому монастирі. У числі різних речей домонгольського часу виявлено шліфований мініатюрний кам'яний топірець приблизно IV тисячоліття до Різдва Христового. Цікаво, що

обидві сторони виробу прикрашені зображеннями Богоматері Великої Панагії і первомученика архidiaкона Стефана, бездоганними за малюнку.

Соціально-економічні туристичні ресурси. Україна – європейська країна, розташована у південно-східній Європі. Вона межує із сімома країнами світу та має вихід до морів, через які здійснюються зовнішньоекономічні зв'язки. Особливістю України є її територіальна близькість до розвинених і густонаселених районів Азії й країн Центральної й Західної Європи, та перетин її транзитними залізничними та автомобільними магістралями. Україна належить до числа великих індустріально середньорозвинених країн Європи й світу.

За даними UN Tourism у 2022 році Україну відвідало 2,17 млн міжнародних туристів, котрі поповнили бюджет держави на 0,8 млрд дол. [91]. Аналогічна ситуація була і у 2023 р., тільки дещо збільшився дохід й становив 0,9 млрд дол. Проте значно зріс показник міжнародних виїзних подорожей (рис. 9.10).

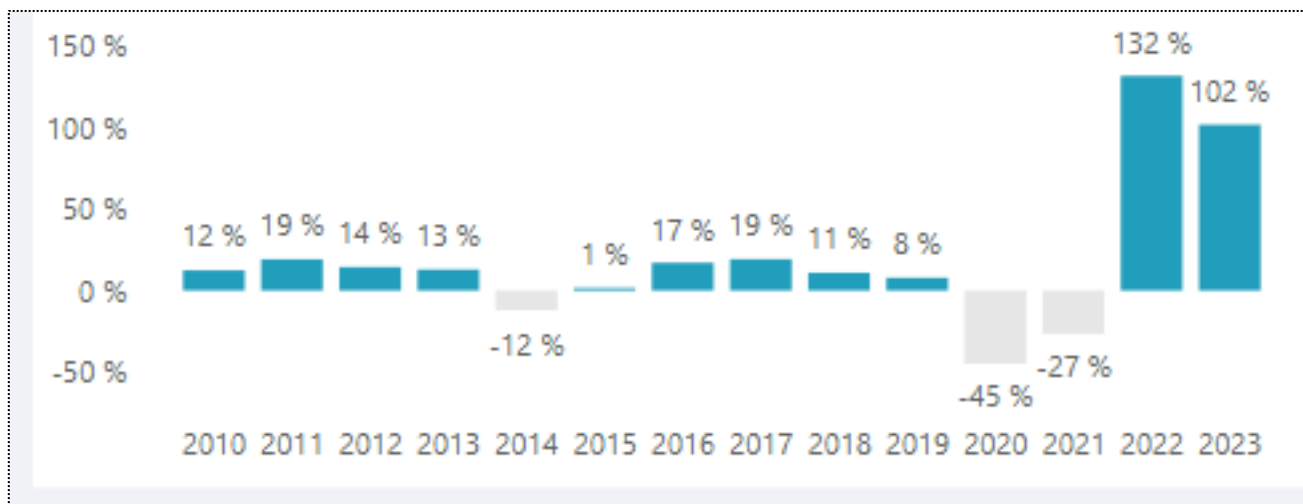

Рис. 9.10. Виїзний міжнародний туризм в Україні
(у відповідності до попереднього року, %) [91].

За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), Україна у 2024 році займає останнє місце в Європі у рейтингу внутрішнього валового продукту (ВВП) на душу населення з показником 5,6 тисяч доларів.

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. На контурній карті України позначте основні гірські та кліматичні курорти України: *Гірські*: Ворохта, Косів, Шешори, Яремча, Ясеня, Славське. *Кліматичні*: Лебедівка, Кароліно-Бугаз, Затока, Сергіївка (біля Одеси), Євпаторія, Саки, Коблево, Очаків, Бердянськ, Маріуполь, Кирилівка, Конча-Заспа, Ворзель, Пуща-Водиця, Лютіж. Зробити висновки щодо закономірностей розташування гірських та кліматичних курортів; біосферні заповідники: Асканія-Нова, Чорноморський, Карпатський, Дунайський; *Природні заповідники*: Кримський, Канівський, Український степовий, Поліський, Ялтинський, Карадазький, Розточчя, Медобори, Горгани, Казантипський; основні райони та місця поширення бальнеологічних ресурсів (Мінеральних вод: Хмільник, Житомир, Черкаси, Миронівка, АР Крим, Приазов'я, Причорномор'я, Прикарпаття, Поділля, Керченський півострів, Лужанська, Поляна Квасова, Свалява, Трускавець, Східниця, Моршин, Миргород. *Лікувальних грязей*: Саки, Євпаторія, Куяльник, Хаджибей, Немирів, Моршин). Зробіть висновки.

Завдання 2. Підготуйте виступ і презентацію на тему: «Передумови розвитку туризму (за вибором студента визначається адміністративна область України)», охарактеризувавши основні групи природних, історико-культурних та інфраструктурних ресурсів; види туризму, на яких спеціалізується область. Для виконання завдання використовуйте інтернет-ресурси та навчальні посібники.

Завдання 3. На контурну карту України нанесіть населені пункти півдня України з найбільшою концентрацією визначних соціально-історичних рекреаційних ресурсів. Спеціальними знаками позначте типи ресурсів, що тут зосереджені (культові споруди, замки й палаци, меморіали, археологічні пам'ятки, інші цікаві споруди):

Сімферополь, Ялта, Масандра, Лівадія, Алупка, Гаспра, Кореїз, Алушта, Гурзуф, Новий Світ, Судак, Партеніт, Феодосія, Форос, Євпаторія, Севастополь, Бахчисарай, Керч, Одеса, Білгород-Дністровський, Ізмаїл, Кілія, Вилкове, Миколаїв, острів Березань, Парутине, Очаків, Первомайськ, Запоріжжя, Мелітополь, Василівка, Бердянськ, Херсон, Каховка, Генічеськ.

Завдання 4. Користуючись туристичною картою АР Крим запропонуйте 3 маршрути (спортивний, пізнавальний, екологічний), які б максимально охоплювали найбільш придатні для цього відповідні туристичні ресурси. Заповніть таблицю 1.

Таблиця 1

Характеристика запропонованих маршрутів

<i>Тип маршруту</i>	<i>Схема маршруту</i>	<i>Основні ресурси</i>	<i>Відстань між вузловими пунктами маршруту (населеними пунктами, стоянками)</i>	<i>Тривалість маршруту</i>
Спортивний				
Пізнавальний				
Екологічний				

Завдання 5. Здійснити порівняльну характеристику двох рекреаційно-туристичних районів. Заповнити таблицю 2.

Таблиця 2

Характеристика рекреаційно-туристичних районів

<i>Рекреаційно-туристичний район</i>	<i>Склад району</i>	<i>Фізико-географічні особливості</i>	<i>Рекреаційні ресурси</i>	<i>Види туризму, туристичні центри</i>
Карпатський				
Подільський				

Завдання 6. Порівняти рекреаційні ресурси двох областей заходу України (на вибір студента). Заповнити таблицю 3. Зробити висновки.

Таблиця 3

Порівняльна характеристика областей

<i>Туристичні ресурси</i>	<i>Критерії</i>	<i>Область 1</i>	<i>Область 2</i>
Рельєф	Спільні риси		
	Відмінні риси		
Клімат	Спільні риси		
	Відмінні риси		
Гідроресурси	Спільні риси		
	Відмінні риси		
Біотичні ресурси	Спільні риси		
	Відмінні риси		
Архітектурно-історичні ресурси	Спільні риси		
	Відмінні риси		
Біосоціальні ресурси	Спільні риси		
	Відмінні риси		
Подійні ресурси	Спільні риси		
	Відмінні риси		

Завдання 7. Здійсніть характеристику рекреаційно-туристичного району. Заповніть таблицю 4, зробіть висновки щодо перспективи розвитку туризму у досліджених областях певного району.

Таблиця 4

Характеристика рекреаційно-туристичних районів

<i>Рекреаційно-туристичний район</i>	<i>Склад району</i>	<i>Фізико-географічні особливості</i>	<i>Рекреаційні ресурси</i>	<i>Види туризму, туристичні центри</i>
Слобожанський				
Дніпровський				
Донецький				

Контрольні запитання до теми

1. Вкажіть географію фестивального руху в Україні. Яке його значення у розвитку туризму країни?

2. Назвіть найвідвідуваніші туристичні об'єкти Івано-Франківської та Чернігівської областей. Які туристичні компанії просувають їх на ринок туристичних послуг?

3. Вкажіть географію рафтингу, як різновиду екстримального туризму в Україні.

4. Особливості географії сільського зеленого туризму у Карпатському регіоні України. Яка роль цього виду туризму в економіці регіону?

5. Охарактеризуйте перспективи розвитку гірськолижних курортів Буковель, Драгобрат, Ворохта.

6. Яка роль об'єктів світової та національної природної спадщини України у розвитку туризму?

7. Які особливості розвитку туризму у північно-західній частині України з огляду на природні умови території?

8. Простежте історію розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Чим можна пояснити значний розвиток його у гірській місцевості?

9. Проаналізуйте сучасний стан туристичної інфраструктури. Зазначте перспективи розвитку туризму в Україні у післявоєнний період.

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [4, 16, 17, 26, 47, 56, 57, 67, 80, 86, 91].

ПРАКТИЧНА РОБОТА №10

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Мета: ознайомитися із видами оцінок туристичних ресурсів, розглянути методики проведення оцінок.

Короткі теоретичні відомості. Оцінка туристичного ресурсу – процедура визначення якостей туристичного продукту/об'єкту згідно з його придатністю до потреб споживачів туристичних послуг та галузі у цілому. При її проведенні найширше застосовують якісну, кількісну та бальну.

Якісна оцінка визначає атрактивність туристичного продукту, ступінь захоплення, формування позитивних емоцій, що впливає на функціонування реальних та ймовірних видів туристичних занять. Наприклад, за Н.Ф. Полиною розроблена оцінка пізнавальної цінності історико-культурних об'єктів з урахуванням таких критеріїв: рівень туристичної інфраструктури (у тому числі організації об'єктів для показу: підготовлені та не підготовлені для показу), місцезнаходження туриста щодо туристичного об'єкта: інтер'єрні і екстер'єрні.

Кількісна оцінка дозволяє виявити кількість туристичного ресурсу/об'єктів на певній території, необхідного для визначення туристичного потенціалу й розвитку туристичної діяльності. Наприклад, оцінка історико-культурних ресурсів за В. Мацолою проводиться з урахуванням кількості (щільності) об'єктів на певну одиницю площі (100 км²). Найвищий бал 18 од./100 км², середній – 8-18 од./100 км², низький – менше 7,9 од./100 км². Така методика розроблена для великих регіонів.

Серед цих видів вагоме місце посідає *бальна оцінка*. Метод бальної оцінки використовується для виявлення придатності ресурсу/об'єкту в організації туристичної діяльності. Така оцінка охоплює візуальну туристичну атракцію за кількістю ресурсу/об'єкту на певній території.

Сума оцінок усіх компонентів природних, історико-культурних, соціально-економічних ресурсів дає можливість визначити інтегральний бал. Оцінка проводиться окремо для природних, історико-культурних та інших ресурсів.

Визначивши інтегральний бал (оцінку) та проаналізувавши іконографічний Інтернет-контент, можна ранжувати території за ступінню реальної та ймовірної придатності територій для туризму та за найоптимальнішим співіснуванням різних його видів.

На основі отриманих результатів визначається науково-пізнавальна цінність туристичних ресурсів. Саме за цим критерієм, з використанням наукових методів та підходів, проводиться виокремлення туристичних ресурсів з-поміж загальних природних та історико-культурних ресурсів.

Вперше, у 1969 р. Ю.А. Веденіним та Н.Н. Мірошніченко запропонована методика бонітування територій (країни) для організації туристичних зон тривалого відпочинку й туризму.

В. Перловський вважає за доцільне проводити оцінку туристичних ресурсів на основі соціологічного опитування туристів. Однак, використання такого методу зводиться до з'ясування вподобань респондентів, що не відтворює об'єктивну придатність ресурсу для розвитку туризму.

Авторами запропоновано методику проведення бальної оцінки природних ресурсів кожного окремого компоненту. При проведенні оцінки природних туристичних ресурсів важливу роль слід приділити їх *географічному положенню* (місцю розташуванню, конфігурації тощо), зокрема:

5 балів – територія (країна) має форму кола, у середині якого – туристичний центр (столиця, значна концентрація туристичних об'єктів тощо). Всі периферійні туристичні центри рівновіддалені від центру зі зручною транспортною розв'язкою та інформаційною доступністю. Окрім сухопутного, територія має й морський кордон. Країна межує з трьома і більше країнами;

4 бали – територія витягнута вздовж меридіану, що визначає її географічну відмінність. Основні туристичні локації сконцентровані у центрі, на периферії їх незначна кількість, і вони мають кластерний характер. До всіх туристичних центрів є транспортна та інформаційна доступність. Територія має вихід до моря;

3 бали – територія витягнута вздовж паралелі, що визначає її географічну однотипність. Туристичні локації сконцентровані у туристичних центрах, котрі мають кластерний характер. Транспортна та інформаційна доступність потребує вдосконалення й оновлення. Територія не має виходу до моря, але має два і більше типів ландшафтів. В основному вона задовільняє попит

внутрішніх туристів, однак виїзний туризм переважає над в'їзним міжнародним туризмом, приймає транзитних туристів.

2 бали – територія межує з геопатогенними зонами й регіонами воєнної, політичної та економічної нестабільності. Туристичні центри мають кластерний характер. Транспортна доступність слабо розвинена (переважно некомфортна, не безпечна, не відповідність ціни – якості, не швидка). Інформаційна доступність у межах регіональних ринкових відносин;

1 бал – територія розташована у геопатогенній зоні, у її межах проходять (або є частими) воєнні, політичні конфлікти, є регіоном економічної нестабільності. Туристичні локації мають кластерний характер. Транспортна й інформаційна мережа слабо розвинені.

Оцінювання *рельєфу* відбувається з урахуванням таких критеріїв й визначається:

а) 5 балів – дуже сприятливий – гірський і передгірський рельєф з абсолютними висотами 2 км і вище, відносними перепадами до 1 км та пологими південно-східними та південними схилами, значною відкритістю й оглядовістю (від 180° до 360°) та пейзажністю (зміна типів ландшафтів);

б) 4 бали – сприятливий – пластовий та гірський рельєф з абсолютними висотами до 2 км та вище 4 км, відносними перепадами до 0,5 км та більше 2 км, схилами різної крутизни, однак із пейзажністю та відкритістю території;

в) 3 бали – малосприятливий – горбистий та гірський рельєф з абсолютними висотами до 1 км та вище 6 км, відносними висотами до 0,25 км та більше 4 км, схилами різної крутизни, з незначною відкритістю й пейзажністю території;

г) 2 бали – відносно не сприятливий – рівнинний рельєф з абсолютними висотами до 0,5 км та гірський з вище 8 км, відносними висотами до 0,1 км та більше 6 км, з незначною пейзажністю й відкритістю території;

д) 1 бал – несприятливий – рівнинний (пустельний, заболочений) рельєф, з абсолютними висотами до 0,25 км, відносними висотами до 0,02 км, і важкодоступна місцевість з незначною пейзажністю та відкритістю.

Різноманітні *кліматичні умови* слід розглядати як фактори, що мають прямий вплив на розвиток туристичної галузі, оскільки визначають комфортність перебування та вплив на організм відпочиваючого і визначаються:

а) 5 балів – дуже сприятливі – для літніх видів відпочинку, температура повітря +18°C і вище більше ніж 120 днів на рік, незначна амплітуда коливань температурних показників, сухе літо, переважно штиль або вітер швидкістю до 3 м/с, відносна вологість повітря 20–39 ‰, незначні амплітуди коливань

атмосферного тиску (до 5 мм рт. ст.); для зимових – середня температура повітря 0°C -5,0°C при наявності снігового покриву завтовшки не менше ніж 10 см і не більше ніж 0,5 м (оскільки зростає ймовірність сходження лавин) упродовж 120 днів і більше, переважно штиль або вітер швидкістю до 3 м/с, відносна вологість повітря до 39 ‰, незначні амплітуди коливань атмосферного тиску (до 5 мм рт. ст.);

б) 4 бали – сприятливі – +18°C більше ніж 3 місяці, амплітуда коливань температурних показників незначна (до 10,0°C), швидкість вітру до 10 м/с, кількість опадів – до 30 мм за весь період, помітні незначні амплітуди коливань атмосферного тиску (до 10 мм рт. ст.), відносна вологість повітря до 40 – 59 ‰; зима м'яка зі стійким сніговим покривом і температурними показниками -5,0 – -10,0°C, відносна вологість повітря до 40 – 59 ‰, коливання атмосферного тиску (до 10 мм рт. ст.);

в) 3 бали – малосприятливі – прохолодне (+17°C – +12°C) літо тривалістю до 3 місяців, пориви вітру 10–15 м/с, відносна вологість повітря 60–79 ‰, амплітуди коливань атмосферного тиску (до 15 мм рт. ст.); сувора зима з температурними показниками -10,0 – -15,0°C і частими вітрами, прохолодне дощове літо та м'яка зима з нестійким сніговим покривом, відносна вологість повітря до 60 – 79 ‰;

г) 2 бали – несприятливі – часті пориви вітри – до 20 м/с, коротке прохолодне (нижче +11°C) літо (до 2 місяців) і сувора зима (шість і більше місяців) зі стійким сніговим покривом (більше 0,5 м);

д) 1 бал – дуже несприятливі – аномально короткий метеорологічний період, сильні пориви вітру (більше 20 м/с), інтенсивні та часті атмосферні опади, відносна вологість повітря 80–100 ‰, значні амплітуди коливань атмосферного тиску та температури.

Оцінка *гідрологічних об'єктів* проводиться за такою градацією:

а) 5 балів – дуже сприятливе гідрологічне середовище для розвитку туризму (на та біля води) – температурні показники більше +18°C понад 100 днів, чисті води, значні за потяжністю й площею облаштовані піщані (різного кольору) пляжі, видовий склад іхтіофауни різноманітний, привабливий та безпечний, поодинокі гідрологічні об'єкти вражають своєю атрактивністю (водоспади, типи мінеральних вод тощо). На території є значна різноманітність водних ресурсів;

б) 4 бали – сприятливе – вище +18° – протягом 2–3 місяців, водна поверхня використовується для круїзів, сплавів, плавання, занурення. Пляжі значні за протяжністю, піщані та гравійно-галькові. З іхтіофауни рідко можуть траплятися хижі (наприклад, акули), поодинокі гідрологічні об'єкти мають статус пам'ятки (болото, джерело тощо) природи і слугують туристичними магнітами, на території спостерігаються різноманітні водні ресурси;

в) 3 бали – малосприятливе – +18°C – +12°C протягом 1–2 місяців. Ці водойми практично використовуються для здійснення круїзів, орнітологічного туризму, рибальства. Окремі об'єкти чи їх елементи (відтинки рік, узбережжя водосховищ тощо) можуть використовуватись як фотозони;

г) 2 бали – несприятливе – частково забруднені водойми, з багатств тваринного світу зустрічаються водоплавні птахи (в основному осідлі), типові представники іхтіофауни, а також хижі тварини;

д) 1 бал – дуже несприятливе – антропогенно, в тому числі й техногенно (радіоактивно) забруднені водойми, з багатств тваринного світу зустрічаються типові представники птахів та риб. Рослинний світ водойм бідний.

Оцінка *флористично-фауністичних комплексів* проводиться за 5-бальною системою, зокрема:

а) 5 балів – дуже сприятливі – різноманітний склад рослинного світу лучно-степових, водно-болотних, хвойних і широколистяних лісів. Ці комплекси представлені типовими, рідкісними видами та ендеміками. Територія естетично приваблива, є зміна пейзажів, наявність грибних та ягідних локацій, має потенціал для любительського та спортивного полювання та рибальства;

б) 4 бали – сприятливі – мішані, дрібнолистяні ліси з типовими й ендемічними представниками; характерні лучно-степові локації, що мають кластерний характер; водно-болотні угіддя мають місцеве значення, пустельні території не значні за площею. Територія естетично-пейзажно приваблива з грибними та ягідними локаціями. Переважає любительське полювання;

в) 3 бали – малосприятливі – частково заболочені, інколи важкодоступні темнохвойні, листяні, мішані ліси, лучно-степові та водно-болотні екосистеми з незначною кількістю представників флори та фауни, а також невеликі лісові масиви серед с/г угідь. В основному територія використовується для любительського полювання та утилітарного туризму;

г) 2 бали – несприятливі – пустельні, заболочені й важкодоступні природні екосистеми з бідним типовим видовим складом представників рослинного і тваринного світу;

д) 1 бал – дуже несприятливі – забруднені й важкодоступні ліси з бідним видовим складом представників рослинного і тваринного світу, котрі у багатьох випадках можуть нести загрозу й небезпеку для відпочиваючих.

При визначенні сумарної оцінки природних туристичних ресурсів слід додати всі отримані бали покомпонентних складових й розділити на максимально-можливий показник.

Авторами також розроблена бальна оцінка історико-культурних ресурсів (для невеликих територій), що проводиться за такими

критеріями: *кількість культурних пам'яток, їх стан і значення, інформативність про об'єкт, доступ до нього тощо*:

а) 5 балів (дуже сприятлива) – наявність значної кількості об'єктів у задовільному (діючому) стані (1 од./20 км²), які мають державне та міжнародне значення (хоча б один з них занесений до спадщини ЮНЕСКО, місця паломництва світового значення тощо), масова поінформованість про цей об'єкт, його безперешкодна доступність для відвідувачів та підготовленість (інфраструктурна) для показу з урахуванням елементів діджиталізації;

б) 4 бали – сприятлива – наявність об'єктів у задовільному (діючому) стані (1 од./50 км²), які мають державне значення, достатня поінформованість про цей об'єкт і його безперешкодна доступність для відвідувачів, діджиталізовані окремі елементи/об'єкти;

в) 3 бали – малосприятлива – наявність об'єктів у задовільному та незадовільному (обмежено придатні) стані (руїни, нереставровані) – (1 од./50 км²), котрі мають регіональне та місцеве значення, територіально-регіональна поінформованість про цей об'єкт, доступність для відвідувачів;

г) 2 бали – несприятлива – наявність об'єктів (1 од./50 км²), у незадовільному стані (руїни, нереставровані), які мають місцеве значення, недостатня поінформованість про цей об'єкт, необлаштованість для відвідування;

д) 1 бал – заборонені/недоступні до експлуатації – наявність об'єктів (1 од./50 км²), що знаходяться в аварійному стані чи повністю зруйновані (згадки у літописах, бібліографічних джерелах тощо), поінформованість серед вузької спеціалізованої аудиторії/спільноти, необлаштованість для відвідування.

У національній туризмознавчій спільноті пропонують проводити ще й економічну оцінку туристичних ресурсів. Суть цієї оцінки полягає у визначенні величини ефекту (доходу), який приносить використання/експлуатація туристичного ресурсу/об'єкту. Однак, при проведенні цієї оцінки слід обчислювати й додаткові затрати, що спрямовані на компенсацію при втраті доходу у разі вилучення цього ресурсу з туристичного обслуговування.

Кравців В. С., Гринів Л. С., Копач М. В., Кузик С. П. запропонували проводити оцінку вартості майна рекреаційних об'єктів, що розташовані на курортних територіях (Ом), котра визначається за формулою: $Ом = Цф + (Н \times П)$, де Цф – вартість основних фондів рекреаційного об'єкта; Н – ціна 1 га землі курортної території; П – площа території.

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Проаналізуйте фізико-географічні особливості зазначених курортів.

Гірські: Буковель, Драгобрат, Ворохта, Косів, Шешори, Яремча, Ясеня, Славське, Хатки. *Морські курорти:* Лебедівка, Кароліно-Бугаз, Затока, Сергіївка (біля Одеси), Євпаторія, Саки, Кobleво, Очаків, Бердянськ, Маріуполь, Кирилівка, Конча-Заспа, Ворзель, Пуща-Водиця, Лютіж за період з січня по грудень поточного року. Зробіть висновки щодо закономірностей розміщення кліматичних курортів.

1.1. Здійсніть кількісну оцінку природних умов курорту (за вибором студента з вище представленого списку курортів) для організації літнього (зимового) відпочинку та розробіть свою шкалу оцінювання, беручи до уваги такі критерії:

а) характеристика геолого-геоморфологічної складової: (макс. і мін. абсолютні висоти, відносні перевищення, величина горизонтального та вертикального розчленування, експозиція та крутизна схилів, кількість та вік геологічних відслонень, кількість та атрактивність геоморфологічних об'єктів, доступність до об'єктів тощо);

б) характеристики температурного режиму (максимальні, середні та мінімальні показники температури повітря, тривалість періоду з усталеними показниками температури повітря тощо), вологості повітря (мін. і макс.), вітрового режиму (напрямок та швидкість вітру), стан неба (кількість днів ясних, похмурих, хмарних), наявність природних явищ (полярне сяйво, «два місяці» на небі, червоні хмари тощо);

в) характеристика вод та акваторій (типи гідрологічних об'єктів (моря, океани, ріки тощо);, (як і в попередньому абзаці виправити) морфометрія їх узбережжь (протяжність, ширина) та типи (піщаний, гравійний, глинистий); доступність до берегової лінії (крутизна підводного ложа тощо); середні показники температури вод, тривалість періоду з усталеними показниками температури вод; біорізноманіття іхтіофауни і т.д.;

г) характеристика флористично-фауністичних комплексів (лісистість, видовий склад деревостою, наявність рекреаційних лісів; наявність грибних та ягідних місць; естетичність і частота зміни пейзажів; об'єкти природно-заповідного фонду (ботанічні, лісові, ентомологічні, іхтіологічні, орнітологічні, загальнозоологічні заказники, ботанічні та зоологічні пам'ятки природи, ботанічні сади та зоопарки тощо); фауна мисливських угідь тощо.

1.2. За метеоелементами (середньодобова температура, тиск, напрям та швидкість вітру, стан неба і вологість повітря) визначте суб'єктивні відчуття комфортності людини у кожний з сезонів року.

1.3. На основі показників середньодобової температури повітря визначте для обраного курорту періоди найкомфортніші для:

- а) відпочинку в цілому;
- б) для прийняття повітряних (сонячних) ванн;
- в) активної рекреації.

1.4. Уточніть отриману інформацію, врахувавши вологість повітря, температуру води, кількість днів з опадами і штормами.

1.5. На основі зібраної інформації дайте відповіді на такі питання:

- наскільки сприятливими в цілому є кліматичні умови курорту для організації рекреації у літній період;
- наскільки сприятливими в цілому є кліматичні умови курорту для організації рекреації у зимовий період;
- наскільки кліматичні умови курорту визначають тривалість «мертвого сезону» для організації рекреації.

Завдання 2. Використовуючи лекційний матеріал, бібліографічні та Інтернет-джерела, здійсніть комплексну характеристику та оцінку флористично-фауністичної компоненти природно-ресурсного туристичного потенціалу цих заповідників: *біосферні заповідники*: Асканія-Нова, Чорноморський, Карпатський, Дунайський; *природні заповідники*: Кримський, Канівський, Український степовий, Поліський, Ялтинський, Карадазький, Розточчя, Медобори, Горгани, Казантипський. (на прикладі одного, за вибором студента).

Завдання 3. Із наведеного списку мінеральних вод («Лужанська», «Поляна Квасова», «Миргородська», «Трускавецька», «Моршинська», «Рогатинська», «Пістинська джерельна») оберіть одну (за вибором студента) і здійсніть комплексну її характеристику (лікувальні властивості, використання у видах занять тощо). Зробіть висновки.

Завдання 4. Використовуючи лекційний матеріал, таблицю 1 та Інтернет-джерела, здійсніть комплексну оцінку історико-культурних туристичних ресурсів за 5-ти бальною шкалою двох адміністративних областей України чи двох територіальних громад (ТГ) (за вибором студента). Результати оформіть у вигляді таблиці 1. Порівняйте ТГ між собою за загальною кількістю набраних балів та балів за окремими показниками.

**Бальна шкала оцінок
історико-культурних туристичних ресурсів [2]**

Групи і підгрупи об'єктів	Оцінка, бали
<i>I. Археологічні об'єкти</i>	
Території первісного заселення	1
Стоянки, поселення	2
Кургани	3
Древні городища – прості	4
Древні городища – складні (з декількома лініями оборони, дитинцем і довколишнім містом)	5
<i>II. Меморіальні пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, війнами, і бойовими та культурними традиціями</i>	
Пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, бойовими традиціями, що підтверджуються історичними джерелами	1
Окремі пам'ятки, меморіальні дошки, пам'ятні знаки простих форм	2
Окремі пам'ятки, меморіальні дошки, що мають високу мистецьку цінність	3
Групи пам'яток, меморіальні, парки, споруди, дошки, пам'ятні знаки простих форм	4
Група пам'яток, меморіальні музеї, парки, споруди та пам'ятні знаки, що мають високу мистецьку цінність	5
<i>III. Пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з життям та творчістю діячів історії, культури</i>	
Пам'ятні місця, пов'язані з учасниками історичних подій національно-визвольних змагань, війн, діячами історії та культури, що підтверджуються історичними джерелами	1
Окремі пам'ятники учасникам історичних подій, національно-визвольних змагань, війн, діячам історії та культури (спрощені - з обмеженою інформацією)	2
Окремі пам'ятники учасникам історичних подій, національно-визвольних змагань, війн, діячам історії та культури, що мають високу мистецьку цінність	3
Групи пам'ятників учасникам історичних подій, національно-визвольних змагань, війн, діячам історії та культури простих форм (з обмеженою інформацією)	4
Групи пам'ятників учасникам історичних подій, національно-визвольних змагань, війн, діячам історії та культури, що мають високу мистецьку цінність	5
<i>IV. Пам'ятники оборонного будівництва (земляні, або муровані укріплення, замки з бастіонними укріпленнями, монастирі, фортифікаційні споруди XIX-XX сторіччя)</i>	
Частково збереженні елементи оборонних споруд	1
Середньої збереженості елементи оборонних будівель або окремих архітектурних комплексів	2
Повністю збережені елементи, або окремі комплекси пам'яток оборонного будівництва	3
Реставровані пам'ятки оборонного будівництва без музейної експозиції	4

Добре збережені і оновлені пам'ятки оборонного будівництва з музейною експозицією	5
<i>V. Сакральні споруди (церкви, костели, синагоги тощо)</i>	
Фрагменти культових споруд	1
Окремі культові різностильові споруди	2
Комплекс культових різностильових споруд	3
Окремі культові стильові споруди	4
Комплекс культових стильових споруд	5
<i>VI. Пам'ятки народної архітектури (поселення, двори, господарські і житлові будівлі, дерев'яні церкви і т.п.).</i>	
Окремі будівлі з елементами народної архітектури	1
Окремі будівлі, що є пам'ятками народно архітектури	2
Церкви, садиби, що є пам'ятками народної архітектури	3
Окремі вулиці, або групи будівель, що є пам'ятками народної архітектури	4
Поселення, що визнані як пам'ятки народної архітектури, або спеціально зведені (музеї під відкритим небом)	5
<i>VII. Громадські споруди (народні школи, народні дома, шпиталі, корчми, млини і т.п.).</i>	
Частково збережені елементи громадських споруд	1
Середньої збереженості елементи громадських споруд	2
Повної збереженості елементи громадських споруд	3
Реставровані пам'ятки громадських споруд	4
Добре збережені пам'ятки громадських споруд	5
<i>VIII. Палацово-паркові ансамблі</i>	
Окремі залишки палацово-паркових ансамблів	1
Окремі фрагменти палацово-паркових ансамблів	2
Впорядковані фрагменти палацово-паркових ансамблів	3
Добре збережені палацово-паркові ансамблі	4
Добре збережені і впорядковані палацово-паркові ансамблі	5
<i>XIX. Сучасні пам'ятки архітектури</i>	
Окремі пам'ятки архітектури, що збудовані з використанням сучасних будівельних матеріалів, технологій, композиційних вирішень	3
Окремі сучасні пам'ятки архітектури, що зведені з використанням найновіших технічних засобів	4
Група сучасних пам'яток архітектури, що зведені з використанням найновіших технічних засобів.	5
<i>X. Професійні художні промисли</i>	
Наявність музейних експозицій, що створені на базі зібраних зразків професійних народних майстрів	3
Наявність окремих майстрів з експозицією власних творів	4
Наявність декількох професійних майстрів та музейних експозицій, складених із художніх творів професійних майстрів	5
<i>XI. Народні художні промисли (ткацтво, килимарство, вишивка, художня обробка шкіри, художнє плетіння, деревообробка, гончарство тощо)</i>	
Наявність музейних експозицій, що створені на основі зібраних зразків народних умільців	3
Наявність окремих народних умільців з експозицією власних творів	4
Наявність декількох народних умільців та музейних експозицій, складених із художніх творів народних умільців	5

<i>XII. Пам'ятки матеріальної культури</i>	
Індивідуальні музейні експозиції	3
Відомчі музеї пам'яток матеріальної культури	4
Етнографічні музеї, музеї народної архітектури і побуту	5

Наступним етапом в оцінці історико-культурних туристичних ресурсів є визначення пізнавальної цінності кожної окремо ТГ за формулою:

$$A = \sum_{i=1}^f P_i + \sum_{i=1}^f T_i + \sum_{i=1}^f S_i + \sum_{i=1}^f R_i + \sum_{i=1}^f F_i$$

де: А - інтегральний показник пізнавальної цінності історико-культурних туристичних ресурсів ТГ;

P_i - компоненти пам'яток історії та культури;

T_i - компоненти архітектурних пам'яток;

S_i - компоненти пам'яток мистецтва;

R_i - компоненти етнографічних пам'яток;

F_i - компоненти пам'яток народної творчості.

Далі визначаємо коефіцієнт пізнавальної цінності (K_p), який дорівнює:

$$K_p = \frac{A}{A_{max}}$$

На основі отриманих показників (K_p) визначте величину пізнавальної цінності історико-культурних ресурсів:

0,86-1,00 – унікальні;

0,65-0,85 – високоатраактивні;

0,45-0,64 – середньоатраактивні;

0,25-0,44 – малоатраактивні;

менше 0,25 – неатраактивні.

Контрольні запитання до теми

1. Як класифікуються туристичні ресурси за ступенем навантаження/виснаження?

2. Визначте основні архітектурні стилі, що зустрічаються на території вашої ТГ.

3. Чи впливає температурний режим на географію і спеціалізацію курорту? Які закономірності їх розміщення в Україні?

Рекомендовані бібліографічні та Інтернет джерела: [8, 26, 32, 34, 45, 82].

ЗРАЗОК ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ

1. *Виберіть правильне твердження: «географія туризму» – це:*
а) самостійна галузь знань, яка входить до системи соціально-географічних наук, вивчає територіальну організацію туристичного господарства, умови та особливості його розвитку у різних районах та країнах; б) є певною рушійною силою суспільного розвитку, спрямованою на інтенсифікацію господарювання, пом'якшення соціального і політичного напруження, покращення умов життя шляхом пізнання природного та соціокультурного середовища життєдіяльності; в) тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності у місці перебування; г) активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з її пересуванням за межами постійного місця проживання.

2. *Вперше термін «туризм» було введено у:* а) 1937 р.; б) 1979 р.; в) 1954 р.; г) 2003 р.

3. *Модель рекреаційної системи розробив:* а) Преображенський; б) Кондратьєв; в) Батлер; г) Крісталлер.

4. *Місце з обмеженою площею, яке використовується для відпочинку – озеро, лісова галявина, пам'ятка і т. д. – це:* а) туристичний центр; б) туристична територія; в) суперточка-тур; г) туристичний об'єкт.

5. *Сукупність туристичних об'єктів, центрів, вузлів, які розташовані й спільно використовують певну територію утворюють:* а) туристичний центр; б) туристичну територію; в) туристичний район; г) туристичний об'єкт.

6. *Туристичні регіони: Європа, Північна Америка, Латинська Америка з Карибським басейном, Африка, Азія й Австралія з Океанією, Близький Схід виокремлює:* а) О.О. Бейдик; б) О.О. Любіцева; в) UN Tourism; г) М.П. Мальська.

7. *Найбільший католицький костел світу:* а) капела Миколи V; б) Сикстинська капела; в) собор Святого Петра; г) Священні Гроти.

8. *Світовий центр паломництва:* а) Сінгапур; б) Єрусалим; в) Багдад; г) Баку.

9. *Гробниця пророка Мухаммеда знаходиться у:* а) Медині; б) Назареті; в) Єрусалимі; г) Лумбінах.

10. *Найбільш розвинутими туристичними регіонами світу є:* а) Європа та Північна Америка, б) Північна Америка та Антарктида, в) Азія і Південна Америка, г) Азія та Латинська Америка.

11. *Столицею грального бізнесу є:* а) Лас-Вегас (США, штат Невада), б) Атлантик-Сіті (штат Нью-Джерсі), в) Маямі (штат Флорида), г) всі відповіді правильні.

12. *Монастир Св. Катерини (на висоті 1570 м над рівнем моря) із церквою Неопалимої купини, де Бог з'явився Мойсею, знаходиться на півострові:* а) Синайському; б) Сомалі; в) Лабрадор; г) Кримському.

13. *Розвиток туризму в Африці стримують такі чинники:* а) воєнно-політичні конфлікти; б) слаборозвинута туристична інфраструктура; в) складний санепідеміологічний стан; г) усі вищезазначені.

14. *Австралійська назва пішохідного туризму по гірській місцевості отримала назву:* а) скайсерфінг; б) сафарі; в) дайвінг; г) бушволкінг.

15. *Перевезення туристів до Антарктиди здійснюється в основному таким видом транспорту:* а) авіаційним; б) кінним; в) залізничним; г) автомобільним.

16. *Рекреаційний регіон – це:* а) значна за площею територіальна одиниця, що вирізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічною рисою – рекреацією; б) сукупність центрів або рекреаційних закладів на компактній території; в) місце, яке виділяється як домінанта на тлі високого природного (пейзажного) чи соціально-економічного (господарські ландшафти, міська забудова) різноманіття; г) сукупність рекреаційних об'єктів, центрів, вузлів, які спільно використовують певну територію, і розташованих на цій території інфраструктурних об'єктів розвитку туристичної діяльності в Австралії та Антарктиді.

17. *Світові морські пляжні курорти поширені здебільшого у:* а) субтропічних поясах південної півкулі, б) поясах між північним і південним тропіками, в) поясах між субарктичними та субтропічними поясами, г) поясах між 50° і 30° південної широти.

18. *Центр розвитку гірськолижного туризму в Україні:* а) Куршевель, б) Мерібель, в) Славське, г) Валь-д'Ізер.

19. *Найпопулярніший різновид екстримального туризму в Україні:* а) круїзний, б) рафтинг, в) діловий, г) сільський зелений.

20. *Об'єкти природної спадщини України, що увійшли до списку ЮНЕСКО:* а) Букові праліси Карпат, б) Бельмак-Могила, в) Медобори, г) печера Оптимістична.

21. *Один з популярних фестивалів в Україні:* а) фестиваль «Сорочинський ярмарок», б) Червоного дракона, в) Тюльпанів, г) Голандського сиру.

ПОЛІТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Академічна доброчесність. Очікується, що студенти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлюючи наслідки її порушення, що визначається Положенням про запобігання академічному плагіату у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (<https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/Нова-редакція-Положення-про-запобігання-академічному-плагіату.pdf>) та Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (<https://drive.google.com/file/d/1LBczFimbiTyDU90wxxRhWJaHojnGgZ8x/viw>).

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

Впродовж семестру викладач проводить консультації щодо виконання такого роду робіт. Письмова робота включає всі блоки завдань за тематикою дисципліни. Студенти завершують її виконання і здають на останньому занятті практичного курсу. Результатом їх перевірки є оцінювання (у балах) з представленням роботи в електронному варіанті, презентацією (за бажанням студента) та власне захистом роботи.

Тематика індивідуальних робіт подана до географічної прив'язки місця проживання студента та обранням (за вибором студента) виду туризму. В основі індивідуальної роботи покладено аналіз та оцінку туристичного потенціалу (природних, історико-культурних ресурсів, соціально-економічних умов) обраної території дослідження. На основі аналізу закордонного досвіду (за вибором виду туризму та механізму реалізації представлених моделей, країни з наближеними умовами розвитку, в тому числі і туризму) розробити свою схему/модель розвитку туризму. Розробити схему реалізації представлених ідей. Здійснити прогноз економічної ефективності туризму на обраній території (кількість зайнятих, рівень заробітної плати працівників, кількість туристів, грошові надходження від туризму, відсоток грошових надходжень (за рахунок податкового відрахування) до територіальної громади тощо).

Пропонована тематика індивідуальних робіт

1. Географія культурно-пізнавального туризму у м. Івано-Франківськ.
2. Географія культурно-пізнавального туризму у м. Чернігів.
3. Географія бальнеологічного туризму у м. Берегово Закарпатської області.
4. Географія екотуризму на базі Галицького національного природного парку.
5. Географія екотуризму у межах регіонального ландшафтного парку «Ялівщина».
6. Географія етнотуризму у м. Косів.
7. Сакральна спадщина Чернігівщини: просторово-часовий аспект.
8. Географія (виду) туризму у інших адміністративних одиницях.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА

Неформальна освіта – здобуття знань та навичок за освітніми програмами, результатом котрої є присвоєння професійних та/або присудження часткових освітніх кваліфікацій. Пропоновані платформи для проходження неформальної освіти: *Coursera* (<https://www.coursera.org/programs/precarpathian-national-university-on-coursera-jo673>), *Prometheus* (<https://prometheus.org.ua/courses-catalog>). Курси слід обирати ті, котрі відповідають програмі навчальної дисципліни чи максимально наближені до неї (частково відповідають освітній компетенції)

Рекомендовані курси з дисципліни «Географія туризму»

1. Культура толерантності: як побудувати суспільство, комфортне для всіх. https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+TOL101+2020_T3
2. Соціальний менеджмент і залучення зацікавлених сторін. https://prometheus.org.ua/course/course-v1:IRF+SOCMANAGE101+2018_T2
3. Цифрова безпека для громадських організацій в умовах війни https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+DSPO101+2023_T1
4. Добробут планети: що має знати й може вміти кожен https://prometheus.org.ua/course/course-v1:WWF+WF101+2023_T1
5. Зростаєте до величі: розумне зростання для приватного бізнесу. https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+GG101+2023_T1
6. Україна на шляху до ЄС https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+UAEU101+2023_T2

ГЛОСАРІЙ

Безпека в галузі туризму – сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму.

Бігейвіористична парадигма в географії туризму – вивчає простір і поведінку у ньому людини, окремих соціальних груп суспільства під час відпочинку.

Ваучер – форма письмового договору на туристичне або на екскурсійне обслуговування, яка може використовуватися відповідно до цього Закону.

Внутрішній туризм – подорож у межах території України громадян та осіб, які постійно проживають на її території.

Географія туризму – самостійна галузь знань, що зародилася у надрах рекреаційної географії і має власний об'єкт, предмет вивчення, мету, завдання дослідження.

Геопросторова парадигма в географії туризму – акцентує увагу на дослідженні розміщення та розвитку продуктивних сил на регіональному рівні (системно-структурне просторово-часове узгодження нестабільного, схильного до перманентної диверсифікації попиту та комплексної, поліструктурної пропозиції, фіксоване у кожний момент часу їх співвідношенням на певній території у різних формах територіальних структур, яке відбувається за ринковими законами, формуючи ринок туристичних послуг).

Геосистемна парадигма в географії туризму – акцентує увагу на інноваційні досягнення інших галузей (полігалузовості туризму), їх роль у розвитку територіально-туристичних систем.

Готель – засіб тимчасового розміщення, що складається з шести і більше номерів та в якому суб'єктом господарювання надаються готельні послуги. Види готелів визначаються Кабінетом Міністрів України.

Готельна послуга – дії (операції) суб'єкта господарювання з тимчасового розміщення споживача шляхом надання номера (місця) в готелі, а також додаткові послуги, що надаються споживачу відповідно до категорії готелю.

Груповий (колективний) туризм – форма організації туристичної подорожі людей, об'єднаних можливістю спільної подорожі за конкретним маршрутом або з метою отримання програмного обслуговування; задоволення колективного інтересу до об'єкта відвідування.

Дестинація – країна, регіон, місто та будь-яка територія, які приваблюють туристів, є головними місцями локалізації туристичної діяльності, потоків туристів та їх витрат; місця максимальної концентрації визначних туристичних

пам'яток, засобів розміщення, харчування, розваг, інших послуг та економічного, соціального і фізичного впливу туризму.

Діловий туризм (business travel), або бізнес-тури – поїздки співробітників компаній/організацій з діловими цілями, організація заходів тощо.

Засіб розміщень – єдиний майновий комплекс, що використовується для здійснення діяльності з надання послуг розміщень.

Послуга з тимчасового розміщення – дія (операція) суб'єкта господарювання з тимчасового розміщення клієнта, шляхом надання номера (місця) для тимчасового розміщення, а також інші супутні послуги.

Екотуризм – подорож до природних територій, не змінених або мало змінених діяльністю людини, з відповідальним ставленням до природи і якнайменшим впливом на довкілля.

Екскурсія – групове відвідування туристичного об'єкту з пізнавальною, науковою чи навчальною метою для загального розвитку.

Експедиція – подорожі пошукового, дослідницького характеру (спортивно-туристичні, краєзнавчі, наукові) на одному чи декількох об'єктах.

Екстремальний туризм – різновид активного туризму, який пов'язаний із певним ступенем ризику, або з значними фізичними або психічними навантаженнями у надважких умовах.

Етнічний туризм – це вид поїздок, під час яких туристи ознайомлюються з певною етнічною групою населення, їх життям, особливостями культури, побутом тощо.

Етнічні ресурси – це духовна, соціальна та матеріальна складова соціокультурного утворення (зокрема його життєдіяльність і світосприйняття), в основу якої покладено звичаї, традиції, норми та цінності, притаманні даному етносу, тобто духовно-матеріальні складові культури певного етнічного поселення (етносу).

Змагання – це виявлення та уніфіковане порівняння досягнень туристів (у проходженні дистанцій, знання свого краю, орієнтування на місцевості тощо).

Індивідуальний туризм – форма організації туристичної діяльності людини за власним планом, програмою, яка складається та реалізується в індивідуальному обслуговуванні, як правило, за вищими цінами.

Ін센сив-туризм – заохочувальна подорож, яку організовує і сплачує підприємство для своїх працівників за досягнення в роботі (наприклад, за збільшення загального обсягу продажу, ефективну рекламу, допомогу в навчанні персоналу тощо).

Інформаційна парадигма в географії туризму вивчає геопросторову організацію туристичної індустрії, її поведінку і роль у інформаційному

суспільстві (інформаційна доступність до туристичного об'єкту забезпечує збільшення контингенту потенційних споживачів – туристів).

Історичний метод в географії туризму полягає у тісному поєднанні з аналізом і просторовими аспектами розвитку туризму (розглядає еволюцію суспільно-економічних відносин у паралелі з розвитком туристичних).

Картографічний метод дослідження – метод застосування карт для наукового і практичного пізнання зображених на них туристичних об'єктів, явищ, сприяє систематизації й узагальненню результатів досліджень туристичного процесу (наприклад, напрям та інтенсивність туристичних потоків, масштабність і концентрація туристичних центрів тощо) у формі картографічних моделей, карт, картосхем).

Квест – аматорське спортивно-інтелектуальне змагання, основою якого є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими гравцями.

Кількість прибуттів (вибуттів) туристів – кількість зареєстрованих туристів, що прибули в ту чи іншу країну (чи вибули з неї) за визначений період часу, переважно календарний рік.

Культурно-історичні туристичні ресурси – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством за його історію (замково-фортифікаційні об'єкти, пам'ятники, шедеври мистецтва, обряди, звичаї, тощо), які мають суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес, і які служать чи можуть служити матеріальною основою для організації туризму.

Культурно-пізнавальний туризм – це туристські поїздки, подорожі, походи з метою відвідин будь-яких регіонів, місцевості, центрів туризму і т.п., для ознайомлення з пам'ятками природи, історії і культури, побутом і традиціями місцевого населення, народними ремеслами і промислами, досягненнями у сфері науки, культури, промислового виробництва, будівництва і т.ін.

Математичний метод – застосування математичних наук для вирішення теоретичних і прикладних проблем географії туризму, а саме: виявлення закономірностей територіальної структури туристичного господарства і центрів, їх вираження у формі кореляційних або функціональних залежностей між показниками; оптимізація на основі цих закономірностей, планових і проектних рішень щодо територіальної організації господарства.

Міжнародний туризм: в'їзний туризм – подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та **виїзний туризм** – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни.

Місце надання туристичних послуг – країна, на території якої безпосередньо надаються туристичні послуги.

Місце продажу (реалізації) туристичних послуг – країна, в якій зареєстровано відповідний суб'єкт господарювання, що реалізує туристичний продукт.

Неорганізований (самодіяльний) туризм – спонтанні поїздки, які, як правило, організовують самі туристи, без участі посередника: турфірми, клубу, секції тощо; оплата послуг в такому випадку відбувається відповідно до користування ними.

Організований (плановий) туризм – поїздки маршрутами, організованими туристичними фірмами або клубами; зазвичай реалізуються на умовах попередньої оплати.

Подієвий туризм – вид туризму, при відвідинах подій в світі спорту, культури, мистецтва тощо; турист приймає пасивну (спостерігача) або активну участь в їх проведенні.

Походи – переміщення групи туристів будь-якими засобами, в тому числі і пішки з метою оздоровлення, пізнання краю тощо.

Пригодницький туризм (adventure tourism) – подорожі, пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі (альпінізм, скелелазіння, піший, водний, лижний, кінний туризм, каньонінг, каякінг, дайвінг).

Природні туристичні ресурси – природно-територіальні комплекси, їх компоненти та окремі властивості, що сприяють розвитку туризму і є її матеріально-сировинною базою (грязові вулкани, геологічні відслонення тощо).

Прогулянка – короткочасна, доступна для різних верств населення й проста форма екотуристичних занять, яка проводиться з метою оздоровлення, профілактики та загартування організму, ознайомлення з місцевістю, побутом і традиціями корінного населення.

Просування туристичного продукту – комплекс заходів, спрямованих на створення та підготовку до реалізації туристичного продукту чи туристичних послуг (організація рекламно-ознайомлювальних подорожей, участь у спеціалізованих виставках, ярмарках, видання каталогів, буклетів тощо).

Рекреаційний туризм – це туризм з метою відпочинку й оздоровлення, який здійснюють за безпосереднього використання природних властивостей клімату, мінеральних вод, грязі, привабливих ландшафтних та інших ресурсів.

Релігійний туризм – види діяльності, пов'язані з наданням послуг і задоволенням потреб туристів з метою духовного оновлення й фізичного зцілення відвідин святих місць і центрів релігійного поклоніння, що знаходяться за межами звичного для них середовища.

Ресурсна парадигма в географії туризму – вивчає і оцінює рекреаційно-туристичні ресурси, ґрунтується на дії закону абсолютних переваг (туризм розвивається і концентрується там, де є наявні туристичні ресурси).

Соціальний туризм – подорожі, які субсидуються з коштів, що виділяються державою на соціальні потреби; при цьому окремим категоріям туристів із низькими доходами держава в порядку, встановленому законодавством, надає соціальні пільги.

Соціально-економічні туристичні ресурси – матеріально-технічна база туристичних об'єктів, частина матеріального виробництва, яка безпосередньо забезпечує туристичні потреби, об'єкти інфраструктури, а також трудові ресурси, зайняті у сфері обслуговування (зокрема, туристичній).

Статистичний метод в географії туризму – ґрунтується на аналізі даних про туристичне господарство і напрям туристичних потоків регіонів та країн, сприяє з'ясуванню особливостей просторової взаємодії різних територіально-економічних систем (статистичні показники є ефективним інструментом дослідження економічного і соціального стану туристичної дестинації).

Супутні туристичні послуги та товари – послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких несуттєво скоротяться без їх реалізації туристам.

Туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування.

Туристичні агенти – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг.

Туристичні оператори – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на туроператорську діяльність.

Територіальна туристична система (ТТС) – форма організації туризму на певній території, у межах якої простежуються взаємозв'язки (просторовий і функціональний) підсистем, що беруть участь у реалізації туристичної функції цієї території. До підсистем належать природні і культурні комплекси, інженерні

споруди, обслуговуючий персонал, органи управління і відпочивальники (рекреанти).

Турист – особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 години до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін.

Туристичний продукт – попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві послуги, що реалізуються або пропонуються за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, розміщення, відпочинку та розваг тощо.

Туристичний потенціал території – сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов, які служать чи можуть служити матеріальною основою для організації туристичної діяльності на певній території.

Туристичні ресурси – це об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані у процесі створення та реалізації туристичного продукту, будучи мотиваційною підставою для його вибору, наприклад, за видом, сезоном та іншими ознаками.

Туристичне враження – комплекс емоцій, здебільшого позитивних, духовний і фізичний стан туриста, що сформувалися під впливом споживання туристичних послуг, придбання туристичних товарів, споживання туристичного продукту.

Туристичний інтерес – перспектива одержання туристом об'єктивної інформації, позитивних емоцій або потенційна можливість задовольнити заплановану потребу туриста в конкретній туристичній послугі, товарі й продукті, заснованих на певному комплексі туристичних ресурсів, що є об'єктами туристського інтересу.

Туристський потік – форма взаємодії між місцем призначення, де є пропозиція (наприклад, туристична привабливість чи атрактивність), і місцем відправлення, де існує попит чи дефіцит подібних послуг і товарів.

Характерні туристичні послуги та товари – послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких суттєво скоротиться без їх реалізації туристам.

Учасники відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності – юридичні особи та громадяни, які надають туристичні послуги, залежно від мети можуть утворювати об'єднання підприємств, що є юридичними особами чи без створення юридичних осіб, або вступати в такі об'єднання в порядку, визначеному Господарським кодексом України (436-15) та іншими законами.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Австралійські Альпи/ URL:
<https://artsandculture.google.com/entity/m02wprb?hl=uk>
2. Айсберги. URL: <https://umity.in.ua/concept/?id=147>
3. Академік Вернадський – єдина українська антарктична станція URL:
<http://uac.gov.ua/vernadsky-station/>
4. Акерманська фортеця (баштово-стінового типу) URL: <https://bd-rda.od.gov.ua/akkermanska-forteczya/>
5. Арлінгтонське меморіальне кладовище. URL:
<https://hromadske.ua/posts/lyudina-zahishaye-svobodu-krayini-ce-najprestizhnishe-istoriya-arlingtonskogo-vijskovogo-cvintarya>
6. Афінський Акрополь цікаві факти URL: <https://dovidka.biz.ua/afinskiy-akropol-tsikavi-fakti>
7. Баварія (Німеччина) URL: <https://navicup.com/object/germany-grand-tour/bavarian-forest-national-park-244891/ua>
8. Без'язиченко Я.В. Види оцінки туристичного потенціалу території. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку» (м. Умань, 30-31 жовтня 2019 р.) Умань: Візаві, 2019. С.319–321.
9. Ботанічний сад Рейк'явіка (Ісландія). URL:
<https://uk.islandvikings.com/ботанічний-сад-рейкявіка-рейкявік-іс/>
10. Г. де Блій. Географія: світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Міллер: пер. з англ.; розділ «Україна» О. Шаблій. К.: Либідь, 2004. 740 с.
11. Гвіанське плоскогір'я URL: https://poradu.pp.ua/nauka/46820-gvanske-ploskogrya-opis-roztashuvannya-klmat.html#google_vignette
12. Гора Рашмор - скеля президентів. URL:
<https://traveliteagro.com/gora-rashmor-skelya-prezydentiv/>
13. Гора та вулкан Кіліманджаро (Танзанія). URL:
<https://gra.travel/trips/kilimanjaro/>
14. Гроті Ді Пертоза (Італія) URL:
https://www.tripadvisor.ru/Attraction_Review-g2333998-d2307904-Reviews-Grotte_di_Pertosa_Auletta-

[Pertosa Province of Salerno Campania.html#/media/2307904/?albumid=-160&type=ALL_INCLUDING_RESTRICTED&category=-160](http://Pertosa_Province_of_Salerno_Campania.html#/media/2307904/?albumid=-160&type=ALL_INCLUDING_RESTRICTED&category=-160)

15. Дахно І., Тимофіїв С. Країни світу: енциклопедичний довідник. Київ: МАПА, 2005. 608 с.

16. Девонські пісковики у каньйоні Дністра. URL: <https://agoratour.com.ua/bukovina/informatsiya-dlya-turystiv/7-dnistrovskyy-kanyon.html>

17. Джуринський водоспад URL: <https://karpatium.com.ua/vodni-resursy/dzhurynskiy-chervonohorodskiy-vodospad>

18. Єверест 2023 року: статистика сходжень на найвищу вершину світу URL: <https://4sport.ua/articles?id=35976>

19. Історичне місце Порт-Артур. URL: <https://touristportalyuk.gitlab.io/ostriv-tasmaniya400/port-artur5099.html>

20. Капські гори на крайньому півдні Африки, в межах ПАР. URL: <https://waytravel.com.ua/hory-v-afrytsi.html>

21. Кастелло ди Амороца. URL: <https://castellodiamorosa.com/>

22. Кафедральний собор Святого Йоана Предтечі у Канбері. URL: [https://wikipedia.org./Церква_Святого_Іоанна_\(Канберра\)](https://wikipedia.org./Церква_Святого_Іоанна_(Канберра))

23. Кафедральний собор Сент-Мері. URL: http://megalib.com.ua/content/10385_Avstraliya_tyristichnii_materik.html#google_vignette

24. Кліматичний курорт Біарріц URL: <https://joinup.ua/uk/resorts/biarrits/>

25. Ковальська Л. В. Географія туризму: навчально-методичний посібник для студентів географічних та природничо-географічних факультетів спеціальності «туризм» вищих навчальних закладів України. Івано-Франківськ: НАІР, 2016. 284 с.

26. Ковальська Л. В. Рекреаційна географія: навчальний посібник. для студ. вищих навчальних закладів України: Івано-Франківськ: НАІР, 2013. 213 с.

27. Колотуха О. В. Теорія циклів еволюції туристського простору. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). URL: <https://geohub.org.ua/node/2740> (дата звернення: 18.06.2024).

28. Колотуха О., Миргородська О. Географія туризму як базова основа туризмології. URL:

http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27472/1/Kolotukha_Myrhorod_ska.pdf (дата звернення 20.08.2024 р.)

29. Комплекс Ічан-Кала (фортеця) у Хіві (Узбекистан). URL: <https://uk.advisor.travel/poi/lchan-Kala-12482>

30. Кордильєри, гора Мак-Кінлі URL: <https://www.red-letter.com.ua/svit/pivnichna-ameryka-fakty-pro-tsey-dyvovyzhnyy-kontynent/>

31. Котопахі – активний вулкан в Еквадорських Андах. URL: <https://tyzhden.ua/korol-vulkaniv/>

32. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Наукове видання. Львів: НАН України. ІРД НАН України. 1999. 78 с.

33. Кузик, С. П. Географія туризму : навч. посіб. К.: Знання, 2011. 271с.

34. Кузишин А.В. Черешнюк Т.О. Суспільно-географічна оцінка історико-архітектурних ресурсів оборонного спрямування (на прикладі Тернопільської області). Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп», 2020. № 1 (48). С. 91–98.

35. Культурний центр Банка Бразилії, Бразилія. URL: <http://mklub.com.ua/?p=27847>

36. Курорт Баден-Баден. URL: <https://medicalexpert.com.ua/kurortnoe-lechenie/baden-baden-germaniya>

37. Курорт Буковель URL: <https://bukovel.com/>

38. Курорт Гоа – найвідоміший в Індії. URL: <https://travel-tours.com.ua/goa-najvidomishij-kurort-indii/>

39. Курорт Порторож (Словенія). URL: [Pilon - Порторож](https://pilon-slovenia.com/)

40. Курорт Трускавець URL: <https://truskavets.ua/wellness-and-spa/spa-tsentr-rixos/#object-gallery-1>

41. Курорти Грузії. Гагри. URL: <https://www.otpusk.ua/search/abkhazia/gagra/>

42. Курорти Сейшельських островів. Курорт Мае. URL: <https://www.poehalisnami.ua/ua/tour/sejshelskie-ostrova/mae/savoy-resort--spa-466782327?did=0&dd=16.11.2024&ddt=23.11.2024&dcid=9&dcidto=11&atid=2>

43. Курорти Чехії. Карлові Вари. URL: <https://www.booking.com/hotel/cz/spa-resort-sanssouci.ru.html?label=gog235jc-1DCAMoOkIMa2FybG92eS12YXJ5SCIYA2jpAYgBAZgBlbgBF8gBDNgBA-gBAYgCAagCA7gC5Je8uQbAAgHSAiQyOTNkZW1YS05NTQ1LTQ5OWQtYjE2Yy02NjgxMzA4YTdiNDPYAgTgAgE&sid=6f6ee4a8ffa13c982f5815b302afe2f4&aid=356980>
44. Курортний район Барилоче. URL: <https://royalmile.com.ua/america-caribbean/argentina/san-karlos-de-bariloche/>
45. Лисий І. Туристична оцінка історико-культурного потенціалу замкових споруд Івано-Франківської області. Схід. 2015. № 7. С. 25–29.
46. Лувр (Франція) URL: https://www.accordtour.com/vsi_avtobusni_tury/frantsiia/lyvr/photo_id/
47. Луцький замок (Замок Любарта). URL: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/lutskyi-zamok-zamok-liubarta>
48. Мавзолей Тамерлана у Самарканді. URL: <https://www.getyourguide.com/uk-ua/mavzolei-amira-temura-samarkand-l189552/>
49. Мальська М., Любіцева О., Зінько Ю. Географія туризму і рекреації: наукові і освітні виміри Міжнародна науково-практична конференція «Географічна освіта і наука: виклики і поступ», присвячена 140-річчю географії у Львівському університеті Україна, м. Львів, 18-20 травня 2023 р. / відповід. редактори: В. Біланюк, Є. Іванов. Т. 3. Львів: Простір-М, 2023. С. 123-129.
50. Місто Мертвих (Каїр) – цвинтар II тис. до н. е. URL: <https://www.getyourguide.com/uk-ua/misto-mertvikh-kayir-l8326/>
51. Місячний міст, Сан-Франциско, США. URL: <https://rope-park.com/najnejmovirnishi-mosti/>
52. Монастир св. Катерини, Синайський півостр. URL: <https://kolugcc.org.ua/hora-synai-z-vidpochynkom-na-mori-v-t-ch-ekskursii-na-synai-ta-v-monastyr-sv-kateryny/>
53. Музей завтрашнього дня, Бразилія, Ріо-де-Жанейро. URL: <http://mklub.com.ua/?p=27847>
54. Музей латиноамериканського мистецтва, Аргентина, Буенос-Айрес. URL: <http://mklub.com.ua/?p=27847>

55. Найвищий у світі водоспад Анхель (1054 м). URL: <https://dovidka.biz.ua/povidomlennya-pro-vodospad-anhel/>
56. Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» URL: <http://museum.cult.gov.ua/natsionalnyj-istoryko-kulturnyj-zapovidnyk-hetmanska-stolytsya/>
57. Національний музей історії України. URL: <https://nmiu.org/>
58. Національний парк «Блакитні гори» URL: <https://sad.ukr.bio.ua/articles/8162/>
59. Національний парк «Вітряна печера» (Вінд-Кейв) (Південна Дакота) URL: <https://www.nps.gov/wica/index.htm>
60. Національний парк Азрак (Йорданія) URL: <https://travel.rambler.ru/guide/32370-Azraq-National-Park/>
61. Національний парк Гереме (на скелі Кападокії, Туреччина) URL: https://www.getyourguide.ru/natsional-nii-park-gereme-l2466/?visitor-id=ISXAFB3OX2XLAPEMUUCTZW3CM392HQN7I&locale_autoredirect_optout=true
62. Національний парк Какаду. URL: <https://otiumportal.com/natsionalnyy-park-kakadu-tut-pryroda-burkhlyvisha-za-ocean>
63. Національний парк Порт Кемпбелл. URL: <https://www.getyourguide.com/uk-ua/natsional-nii-park-port-kempbell-l16042/>
64. Національний та Етнографічний музей у Ріо-де-Жанейро. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2529484-u-riodezanejro-palae-vidomij-istoricnij-muzej.html>
65. Палац Потала, дивовижний царський палац та буддійський храмовий комплекс в Тибеті, Китай URL: <https://vsviti.com.ua/places/1195>
66. Пам'ятник А. Лінкольна (храм у грецькому стилі). URL: <https://ggtravel.com.ua/memorial-linkolna/>
67. Парк «Кочубеївський». URL: <https://chernihivregion.travel/places/park-kocubeivskij>
68. Печера Ану Іффліс на півночі Алжиру. URL: https://dbpedia.org/page/Anou_Ifflis
69. Печери Альтаміра (Іспанія). URL: https://tripmydream.ua/media/neobychnye-mesta/peschera-altamira#google_vignette
70. Печери Джейта, Ліван URL: [\[https://vseosvita.ua/blogs/pechery-dzheita-livan-63216.html\]](https://vseosvita.ua/blogs/pechery-dzheita-livan-63216.html)

71. Пінакотека штату Сан-Паулу, Бразилія, Сан-Паулу. URL: <http://mklub.com.ua/?p=27847>
72. Піраміди Майя - пам'ятки позаминулої цивілізації. URL: <https://krokus.tv/2138-pramdi-majja-pamjatki-pozaminuloyi-civilzacyi.html>
73. Площа Трьох культур, Мехіко. URL: <https://romantravel.ua/mehiko/>
74. Плєжі Вінья-дель-Мар, Аргентина. URL: https://www.tripadvisor.ru/Attraction_Review-g295425-d7785757-Reviews-Playa_Caleta_Abarca-Vina_del_Mar_Valparaiso_Region.html
75. Природний заказник «Сребарна» (Болгарія) URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/58/Srebarna_lz_3.jpg
76. Пустеля Атакама URL: <https://sights.com.ua/attraction/pustelia-atakama-foto-pam-iatky-tsikavi-fakty/>
77. Резиденція президента Франції, колишня заміська королівська резиденція – у Версалі URL: <https://ua.trip24.org/palace-of-versailles>
78. Сайчук В., Ткачук Л. Теоретико-методологічні засади географічних досліджень у сфері туризму. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія Том 45 № 2 (2018). URL: <file:///C:/Users/AN95/OneDrive/Робочий%20стіл/156131-Текст%20статті-339945-1-10-20190208.pdf> (дата звернення: 05.08.2024).
79. Свято-Андріївський собор (Саут-Баунд-Брук), духовний центр українського православ'я в Америці. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Саут-Баунд-Брук>
80. Свято-Іллінський чоловічий монастир, м. Одеса URL: <https://eparhiya.od.ua/svyato-illinskij-cholovichij-monastir/>
81. Сіті-Холл у Нью-Йорку (США). URL: <https://www.nyc.gov/>
82. Смаль І. Географія туризму: навчальний посібник. Ніжин, 2011. 576 с.
83. Таємниця відомого некрополя: чому в Саккарі поховано так багато стародавніх єгиптян. URL: <https://focus.ua/uk/technologies/649934-tayemnicya-vidomogo-nekropolya-chomu-v-sakkari-pohovano-tak-bagato-starodavnih-yegiptyan-foto>
84. Тарасова В.В., Нестерчук І.К., Ковалевська І.М., Осіпчук А.С. Географія туризму: Екологічний туризм: підручник. Житомир, 2021. 252 с.
85. Тищук І. В. Концептуальні засади формування розвитку зеленого туризму в регіоні. Економічний форум Вип. 2, 2015. URL:

file:///C:/Users/AN95/OneDrive/Робочий%20стіл/ecfor_2015_2_26.pdf (дата звернення: 10.08.2024).

86. Травертинова скеля знаходиться біля села Летяче Тернопільської області URL: <https://dnister.in.ua/articles/291148/chudes-dnistrovskogo-kanjonu-scho-mozhna-pobachiti-vzdovzh-odnogo-z-prirodnih-chudes-ukraini>

87. Трансантарктичні гори. URL: <https://animalia.bio/uk/transantarctic-mountains>

88. У Нассау розміщена публічна бібліотека і Національний музей «Багамія» URL: https://www.tripadvisor.ru/Attraction_Review-g147416-d147520-Reviews-Nassau_Public_Library_Museum-Nassau_New_Providence_Island_Bahamas.html

89. Художня галерея Нового Південного Уельсу. URL: <https://www.tripadvisor.ru/Attractions-g255055-Activities-c49-Australia.html>

90. Церква Сан-Ігнасіо (1710-1734) у Буенос-Айрес. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01005pey-d04f.docx.html>

91. The World Tourism Organization (UN Tourism). URL: <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance> (дата звернення: 30.06.2024).

92. Turizm Güncel. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/suttjevo-deshevshe-turki-tikajut-z-vlasnikh-kurortiv-u-inshu-krajinu--1022205.html>

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАПИСАННЯ Й ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТІВ

У процесі самостійної роботи студенти виконують не лише стандартні, а й творчі індивідуальні завдання за власним вибором. Індивідуальна творча робота студента оформляється, як правило, у вигляді реферату з певної наукової проблеми. Від студентів вимагається ретельна робота з різноманітними джерелами інформації, збір необхідних даних, їх аналіз та систематизація. Студенти здобувають і вдосконалюють вміння та навички творчої, науково-дослідницької роботи, привчаються до належного оформлення результатів дослідження. При написанні рефератів використовуються матеріали з підручників та навчальних посібників, енциклопедій, довідників, статистичних збірників, наукових монографій та статей, атласів, науково-популярної літератури тощо. Доцільним є також використання ресурсу Internet.

Вимоги до реферату:

1) *загальний обсяг реферату* повинен бути в межах до 15-20 сторінок, написаних чітко і розбірливо власноруч;

2) *за структурою реферат повинен містити такі складові:* титульний аркуш, зміст, короткий вступ, основну частину, висновки і список використаних джерел;

3) *вимоги до оформлення титульного аркуша:* згори – назва навчального закладу і профільної кафедри; нижче – тип роботи (реферат), назва навчальної дисципліни, назва реферату; ще нижче, праворуч, – прізвище автора та номер групи, в якій навчається студент; науковий ступінь, звання та прізвище керівника; знизу сторінки – назва міста, в якому знаходиться навчальний заклад і рік написання реферату;

4) *у вступі* необхідно стисло обґрунтувати актуальність вибору теми індивідуальної творчої роботи, визначити мету та завдання роботи, дати стислу характеристику джерел, використаних при написанні реферату;

5) *в основній частині* роботи мають бути чітко та логічно послідовно викладені основні аспекти досліджуваної проблеми, наведені наукові факти; думки різних авторів повинні бути забезпечені посиланнями, а цитати – посторінковими виносками; у тексті реферату не повинно бути граматичних помилок і виправлень;

6) *висновки* повинні містити викладені у стислій формі основні власні узагальнення наукового змісту роботи, результати авторського аналізу

наукової інформації, міркування щодо проблем і перспектив розвитку тих чи інших явищ та процесів;

7) *список використаних джерел* має складатися з не менше, ніж 10 джерел, оформлених у відповідності з існуючими вимогами; при використанні інформації із мережі Internet необхідно зазначити режим доступу.